

DAUDZVEIDĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

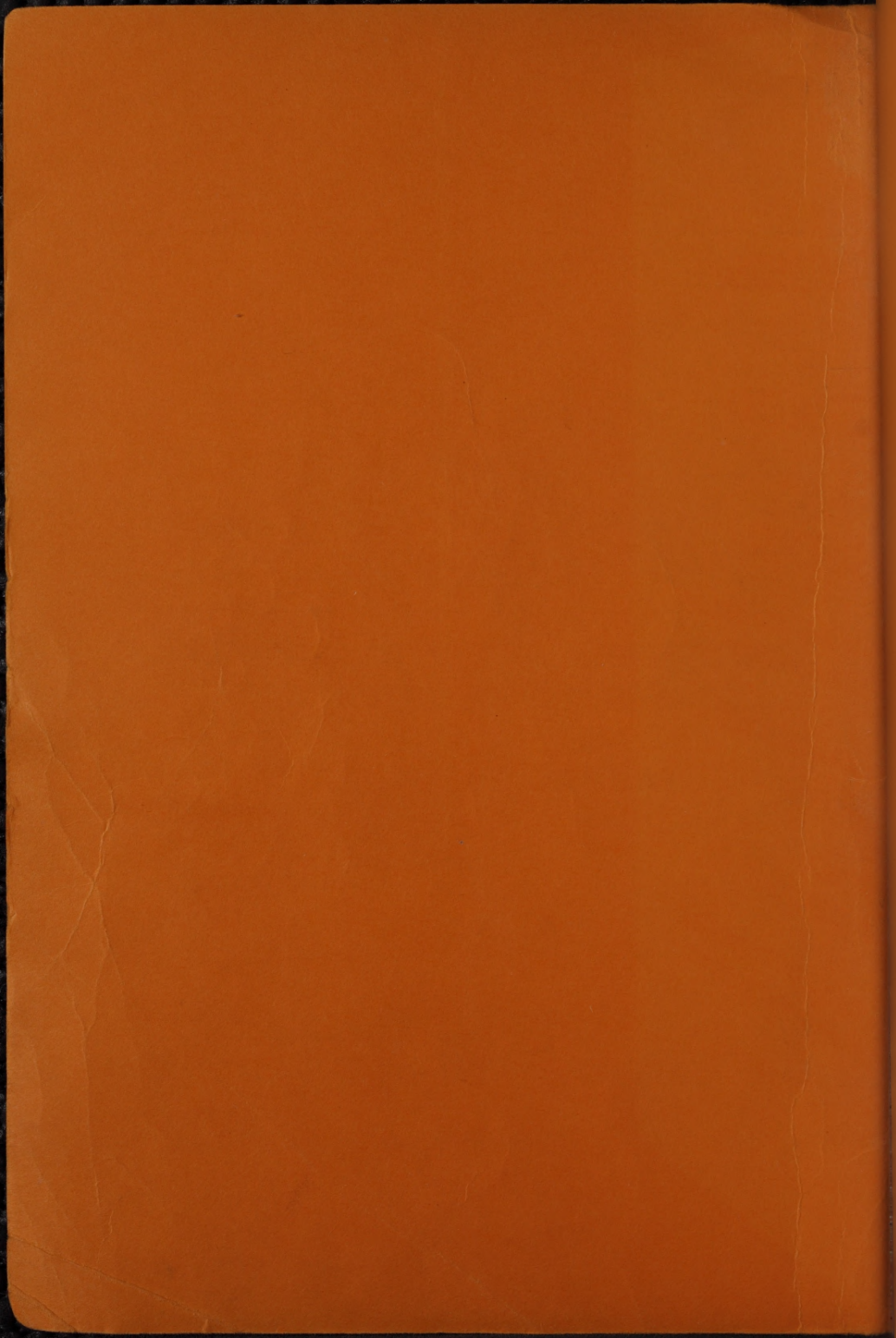
ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA

ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA



8-3
842

L
3

DAUDZVEIDĪBA:

**ŽURNĀLISTIKA
UN
SABIEDRĪBA**

**KARA, MIERA UN ZIŅU MEDIJU CENTRS,
ŅUJORKAS UNIVERSITĀTE**

**STARPTAUTISKĀ ŽURNĀLISTU
FEDERĀCIJA**

**PĒTERBURGAS
BRĪVO MEDIJU CENTRS**

**KOMUNIKĀCIJAS UN ŽURNĀLISTIKAS
KATEDRA, LATVIJAS UNIVERSITĀTE**

RĪGA, 1998

Latvijas Nacionālā

BIBLIOTĒKA

0304028417

98-23545

pārē. 31. I 2000.

"DAUDZVEIDĪBA: ŽURNĀLISTIKA UN SABIEDRĪBA"

sagatavota un izdota ar

FREEDOM FORUM fonda atbalstu

Sastādītāja un redaktore

Inta Brikše

Literārā redaktore

Dite Liepa

©Latvijas Universitāte

Komunikācijas un žurnālistikas katedra

Visvalža iela 4a, Rīga, LV 1011

ISBN 9984-9323-0-3

"Daudzveidība: žurnālistika un sabiedrība" ir izdevums, kas Latvijā nāk klajā starptautiska projekta ietvaros, kuru realizē Ņujorkas universitātes Kara, miera un ziņu mediju centrs (*Center for War, Peace and News Media Center, New York University*) un Starptautiskā žurnālistu federācija (*International Federation of Journalists*). Kopš 1996. gada jau iznākuši vairāki līdzīgi izdevumi, kuros daļa no rakstiem ir vienāda dažādu valstu izdevumos, un tos izvēlas katra izdevuma sastādītājs no iepriekšējiem, citās valstīs iznākušajiem krājumiem. Tādā veidā ideju apmaiņa tiek sekmēta ne tikai katrā konkrētā sabiedrībā, bet arī starp žurnālistiem dažādās zemēs. Paralēli šādiem krājumiem notiek konferences, semināri un diskusijas par daudzveidības problēmām, kas parādās nacionālajās, politiskajās, dzimumu, rasu un citās attiecībās kā starp sabiedrības atsevišķiem indivīdiem un grupām, tā arī starp valstīm. Projekta mērķis ir analizēt šo problēmu atspoguļojumu masu medijos un meklēt ceļus, kā prese, radio un televīzija varētu mazināt spriedzi un konfliktu iespējas sabiedrībā, izraisot diskusijas un sekmējot savstarpēju izpratni un viedokļu apmaiņu.

Arī šim izdevumam ir tāds pats mērķis - izraisīt un sekmēt diskusijas par Latvijas žurnālistiku un tās lomu sapratnes veidošanā mūsu sabiedrībā. Publicēti ne tikai raksti, kuros analizēta situācija Latvijā, bet arī materiāli par daudzveidības jautājumu izpratni pasaules žurnālistikā.

Latvijai, salīdzinājumā ar daudzām citām, pārejas sabiedrībā izdevies izvairīties no vardarbīgiem konfliktiem. Taču kritiski jāatzīst, ka žurnālistika ne vienmēr sekmējusi sapratni un informācijas izplatīšanos sabiedrībā, pat gluži pretēji - tā pat veicinājusi sabiedrības sadalīšanos divās atsevišķās un atšķirīgās auditorijās atkarībā no mediju lietojuma krievu vai latviešu valodā.

Dažādība uzskatos un attieksmē pret notiekošo ir normāla parādība modernā sabiedrībā. Cilvēki sabiedrībā daudz vairāk dalās grupās un viņu uzskatu plurālisms ir plašāks nekā pagātnē. Sevišķi sarežģītas šīs problēmas ir pārejas sabiedrībā, kur konflikti veidojas ne tikai viedokļu atšķirību dēļ, bet arī tāpēc, ka cilvēkiem trūkst iecietības, zināšanu un, iespējams, arī laika, lai ieklausītos citos un saprastu citus. Tāpēc nozīmīga loma ir medijiem, bez kuriem cilvēki mūsdienu pasaulē nevar iegūt pietiekamu

informāciju un paust (vai vismaz iegūt) publisku atbalstu saviem uzskatiem.

Mediju daudzpusība tiek izprasta ļoti dažādi. Vispierastākais veids ir runāt par minoritātēm, bet, paplašinoties daudzpusības izpratnei, "minoritātes" nosaukumu iegūst arvien vairāk un vairāk parādību. Piemēram, vai katrā Amerikā izdotā mācību grāmatā par to, kā rakstīt ziņas, būs atrodama arī nodaļa par minoritātēm redakcijās, pieminot cilvēkus ar tumšu ādas krāsu un ... sievietes.

Daudzveidība ir sarežģīta politiska, ekonomiska un kultūras kategorija. Un, vērtējot mediju daudzveidību, parasti tā tiek analizēta 4 dimensijās:

- mediju formāti (to izpratne galvenokārt saistās ar mediju funkcijām - informēt, izklaidēt, izglīt utt.);
- mediju saturs (ziņu un viedokļu tematika, izvērsums utt.);
- individu un grupu analīze (novērtējot, kas un kā tiek parādīts medijos; kādam sabiedrības grupām ir piejami tie vai citi mediji; vai mediji atspoguļo sabiedrības struktūru utt.);
- mediju ģeogrāfija (vai mediji sasniedz visu auditoriju; vai ir pietiekama proporcija starp nacionāliem un lokāliem medijiem; vai visiem individiem ir vienādas iespējas izmantot medijus utt.)¹.

Par daudzveidības problēmām gan Latvijas sabiedrībā kopumā, gan arī žurnālistu profesionālajā vidē tiek runāts maz. Taču dialogs ir ceļš uz sevis izzināšanu un citu izpratni. Tāpēc arī iznāk šis rakstu un materiālu krājums, kas, ceram, dos priekšstatu par daudzveidības konceptuālo izpratni pasaulē un dažas idejas diskusijām par šo problēmu Latvijā.

Cerot uz komentāriem, idejām, kritiku un koleģiālu diskusiju,

**Latvijas Universitātes
Komunikācijas un žurnālistikas katedra**

Visvalža iela 4a, Rīga
tālrunis 722470
fakss 7213405
e-pasts brikse@latnet.lv

¹ sk. McQuail, Denis. Media Performance: Mass Communication and the Public Interest. Sage, 1992. 141.-170.lpp.

SATURS

PASAULE: TENDENCES UN PROBLĒMAS

<i>Tolerances laiks: mediji un izaicinājums rasismam</i>	
<i>Starptautiskā žurnālistu federācija</i>	
<i>Pasaules žurnālistu kongress, 1997.gada 2.-4. maijs</i>	5
<i>Roberts Karls Manofs.</i>	
<i>Mediju loma konfliktu novēršanā un neitralizācijā</i>	19
<i>Masu mediji un sabiedriskā doma</i>	
<i>par starpetniskajām attiecībām Maskavā</i>	22
<i>Ēriks Ņūtons.</i>	
<i>12 soļu preti avīzes atklātībai</i>	30
<i>Kā pārbaudīt, vai žurnālistika ir daudzveidīga?</i>	33
<i>The Seattle Times pieredze</i>	

LATVIJA: TENDENCES UN PROBLĒMAS

<i>Ābrams Kleckins.</i>	
<i>"Krievvalodīgā" vai minoritāšu prese kā</i>	
<i>postpadomju sabiedrības attīstības indikatoru</i>	
<i>problēma</i>	36
<i>Sergejs Kruks.</i>	
<i>Nevis "mēs" pret "viņiem", bet visi kopā</i>	42
<i>Inta Brikše.</i>	
<i>Daudzveidība kā ētiska dilemma</i>	52
<i>Ilze Šulmane.</i>	

<i>Sergejs Kruks.</i> <i>Propaganda vai žurnālistika?</i>	73
--	----

<i>Elita Marga.</i> <i>Auditorija - ļoti jauns cilvēks</i>	76
---	----

PIELIKUMI

<i>Starptautiskās žurnālistu federācijas (IFJ)</i> <i>Ētikas principu deklarācija</i>	82
--	----

<i>Latvijas Žurnālistu savienības ētikas kodekss</i>	84
--	----

<i>Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības</i> <i>konvencija</i>	87
--	----

<i>Daži informācijas resursi un organizācijas</i>	95
---	----

TOLERANCES LAIKS: MEDIJI UN IZAICINĀJUMS RASISMAM

Starptautiskā žurnālistu federācija

Pasaules žurnālistu kongress, 1997.gada 2.- 4. maijs

1. Ievads

Pasaulē, kur etniskie konflikti, rasu nesaprašanās un terorisms kopā ar galēju nacionālismu, gandrīz visu gadsimtu ir politiskās dzīves izpausme, kļūst pašsaprotami, ka žurnālistikā ir nostiprinājusies izteikta opozīcija rasismam. Tomēr iesaistīšanās politiskajā propagandā medijus vēl joprojām padara par neiecietības ieročiem.

Kara sākums Balkānos 1992. gadā, 1994. gada genocīds Ruandā un konflikti citos kontinentos parāda, ka likumiem, žurnālistikas ētikas kodeksiem un labiem nodomiem ir maza nozīme, sastopoties ar cietsirdīgiem politiskajiem līderiem - kara izraisītājiem.

Nav nemaz tik grūti atrast kara laikā masu medijus, kas, par spīti savam profesionālam pienākumam - būt godīgiem, - ir iesaistīti politisko mērķu atbalstīšanā. Tā tas notiek gandrīz visos karos. Preses brīvības un redaktora neatkarības idejas tiek kompromitētas katru reizi, kad žurnālistika kļūst par politisko manipulāciju upuri.

Taču ne tikai kara apstākļos medijiem jāsastopas ar neiecietības izaicinājumu. Mediju ziņās vai ik dienu atspoguļojas rasu vardarbība, ko bieži papildina terorisma gadījumi, ekstrēmisku labējo politisko partiju ietekmes pieaugums, antisemitisma atdzimšana, reliģiskās neiecietības izplatīšanās, kā arī valodas lietošanas aizspriedumi un sociālā statusa diskriminācija pret nacionālajām minoritātēm.

Pārāk bieži citu kultūru, tradīciju un pārliecību neizpratne un ignorēšana noved pie tādu stereotipu rašanās medijos, kas stiprina rasismu un līdz ar to politisku ekstrēmismu.

Tajā pašā laikā mediji un atsevišķi žurnālisti izjūt uz sevi vērstu nepiedienīgu spiedienu. To rada gan konkurence mediju

tirgū, gan arī politiķi, neatkarīgi no tā, vai darbojas valdības vai ietekmīgu interešu grupu labā. Žurnālisti pamatoti uztraucas par ārējām ietekmēm, kas iespaido viņu profesionālo darbību, bet novērtē arī trūkumus, kas ir žurnālistikā pašā un kompromitē tās profesionālos standartus.

Bilbao konference, kas notiek laikā, kad tiek tiek atzīmēta pasaules Preses brīvības diena, dod vēsturisku iespēju apspriest, kā žurnālisti var nostāties pret neiecietības izaicinājumiem. Šajā referātā tiks aplūkotas dažas mūsdienų problēmas un esošās likumdošanas normas, starptautiskās vienošanās un žurnālistu profesionālās ētikas kodeksi. Pēdējā daļā izteikti priekšlikumi turpmākajai darbībai. ./.

*Eidans Vaits,
ģenerālsekretārs*

2. Izaicinājums medijiem

A) mediji kā kara ieroči

"Īstie vaininieki šim garajam nāves sodu, slepkavību, cilvēku iznīcināšanas ūdenī un ugunī, masu slepkavību un zvērību sarakstam nav balkāņu tautas... Īstie vaininieki ir tie, kas maldināja sabiedrisko domu un izmantoja cilvēku nezināšanu, lai izplatītu uztraucošas baumas un noskaņotu valsti uz vardarbību ..."¹

Šie komisijas secinājumi, kas izmeklāja Balkānu kara iemeslus pirms 70 gadiem, sasaucas ar tiem, kas izteikti ANO pārstāvja Tadeuša Mazovecka 1995. gada ziņojumā par masu mediju lomu nesenā kara izraisīšanā Balkānos. Viņš secināja, ka masu mediji ir vainojami starpkopienų naida izraisīšanā un kara izplatīšanā.

Masu mediji, mēs visi to zinām, var būt negodīgi, bet situācija vēl vairāk pasliktinās tad, kad nedemokrātiski politiķi tos iesaista nacionālo bailų un naida izraisīšanā, provocēšanā un uzturēšanā, kā tas nesen notika Serbijā un Horvātijā. Būtībā žurnālisti, kas ļāva sevi iesaistīt šajā procesā, nodeva savus profesionālos pienākumus un pārvērtās propagandistus.

Šī problēma saistās ar to, ka žurnālisti, kuri zaudē savu tradicionālo neatkarību - vienalga, vai tas notiek Austrumeiropā, Āfrikā vai Āzijā - ir daudz vieglāk pakļaujami politiskajam

spiedienam, un tas viņus noved politiskās propagandas pasaulē. Viņi bieži sastopas ar politisko līderu un dažādu sabiedrības grupu vadītāju prasību pēc "atbildīgas" žurnālistikas, kas atbalstītu "nacionālās intereses". Šie aicinājumi ir labi zināmi demokrātisko attīstību sākušo Āfrikas, Āzijas un Eiropas valstu žurnālistiem.

Tas ir būtisks jautājums, runājot par politisku uzticību demokrātijai. Tā nav tikai pārbaude mediju profesionālismā, bet arī nācīgas ticībā cilvēktiesībām un vārda brīvībai. Pēdējo desmit gadu laikā pasaules žurnālisti ir izveidojuši principu un uzskatu sistēmu, kas saistās ar žurnālistikas brīvību, savukārt, straujā politiskās dzīves attīstība rada jaunas neskaidrības attiecībās starp medijiem un valdību.

Šī problēma parādās daudzās pasaules valstīs, kur atdzimst nacionālisms un sāncensība starp dažādām sabiedrības grupām. Runājot par šo fenomenu, netaisnīgi Stīvens Spenders rakstīja, ka šādā laikā cenzūrai raksturīgā lokalizācija, iespējams, "kļūst par vienu no fenomeniem etniskajos konfliktos, kuros viena grupa, kas ir nacionāli pārliecināta par sevi, norobežojas no citām grupām - serbi no horvātiem, horvāti no musulmaņiem."ⁱⁱⁱ

Šī tišā vienas sabiedrības grupas pašizolācija no citām ir bīstams solis ceļā uz cenzūru un konfliktiem. Atsevišķās pasaules valstīs pašreizējais politiskais sasprindzinājums nozīmē, ka žurnālisti tiek atturēti no negatīvas informācijas sniegšanas grupā vai kopienā, ko tie pārstāv, tiek apelēts pie viņu izpratnes par pilsoņa pienākumiem. Tādā veidā žurnālisti nonāk konfliktā ar profesionālo ētisko atbildību. Žurnālisti ir absurdas izvēles priekšā - vai nu sekot saviem profesionālajiem pienākumiem un meklēt patiesību, vai arī tikt apvainotiem nodevībā. Līdz ar to uz žurnālistiem bieži tiek izdarīts spēcīgs spiediens vai pat viņiem rupji tiek draudēts, lai panāktu, ka patriotisms viņiem būtu primārs attiecībā pret profesionālismu.

Žurnālisti nekad neapliecinās sevi kā labus pilsoņus, ja pakļausies manipulācijām un pieļaus faktu sagrozīšanu. Labs žurnālists, kas vienmēr respektē patiesību un savā darbā ievēro ētiskos un profesionālos standartus, vienmēr būs arī labs pilsonis. Labs pilsonis nemelo, neizkropļo patiesību un nemaldina citus ar nepatiesu informāciju vai bezkaunīgu propagandu.

Svarīgi, lai žurnālisti apzinātos, cik dziļas var būt bailes un bažas sabiedrībā par pilsonisko nesaskaņu. Viņiem jāzina pašu

radīto vārdu un tēlu potenciālā ietekme - neatkarīgi no to pārraidīšanas veida.

Prasības medijiem ir labi izklāstītas ziņojumā, kas ASV tika publicēts pēc rasu 60.gadu nemieriem vairākās pilsētās. "Tiem, kas raksta un izplata ziņas par rasu problēmām un rasu konfliktu iespējamību, jābūt pārliecinātiem par bažu cēloņiem, pret kuriem vērsti viņu raksti. Tas nenozīmē, ka medijiem ir jādozē ziņas vai jāstāsta mazāk nekā ir patiesībā. Tiešām, mēs esam pārliecināti, ka būtu nesaprātīgi un pat bīstami "nogludināt" ziņojumus par iespējamiem uzliesmojumiem cerībā, ka tāda cenzūra samazinās iespējamo vardarbību. Mēģinājumi ignorēt tādus notikumus vai arī parādīt tos citādākus nekā tie bijuši tikai samazinās uzticību medijiem un palielinās baumu izplatītāju darbības efektivitāti un uzklaustītāju bailes.

Lai dzīvotu atbilstoši saviem profesionālajiem standartiem, medijiem vienkārši šajā jomā ir jāpanāk lielāka precizitāte un labākā pieredze nekā līdzšinējā. Iespējams, ka šiem materiāliem ir jābūt labākā līmenī par citiem rakstiem.ⁱⁱⁱ

Vai katrā pasaules vietā var sastapties ar cilvēku bailēm no sociālajiem konfliktiem starp dažādām sabiedrības grupām. Medijiem ir jāievēro šie satraucošie signāli un jāizvairās no tā, ka žurnālistika varētu tikt pārvērsta par propagandas instrumentu.

B) aizskarošu izteicienu dilemma

Vairumā valstu likumos ir normas, kas aizliedz izplatīt nepatiesus, cilvēka cieņu un godu aizskarošus viedokļus, kuru mērķis ir izraisīt sabiedrībā naidu un vardarbību. Šim jautājumam ir tieša sakarība ar žurnālistikas būtības izpratni un tās attiecībām ar demokrātiju. Vai mums jāļauj demokrātijas ienaidniekiem ar vārdiem aizskart specifiskas sabiedrības grupas? Vai medijiem jādod iespēja politiskiem ekstrēmistiem izplatīt ienaida un konfrontācijas idejas?

Dažādās valstīs par to vairs nešaubās, šie jautājumi ir izlemti. Ar ediktiem, likumiem un noteikumiem ir aizliegts ne tikai rasisms, bet arī rasistisku ideju paušana.

Daudziem žurnālistiem šī tiesiskā un likumdošanas sistēma, kas veido mūsu priekšstatus par cilvēka godu un cieņu aizskarošiem izteicieniem, rada grūtības. Daži uzskata, ka tas ir ierobežojums vārda brīvībai, kas nosaka iespēju brīvi katram

Konstitūcijas pirmais labojums ir demokrātijas pamatprincips. Federālā valdība nevar aizliegt izteikt kādam savus uzskatus vienkārši tāpēc, ka sabiedrībai tie liekas aizskaroši.

Bet Eiropā un Āfrikā, piemēram, pastāv citas tradīcijas, kas balstītas uz citādāku pieeju. Piemērs tam ir Eiropas Cilvēktiesību konvencija, kas tika pieņemta jau pirms 50 gadiem, kad kara radītais posts sekmēja rasu teoriju praktisku izplatīšanos, par ko miljoniem cilvēku samaksāja ar savām dzīvībām. Citos pasaules reģionos attieksme veidojās citādāk, atbilstoši to vēstures tradīcijām, bieži saistībā ar atbrīvošanos no koloniālisma un neatkarības iegūšanu. Šo attīstības perspektīvu kontekstā izveidojās priekšstats, ka sabiedrībai ir likumīgas intereses apspiest uzskatus, kas var izraisīt rasu naidu.

Umberto Eko šo satraucošo jautājumu - kādā veidā ierobežot vārda brīvību - ir vienkāršojis ar argumentu - "Mums ir jādefinē iecietības robežas, bet, lai to izdarītu, mums vispirms ir jāzina, kas ir neciešams"^{iv}.

Izpratne par to, kas ir nepieņemams un neciešams, pasaulē ir atšķirīga. Daudzās pasaules valstīs žurnālistiem ir praktiski neierobežota brīvība, kamēr citās redakciju darbību ierobežo draudi, ka politiķi vai pietiekami ietekmīgas privātpersonas var ierosināt tiesas procesus un izmantot likumu, lai ierobežotu kritiku un likumīgus žurnālistu pētījumus.

Kaut arī rasu naida kurināšana daudzās valstīs tiek atzīta par kriminālnoziegumu, tomēr žurnālistiem parasti ir jārisina dilemma, kas balstīta nevis uz juridiskiem, bet ētiskiem principiem.

Ētikas kodeksi, par kuriem runāsim tālāk, parasti žurnālistiem nosaka trīs prasības: meklēt patiesību; būt neatkarīgam un mazināt kaitējumu. Problēma, kas saistās ar godu un cieņu aizskarošiem izteicieniem, liek žurnālistam balansēt starp pirmajiem diviem un trešo pienākumu. Žurnālistiem vienmēr jāmeklē patiesība, bet viņiem ir arī jāpieņem atbildīgi lēmumi, vai ir vērts šo mērķi sasniegt, ja iespējamās sekas var nest ļaunumu.

Saskaroties ar dilemmu par aizskarošiem izteicieniem, žurnālistam, izšķīroties par savu rīcību, ir jābūt, cik vien iespējams, brīvam no jebkāda spiediena ieņemt kādu noteiktu nostāju. Vienīgo nostāju žurnālistam var noteikt viņa sirdsapziņa.

C) stereotipi redakcijās

Atklāta aizspriedumainība pret etniskajām un rasu grupām un to diskriminācija, kas var izsaukt rasu naidu, kā iezīme ietekmīgos masu medijos vairumā valstu visā pasaulē nav būtiska parādība. Tomēr arī šajos medijos atrodami piemēri netiešai un slēptai aizspriedumainībai, kas var izsaukt neiecietību.

Biezāk negatīva etnisko, reliģisko vai kultūras minoritāšu parādīšana raksturīga populāriem tabloīdiem, kas orientēti uz masu auditoriju. Tas kļūst par rutīnu, kad prese informē par ilgstošiem notikumiem un neatrisinātām problēmām, piemēram, Vidējos Austrumos vai domstarpībām Dienvidāzijā un Āfrikā. Šādas problēmas parādās visur.

Britu Nacionālās žurnālistu savienības bijušais prezidents Džims Boumelha Lielbritānijas kontekstā šo problēmu raksturojis šādi: "Kopš pirmā jūtamā melnādaino cilvēku emigrantu viļņa uz Apvienoto Karalisti pirms 30 gadiem, pastāv tendence Britānijas malnādaino cilvēku kopienu parādīt stereotipizētu un negatīvā kontekstā - konfliktos, drāmās, atkāpēs no normas un pretrunās" ⁴. Pēc viņa domām melnādaino cilvēku kopienas stereotipizācija notiek divos veidos: šie cilvēki tiek rādīti kā "problēma sabiedrībā" vai arī kā "sabiedrības upuri". Bet jebkurā no šiem gadījumiem tēls ir negatīvs.

Medijiem raksturīga arī tendence pārspīlēt to cilvēku problēmas, kas pieder dažādām etniskajām vai kultūras grupām. Kroplais musulmaņu pasaules tēls rietumu medijos vai paviršā, tā saukto, "rietumu vērtību" analīze Āzijas valstu medijos ir vienas un tās pašas medaļas divas puses.

Medijos sniegtā informācija ir vienkāršota, lai it kā būtu saprotamāka auditorijai, nerēķinoties ar sarežģītākām atšķirībām, kas pastāv multikulturālajā mūsdienu pasaulē. Šis kļūdas, atspoguļojot dzīves realitātes, iespējams atrast kā lokālajos, tā arī nacionālajos un starptautiskajos medijos.

Šāda stereotipizācija, iespējams, visai maz ietekmēs sabiedrisko apziņu multikulturālās kopienās, kur cilvēku pašu pieredze ir pietiekama, lai novērtētu kļūdas mediju saturā. Bet tā var būtiski ietekmēt priekšstatus tiem cilvēkiem, kam nav ikdienas kontaktu ar minoritātēm.

Steroetipizācija bieži veidojas, pateicoties nevērībai pret žurnālistu darba apstākļiem un pret pašu mediju vadīšanas veidu. Vairumā mediju, piemēram, nav izstrādāti principi, kā piesaistīt žurnālistus no etniskajām vai citu minoritāšu grupām. Tāpēc visai vāji redakcija struktūra atspoguļo etniskās un kultūras iezīmes, kas raksturīgas sabiedrībai kopumā.

Turklāt žurnālistu apmācībā parasti netiek pievērsta uzmanība tādiem jautājumiem kā neiecietība un diskriminācija. Pārāk bieži žurnālistiem, kas vāc informāciju, un redaktoriem, kas šo procesu vada, raksturīga absolūta nezināšana un neizpratne par sabiedrību, kurai tie kalpo.

Šo zināšanu un izpratnes trūkumu vēl vairāk padziļina tas, ka, vācot informāciju par minoritātēm un šo kopienu iekšējām problēmām, žurnālisti bieži vien neveiksmīgi izvēlas tikai autoritatīvus un reprezentatīvus informācijas avotus. Tā ir bieži kritizēta parādība, kas raksturīga medijiem kopumā, - pārāk liela paļaušanās kā uz oficiāliem informācijas avotiem, tā uz varas pārstāvjiem, nemeklējot citus pietiekami zinošus avotus.

D) daudzveidības izaicinājums medijos

Daudzas no iepriekš minētajām problēmām varētu atrisināt, ja mediji **daudzveidību** atzītu par normu žurnālistiskā, kas būtu ziņu pasniegšanas pamatā. Mediju vadītājiem un žurnālistiem ir jānovērtē, kā tiek izraudzīti žurnālisti, kādas ir viņu iemaņas un prasmes, lai spētu novērtēt reālo situāciju un atbilstoši tajā darbotos^{vi}.

Pirmais solis ir - atzīt, ka problēma eksistē. Tās redakcijas, kurās ir darbinieku etniskais balanss, izstrādāta apmācības sistēma un žurnālisti izprot ētiskās dilemmas būtību konkrētās problēmas kontekstā, paplašinās žurnālistu priekšstatus un samazinās kļūdas un aizspriedumus, kas rodas nekompetences un neiecietības dēļ.

Daudzpusība eksistē ne tikai ap medijiem, bet arī pašu mediju vidū. Daudzās valstīs ir avīzes un radio stacijas, kas orientētas uz reliģiskām, kultūras un valodas minoritātēm. Tāpēc ir jāatbalsta dažādu sabiedrības grupu žurnālistu un mediju sadarbība, lai apmainītos ar informāciju un apgūtu kolēģu pieredzi. Dialogs starp medijiem un medijos ir tikpat svarīgs kā dialogs starp medijiem un sabiedrību kopumā.

3. Rasisms un starptautiskās tiesības

Gandrīz visās valstīs likums aizliedz atklātas rasu aizspriedumu formas un nacionālo minoritāšu diskrimināciju. Nacionālie likumi, kas regulē mediju darbību šajās jomās, ir balstīti uz starptautiskiem standartiem un konvencijām.

Vispārējo cilvēktiesību deklarācijas 19. pants nosaka uzskatu brīvību un tiesības brīvi paust savus uzskatus. Tā kā šo brīvību izmantošana ir saistīta ar pienākumiem un atbildību, tā "var tikt pakļauta tādām formalitātēm, nosacījumiem un sodiem, kas paredzēti likumā un nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai morāli, aizsargātu citu cilvēku reputāciju vai tiesības, nepieļautu konfidencialas informācijas izpaušanu" (*Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija*).

Papildus to garantē arī *Starptautiskā civilo un politisko tiesību konvencija*, definējot, ka ar likumu ir jāaizliedz jebkura kara propaganda, tāpat kā - jebkura nacionālā, rasu vai reliģiskā diskriminācija un aicinājumi uz vardarbību.

1965. gadā tika pieņemta starptautiska konvencija, kas noteica visa veida rasu diskriminācijas ierobežojumus. To 1978. gadā papildināja UNESCO deklarācija par rasēm un rasu aizspriedumiem, kas arī aicināja masu medijus sekmēt saprašanos un iecietību. / .. /

Vairāki šādi dokumenti pieņemti, ievērojot katra reģiona kultūras, vēstures un politiskās īpatnības. Tāda ir, piemēram, harta, kas nosaka cilvēku un tautu tiesības Āfrikā, kā arī Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. / .. /

Šo dokumentu teksti ir nozīmīgi, ne tikai runājot par masu mediju saturu un darbību kopumā, bet arī katra žurnālista ikdienas darbā. Tiem ir jābūt pieejamiem, un to definētās normas būtu jāanalizē reālās situācijās, lai noteiktu to derīgumu un pielietojamību mūsdienu Eiropas žurnālistikā.

4. Pašregulācija un ētikas kodeksi

Ētikas kodeksi nevar atrisināt visas mediju problēmas, kas saistās ar neiecietību, bet tie var palīdzēt žurnālistiem nostiprināt savu atbildību un risināt morālās dilemmas. Ētikas kodeksos tiek formulēti ideāli un uzskati, uz kuriem pamatojas neatkarīgā žurnālistika, un līdz ar to šie dokumenti atbalsta žurnālistus visās viņu darbības jomās un mudina rīkoties atbilstoši sirdsapziņai.

Ētikas kodeksi, lai arī sākas ar visapatzītiem noteikumiem, parasti aicina pievērst īpašu uzmanību konkrētam kontekstam un precīziem faktiem. Tas ir veids, kā galu galā atrisināt ētiskās dilemmas. Tolerances jautājumos žurnālistam plašais ētikas kodeksa ideālu un vērtību spektrs jāsavieno ar savu ikdienas darba kontekstu.

Der atcerēties, ka Makbraidā 1980. gada ziņojumā UNESCO, kas ir būtiska robežšķirtne šo jautājumu izpratnē, teikts, ka "profesionālais godīgums un standarti" ir pamatā rekomendācijām, kā uzlabot starptautisko komunikāciju. Makbraidā komisija secināja, ka žurnālistikā brīvība un atbildība nav dalāmas. Brīvība bez atbildības ved pie patiesības izkropļojumiem un maldinājumiem. Savukārt bez brīvības atbildība zaudē savu jēgu. Ētikas kodeksus ieteicams pieņemt kā nacionālus, bet atsevišķos gadījumos arī kā reģionālus dokumentus ar noteikumu, ka šos kodeksus sagatavo un akceptē pati profesionālā vide bez valdības iejaukšanās^{vii}.

Žurnālistiem nepārtraukti sev jāatgādina, ka ētikas normu ievērošana ir pašu žurnālistu kopīga lieta, nevis viņu profesionālo apvienību uzdevums un vēl mazāk - valdības lieta.

Valdībām ir leģitīma loma mediju struktūras regulēšanā, cenšoties nodrošināt dažādību, kas nepieciešama vārda brīvības realizācijai un vietējās kultūras attīstībai. Bet žurnālistikas ētika saistās ar mediju saturu, un valdībai nav nekādas tiešas lomas mediju saturā.

Tāpēc ētikai nepieciešams aktīvs atbalsts. Žurnālistiem ir jādarbojas ētiski un nevis mehāniski jāatkārto ētikas kodeksi. Šo kodeksu standarti vai noteikumi ir lietderīgi, un tie darbojas visu laiku. Taču reizēm patiesais konflikts veidojas starp atšķirīgām vērtībām, un tad ir nepieciešami ētiski spriedumi.

Šī grūtā prasme ir līdzīga visām citām prasmēm žurnālistikā: tai nepieciešams treniņš, laiks un pūles, lai to varētu prasmīgi lietot. Individuāli katra žurnālista, viņa darba devēja, vietējo žurnālistu apvienību un starptautisko mediju profesionāļu organizāciju īpaša atbildība ir veicināt labas praktiskās darbības attīstību. Ētiskās dilemmas, ar kurām sastopas žurnālisti un kas tika minētas jau iepriekš - konflikts starp pienākumu meklēt patiesību un pienākumu mazināt ļaunumu nevar atrisināt, ja žurnālistu apvienības, izdevēji un elektronisko mediju īpašnieki un institūcijas, kas regulē mediju nozari, necentīsies žurnālistos nostiprināt pārliecību par viņu darbības potenciālo iedarbību.

Ir ļoti dažādi modeļi, bet visi ētikas kodeksi un prakses kodeksi ir orientēti uz žurnālistikas fundamentālajiem mērķiem. Tos jālieto kā žurnālistikas materiālu pārbaudes veidu arī tajos brīžos, kad tuvu ir materiālu nodošanas laiks. Tas palīdz organizēt domu gājienu un pieņemt apzinātus lēmumus, kurus, ja vēlāk rodas domstarpības, iespējams pamatot.

Viens šāds modelis izstrādāts laikrakstā *Washington Post*^{xiii}. Tajā pirms materiālu publicēšanas ieteikts uzdot vairākus vienkāršus, bet būtiskus jautājumus:

- Vai mēs esam sagatavojuši labu materiālu?
- Ko mēs zinām un kā mēs zinām to, ko zinām?
- Kas ir mūsu informācijas avoti un kāds ir viņu ieguldījums?
- Kā mēs esam pārbaudījuši informāciju?
- Vai var secināt, ka patiesību pamato tas, ko mēs zinām? Vai arī -mēs nezinām neko vairāk kā tikai dažus faktus?
- Vai materiālam būs kāda ietekme? Cik liela?

Pēdējais jautājums ir sevišķi noderīgs, risinot neiecietības problēmas sabiedrībā, jo tas palīdz novērtēt iespējamo ļaunumu, ko publikācija var nodarīt un izsvērt to attiecībā pret ieguvumiem.

Aizliegums diskriminēt kādu, pamatojoties uz rasu vai nacionālo piederību, ir viens no vispārīgajiem profesionālo ētikas kodeksu noteikumiem, kas pieņemts kā nacionālajā, tā starptautiskajā līmenī^{ix}.

Starptautiskās žurnālistu federācijas (IFJ) Principu kodekss tika mainīts 1986. gadā, lai iekļautu šādu punktu:

“Žurnālistiem jāapzinās diskriminācijas bīstamība medijos un jādara viss, lai izvairītos no jebkādas rasu, dzimumu, seksuālās

orientācijas, valodas, reliģijas, politiskās vai uzskatu diskriminācijas, kam ir nacionāla vai sociāla izcelsme".

Vairākas žurnālistu organizācijas un sabiedrisko elektronisko mediju organizācijas, piemēram, izveidojušas speciālas darba grupas un publicē norādījumus un ieteikumus žurnālistiem, apliecinot savu gatavību sekot ētisko deklarāciju labajiem nolūkiem.

Vienlaicīgi vairāku valstu Ētikas padomes pieņēmušas kodeksus, kas identificē neiecietību un pieņem sabiedrības pārstāvju sūdzības par gadījumiem, kad mediji slikti atspoguļojuši jautājumus par rasu attiecībām.

Pašregulācijas procesa loma un jēga labi parādījās nesen Nīderlandē, kur tiesā tika ierosināta prasība pret programmu, kuru raidīja televīzijas komerckanāls RTL4, par to, kā tiek rādīts Lombokas rajons (Utrehta), kurā dzīvo daudz imigrantu. Tiesa programmā neko nelikumīgu neatrada un kanālu īpašniekus attaisnoja. Bet šis gadījums tālāk tika nodots izskatīšanai Nīderlandes Preses padomē, kas atzina, ka programmā atrodami žurnālistikas normu pārkāpumi. Padomes lēmums, ka programma ir nevēlama, tika plaši publicēts Nīderlandes masu medijos.

Lai šis pašregulācijas process darbotos, izmantojot žurnālistu profesionālās organizācijas vai arī preses un elektronisko mediju padomes (kas ir formālākas organizācijas), nepieciešama cieša iekšējā sadarbība starp mediju profesionāļiem. Mediju īpašnieku, redaktoru un žurnālistu vidū, vismaz teorētiski, eksistē vienoti priekšstati par ētiskajām vērtībām un standartiem žurnālistikā, tomēr ikdienas situācijās ļoti bieži rodas iemesli diskusijām. Šīs problēmas visiem jāpārvar kopīgi.

6. Mediju darbība cīņā pret neiecietību

Pēc kara bijušajā Dienvidslāvijā un Ruandā žurnālistu organizācijas daudz pūļu veltīja, lai jautājumi par neiecietību būtu žurnālistikas ētikas redzes lokā. /../

Tika panākta vienošanās, ka žurnālistu organizāciju pienākums ir sekot mediju saturam un darbībai, informēt par neprofesionālisma izpausmju gadījumiem un sekmēt augstu

standartu ievērošanu, bet to uzdevums nav uzņemties citu institūciju funkcijas, kuras seko likumu ievērošanai.

Eiropas izdevēji, elektronisko mediju īpašnieki un žurnālisti, ņemot vērā to, ka 1997. gadu Eiropas Savienība bija izsludinājusi par cīņas gadu pret rasismu (un tas ir arī viens no svarīgākajiem diskusiju jautājumiem Bilbao), sadarbojas, lai vērstos pret neiecietību medijos. /../

1995. gadā tika izveidota Starptautiska mediju darba grupa cīņai pret rasismu un ksenofobiju, kas uzsāka pasākumu kampaņu, organizējot reģionālas konferences, publicējot rokasgrāmatas žurnālistiem un izveidojot Eiropas žurnālistu balvu^x.

1996. gadā IFJ izveidoja mediju solidaritātes centru Alžīrijā, lai palīdzētu mediju darbinikiem, kuri bija kļuvuši par starptautisko konfliktu upuriem.

Jautājumi par iecietību un mediju solidaritāti ir vieni no galvenajiem IFJ profesionālās palīdzības projektā Āfrikā, kur 1994. gadā tika uzsākta plaša programma *Mediji - demokrātijai*. Tiek izdotas rokasgrāmatas žurnālistiem par etniskajiem konfliktiem un cilvēktiesībām.

Balkānu reģionā pēdējos četros gados IFJ un Pasaules avižu asociācija (World Association of Newspapers (FIEJ)) organizējusi piecas apaļā galda diskusijas par iecietību un sadarbību starp neatkarīgiem medijiem, uzsverot tās kā šī reģiona žurnālistikas profesionālās problēmas.

Programmas *Mediji - demokrātijai* ietvaros uzsākts darbs Latīņamerikā, un trīs reģionālas apaļā galda diskusijas organizētas Dienvidāzijas valstīs.

Ar daudziem citiem svarīgiem jautājumiem nodarbojas arodbiedrības, ar kurām IFJ uzsākusi sarunas Latīņamerikā, Āfrikā un Āzijā.

6. Kopsavilkums un rekomendācijas

Daudzpusība medijos

Žurnālistu pienākums ir vērsties pret iekšējiem trūkumiem, kas kompromitē žurnālistikas standartus, un sekmēt dažādības un plurālisma attīstību medijos. Sevišķi būtu jāakcentē tas, ka :

- žurnālistiem un profesionālajām organizācijām jāpieprasa, lai mediju personāla izvēles politika paredzētu žurnālistu izvēli arī no etniskajām vai citām minoritātēm;
- žurnālistu apmācībā jāietver jautājumi par neiecietību un diskrimināciju sabiedrībā. Bieži medijos novērojama žurnālistu neizpratne un nezināšana par problēmām, kas ir sabiedrībā, kurai tie kalpo;
- žurnālistiem un medijiem jāpaplašina informācija par būtiskiem vietējiem jautājumiem, izmantojot raksturīgus un autoritatīvus avotos no minoritāšu grupām.

Mediju sadarbība un solidaritāte

Lai labāk izprastu mediju lomu neiecietības izraisītajos konfliktos, nepieciešams attīstīt dialogu un sadarbību starp žurnālistiem, izdevējiem un elektronisko mediju īpašniekiem. Īpaši svarīgs ir dialogs starp medijiem, kuru auditorija ir minoritātes, un visā sabiedrībā ietekmīgiem medijiem.

Starptautiskās normas

Starptautiskās un Eiropas konvencijas, dokumenti un deklarācijas, kas var būt noderīgas žurnālistiem, kas sastopas ar ētiskām dilemmām iecietības jautājumos, jāizplata rokasgrāmatas un citi materiāli, kas analizē vietējos piemērus.

IFJ uzdevums ir sekmēt šādu materiālu izdošanu dažādos reģionos.

Valdību loma

Valdībām ir leģitīma loma mediju sistēmas regulēšanā, cenšoties nodrošināt dažādību, kas nepieciešama vārda brīvības realizācijai un vietējās kultūras attīstībai. Bet valdībai nevar būt tieša loma mediju satura un profesionālās ētikas noteikšanā.

Pašregulācijas ētikas kodeksu nozīme

Žurnālistu organizācijām ir jāatbalsta redakciju neatkarība un žurnālistu tiesības - būt brīviem kā no iekšējas ietekmes redakcijā, tā arī ārējā spiediena, vācot un pārraidot informāciju.

IFJ un nacionālajām žurnālistu organizācijām aktīvi jāvēlējas pret jebkādam cenzūras, ieskaitot pašcenzūras, izpausmēm un jāveicina ētikas kodeksu attīstība un tādu rokasgrāmatu izdošana, kas palīdzētu risināt ētiskās dilemmas.

Lai attīstītu žurnālistikas pašregulāciju, jāveicina žurnālistu profesionālā solidaritāte, jāsekmē ētikas standartu ievērošana un jāatbalsta visu žurnālistu tiesības rīkoties saskaņā ar savu sirdsapziņu, nepakļaujoties nekādam spiedienam un ietekmēm no malas. Sevišķi būtu jāakcentē, ka :

- IFJ un nacionālajām organizācijām jāatbalsta konferences, semināri un citi pasākumi, kas sekmē informācijas apmaiņu un priekšstatu paplašināšanos;
- IFJ un nacionālajām organizācijām jāsekmē žurnālistu iespējas iepazīties ar starptautiskajiem un nacionālajiem ētikas kodeksiem un to pielietojumu, risinot ētiskās dilemmas ikdienas praksē;
- IFJ un tās dalīborganizācijām jāseko, kā mediji risina neiecietības problēmas, kā veidojas redakciju dialogs ar valdību un citām profesionālajām organizācijām, lai aizsargātu žurnālistu neatkarību.

Sagatavojusi
Starptautiskā Žurnālistu federācija,
226 rue Royal,
1210 Brussels

ⁱ Report of International Commission into Balkan Wars of 1912 and 1913 quoted by Mark Thomson. Forging War, Article 19, 1995.

ⁱⁱ Spender, Stephen. Index on Censorship, 1994, 1/2.

ⁱⁱⁱ US Report of the Commission on Civil Disorders, 1967.

^{iv} Eco, Umberto. Index on Censorship, 1996.

^v IFJ Conference Reeport, Ethnic Conflict and Political, 1994.

^{vi} Sk., Handbook to Counter Racism in Media, IFJ, 1996.

^{vii} McBride Commission, Recommendations, Part III, introduction and p.43.

^{viii} IFJ Conference Reeport, Ethnic Conflict and Political, 1994.

^{ix} Report on Media Ethics in Europe, University of Tampere, 1995.

^x IMRAX, c/o 266 Rue Royale, 1210 Brussels, Belgium.

MEDIJU LOMA KONFLIKTU NOVĒRŠANĀ UN NEITRALIZĀCIJĀ

Šo gadsimtu raksturo organizēta grupu vardarbība, kas izvērsusies vēl nepieredzētos apmēros. Statistikas dati reizēm var maldināt, bet var diezgan droši apgalvot, ka cilvēce šī gadsimta laikā iesaistījusies ne mazāk kā 250 nozīmīgos bruņotos konfliktos, kuru laikā tika nogalināti vairāk nekā 110 miljonu cilvēku un vēl daudz vairāk tika sakropļoti.

Tāda mēroga asinsizliešanu cilvēce savā vēsturē vēl nav pieredzējusi. 211 nozīmīgākajos XIX gadsimta konfliktos bojā aizgāja tikai 19 miljoni cilvēku, bet 55 lielākajos XVIII gadsimta karos - 7 miljoni cilvēku. Masu vardarbība XX gadsimtā kļuvis universāla, industriāli organizēta, un tai piemīt jau rutīnas raksturs.

Mums jāmeklē atbildes - ko darīt, lai izvairītos no konfliktiem un mazinātu to apjomu, kā atvieglot ciešanas, ko konflikti nes cilvēkiem. Un lieks ir jautājums - kāpēc šajā kontekstā runāt par medijiem. Kopumā masu mediju izplatīšanas tehnoloģijas, institūti, profesionāļi, normas un prakse veido spēkus, kas ietekmē indivīdu dzīves, tautu un valstu likteņus. Mediji ir svarīgākā cilvēku darbības sfēra, kas var aizkavēt un moderēt sociālo vardarbību.

Pēdējo gadu laikā Ņujorkas universitātes Kara, miera un ziņu mediju centrs vāc un apkopo informāciju par tiem gadījumiem, kad, pateicoties mediju izmantojumam, ir samazināti konflikti vai realizētas citas iniciatīvas sabiedrības labā. Mēs interesējamies par žurnālistiku, bet arī par ziepju operām, sabiedrisko problēmu programmām, situatīvajām komēdijām, reklāmu, sabiedrisko attiecību sociālajiem projektiem un sociālo mārketingu. Mēs pētām, kā valdība varētu izmantot masu medijus preventīvu mērķu sasniegšanai, un mums ir interesanti uzzināt, kā žurnālisti varētu paplašināt savus priekšstatus par sava medija potenciālajām iespējām un pienākumiem (ja tādi ir).

Lai gan šīs iniciatīvas lielākoties bija intuitīva reakcija, kuru noteica žurnālistu izpratne par saviem uzdevumiem konflikta situācijās, tomēr katrā gadījumā mediju darbībā parādījās noteikta

stratēģija. Lai labāk izprastu šos jautājumus, centrs, izmantojot dažādas konfliktu menedžmenta teorijas, diplomātisko sarunu teorijas un citus konfliktu novēršanas un vadīšanas metodes, izstrādā iespējamo mediju lomu tipoloģiju. Tāda tipoloģija ir sākumpunkts, kas novērtē potenciālās mediju iespējas un atbild uz jautājumu, kādas iniciatīvas ir iespējamās un lietderīgas, izmantojot medijus, konkrētās konfliktu situācijās.

Mediji varētu:

- sekmēt informācijas izplatīšanu un popularizēt nacionālās un starptautiskās normas, kas skar cilvēktiesības, kara situācijas, attiecības ar minoritātēm u.c.;
- dot signālu konflikta dalībniekiem par iespējamām sarunām, ja nav formālu komunikācijas kanālu vai arī, ja nepieciešams cits saziņas veids;
- piesaistīt starptautiskās sabiedrības uzmanību konfliktam, lai izdarītu spiedienu uz tajā iesaistītajiem spēkiem meklēt risinājumus vai arī panāktu starptautiskās sabiedrības iejaukšanos;
- padarīt visām pusēm konfliktu atklātu;
- piedalīties savstarpējas uzticības pasākumu veidošanā;
- atbalstīt miera spēku darbību visās konfliktā iesaistītajās valstīs un tajās, kas piegādā militāros spēkus;
- izglītot spēkus un grupas, kas iejauktas konfliktā, lai veidotos diskusijas, kas ir būtiskas konfliktu atrisināšanai, informatīvais lauks;
- atklāt katras konfliktējošās puses slēptās intereses attiecībā pret citām;
- nepieļaut bīstamu baumu rašanos un, ja tās radušās, kavēt to izplatīšanos;
- skaidrot katra diskusijas dalībnieka pamatprincipus, kas bieži ir būtiski, lai palīdzētu katrai pusei noteikt savas prioritātes un izprast citu prasības;
- izskaidrot katras puses materiālās un psiholoģiskās prasības, padarot skaidrākus tos struktūras jautājumus, kas, pēc konfliktā iejaukto domām, ir aktuāli;
- sistematizēt konfliktā skartos jautājumus, lai tie būtu vieglāk regulējami;
- noteikt spēkus, kas varētu palīdzēt atrisināt konfliktu un mobilizēt palīdzību no ārpuses;

- izveidot informācijas izplatīšanas tīklu, kas sekmētu pieredzes apmaiņu par līdzīgu konflikta samazināšanu;
- sarunu laikā padarīt pieejamu informāciju, kas būtu publicējama, un aizsargāt privāto informāciju, ievērojot, ka katrā konkrētā gadījumā šāds materiālu iedalījums vienā vai otrā kategorijā ir diskutējams un nevar tikt pieņemts bez nopietnas argumentācijas;
- konfliktā iesaistītās puses nerādīt kā abstraktas grupas, bet kā dažādus cilvēkus, izvairīties no stereotipu izmantojuma;
- radīt iespēju konfliktā iesaistītajām pusēm neslēpt savas emocijas, kam var būt psihoterapijas nozīme;
- panākt starptautisku spiedienu uz mediju organizācijām, kas izpata ksenofobijas, rasisma un citas sociālā ienaida idejas;
- sekmēt spēku samēra izlīdzināšanos starp pusēm tajos gadījumos, kad tas ir lietderīgi un, ja no morālā viedokļa ir skaidrs, kuras prasības ir taisnīgākas;
- palīdzēt pusēm izskaidrot un izklāstīt savus piedāvātos risinājumus, piedaloties sarunās kā neitrālam partnerim;
- laikus brīdināt par konflikta iespējamību;
- palīdzēt līderiem, kuri organizē sarunas, saglabāt savu pārstāvēto grupu uzticību;
- piedalīties samierināšanā un sociālās kārtības atjaunošanā pēc konflikta;
- izcelt panākto vienošanos nozīmi konflikta atrisināšanā, parādot to vēsturiskā kontekstā ar citiem svarīgiem notikumiem, lai sociālajā atmiņā saglabātos konflikta atrisināšanas process.

Šeit ir uzskaitīta tikai daļa no mediju potenciālajām funkcijām konfliktos. Plašāks apraksts par mediju funkcijām konfliktu novēršanā un samazināšanā ietvertu kompleksu pasākumu sistēmu, ko var realizēt tikai daudzi attiecīgo struktūru dalībnieki. Šādu plašu apskatu iespējams sagatavot tikai tad, ja kopīgi sadarbojas mediju profesionāļi, konfliktu menedžmenta speciālisti un viņu starpā arī dažādu sabiedrības grupu pārstāvji.

ROBERTS KARLS MANOFS,

Nujorkas universitātes

*Kara, miera un ziņu mediju
problēmu centra izpilddirektors*

MASU MEDIJI UN SABIEDRISKĀ DOMA PAR STARPETNISKAJĀM ATTIECĪBĀM MASKAVĀ*

Maskavas laikrakstu satura analīze parādījusi, ka prese neizmanto efektīvi tās samierinātāja potences, kas piemīt masu medijiem. Tā necenšas ne izskaidrot iemeslus, kāpēc pieaug sasprindzinājums starpetniskajās attiecībās, ne arī meklēt ceļus, kā šīs attiecības harmonizēt. Toties visas avīzes publicē kriminālo ziņu slejas, kurās likumu pārkāpumi tiek saistīti ar "Maskavas viesiem", "atnācējiem" vai "kaukāziešu izcelsmes personām", kas sekmē auditorijā noteikta tēla veidošanos - kriminālpārkāpumi saistāmi ar etnisko piederību (un tā nav piederība pie krieviem). Tas galvaspilsētā ietekmē attieksmi pret cilvēkiem, kam ir cita etniskā piederība, jo veidojas negatīvi etniskie stereotipi, kas izpaužas atsevišķu grupu diskriminācijā.

Šajā aspektā masu medijiem ir dubulta loma - ziņojot par notikumiem, prese lielā mērā ietekmē to attīstību. Parādot migrācijas destruktīvo lomu Maskavas dzīvē un akcentējot bīstamību, ko tā var radīt katras personas labklājībai, avīzes sekmē to, ka rodas un izplatās priekšstatī, ka pret migrantiem jāvēršas ar spēku. Savukārt, aprakstot šādu rīcību, avīzes to raksturo kā nelikumīgu un nehumānu un nosauc par nepieļaujamiem cilvēku tiesību ierobežojumiem un pārkāpumiem, ko izraisa etniskā piederība.

Masu mediju potenciāls harmonizēt starpetniskās attiecības ir cieši saistīts ar sabiedrisko apziņu. Sabiedrībā pašlaik valda apmulsums un vilšanās, jo vairums iedzīvotāju strauji mainīgo situāciju neuztver kā likumsakarīgu tirgus ekonomikas attīstības stadiju. Sabiedriskās domas pētījumi rāda, ka dažādos Krievijas reģionos tikai 13-17 % iedzīvotāju ir adaptējušies jaunajiem apstākļiem.

Multietniskā Maskava

Kaut arī konflikti nav dominējošais etnisko attiecību raksturojums ne Maskavā, ne arī Krievijā kopumā, tomēr tie var viegli rasties un uzliesmot. Noteiktos apstākļos sasprindzinājums var arī izvērsties atklātā konfliktā. Pēc Sociālo un politisko pētījuma institūta datiem, viena gada laikā (1994.-1995.) cilvēku skaits, kam ir etniski aizspriedumi, Maskavā pieauga no 27 līdz 35 procentiem. Respondentu naidīgums galvenokārt ir vērst pret "kaukāziešu nacionalitātes personām".

Pētījuma dati rāda, ka maskavieši neapšaubāmi izjūt starpetnisko attiecību sasprindzinājumu (1. tabula).

1.tabula. Starpetnisko attiecību novērtējums Maskavā (1992-1995)

	1992	1993	1994	1995
starpetniskās attiecības ir stabilas	32%	19 %	21 %	14 %
tajās ir zināma spriedze	34 %	46 %	49 %	51 %
spēcīga starpetniskā spriedze, iespējami konflikti	7 %	22 %	7 %	17 %
grūti atbildēt	17 %	13%	3 %	17 %

Dažādu etnisko grupu savstarpējā saprašanās pati par sevi jau ir sarežģīts process, bet to vēl vairāk apgrūtina tas, ka augusi katras etniskās grupas pašapziņa un izmainījusies vērtību orientācija starppersonu attiecībās.

Spriedzi iespējams izskaidrot arī ar to, ka etniskie aizspriedumi un negatīvie etniskie stereotipi galvaspilsētas iedzīvotāju apziņā ir dziļi un nostriprinājušies. Uz jautājumu "Vai ir nacionalitātes, pret kurām jūs izjūtat naidu?", 35 procenti respondentu atbildēja apstiprinoši (58 % no viņiem bija jaunāki par 20 gadiem; gandrīz 30 % vecumā no 30 līdz 55 gadiem; vairāk nekā 40 % bija augstskolu absolventi un 33 % cilvēki ar universitātes izglītību). Turklāt, cilvēku skaits, kam ir etniski aizspriedumi, ir audzis (2. tabula).

2.tabula. Attieksme pret citas etniskās izcelsmes cilvēkiem

	1994	1995
1.Vai ir nacionalitātes, pret kurām jūs izjūtat naidu?		
jā	27%	35%
nē	46%	41%
grūti atbildēt	25%	23%
2. Ja izjūtat, tad kāda ir to etniskā piederība?		
"kaukāziešu izcelsmes"	18%	28%
(armēņi, gruzīni, azerbaidžāņi u.c.)		
ebreji	2%	3%
Vidusāzijas nacionalitātes	1%	1%
citas nacionalitātes	0%	1%

Ceturtā daļa maskaviešu sastapušies ar aizspriedumiem, kas apgrūtina starpetnisko attiecību harmonizāciju ikdienas dzīvē (3. tabula).

3. tabula. Kuras no zemāk minētajām parādībām
jūs nesen esat novērojuši savā ikdienas dzīvē?

	1994	1995
Atbrīvošana no valsts (prestiža) darba nacionālās piederības dēļ	5%	1%
Pieņemšana valsts (prestižā) darbā nacionālās piederības dēļ	7%	8%
Iestāšanās darbā vai skolā nacionālās piederības dēļ	6%	5%
Naidīga attieksme pret citas nacionalitātes cilvēkiem, kas uz Maskavu atbraukuši strādāt vai dzīvot	30%	36%
Naidīga attieksme pret jūsu kolēģiem darba vietā viņu nacionālās piederības dēļ	6%	9%
Etnisko aizspriedumu pastāvēšana	18%	25%
Naidīga attieksme pret citu bijušo PSRS republiku iedzīvotājiem, kas Maskavā nodarbojas ar tirdzniecību vai uzņēmējdarbību	49%	55%
Huligāniskas izdarības, kuras saistās ar etnisko piederību	22%	27%
Nacionālistiska propaganda	14%	14%

Šie pētījuma rezultāti rāda, ka spriedze veidojas nevis tāpēc, ka pastāv konfrontācija starp atsevišķām etniskajām grupām, piemēram, krieviem un gruzīniem, bet tāpēc, ka pastāv pretrīškības starp "pamatiedzīvotājiem" un "pienācējiem". Piespiedu migrācijas vilnis ir būtisks faktors, kas rada sasprindzinājumu un apgrūrina starpnacionālo attiecību harmonizāciju. Daudzi maskavieši sociālo un ekonomisko apstākļu pasliktināšanos saista ar bēgļu un migrantu skaita palielināšanos, tāpēc jaunpienācējus uztver kā konkurentus darba un dzīvojamās platības tirgū. Masu apziņā nostiprinājies uzskats, ka jaunpienācēji materiāli dzīvo labāk (4.tabula).

4.tabula. Kuru iedzīvotāju dzīves līmenis ir augstāks?

	1994	1995
1. Vai, salīdzinot dažādu etnisko grupu dzīves līmeni jūsu pilsētā, pēc jūsu domām, iespējams noteikt, ka dažu dzīves līmenis ir augstāks?		
jā	48%	48%
nē	17%	13%
grūti atbildēt	4%	39%
2. Ja iespējams, tad kuras etniskās grupas jūs pieskaitītu šai kategorijai?		
kaukāzieši	27%	34%
ebreji	7%	8%
tatāri	1%	1%

Masu mediju loma starpetniskajās attiecībās

Masu saziņas pētnieki min daudzas nozīmīgas funkcijas, kuras var realizēt mediji starpentisko attiecību regulācijā:

- pievērst sabiedrības uzmanību konfliktiem, pirms tie pārvērtušies kara darbībā;
- palīdzēt veidot sabalansētu priekšstatu par notikumiem, publicējot abu pušu viedokļus, nevis tikai viena piekritēju uzskatus;
- informēt sabiedrību par cilvēktiesību pārkāpumiem un mobilizēt sabiedrību pret šiem pārkāpumiem;
- veidot atbalstu starptautiskajai un samiernieciskām pūlēm.

Vienlaikus jāatzīmē, ka mediju darbībai var būt arī negatīva ietekme:

- mediju ziņas par vardarbību un cietsirdību vai pat tikai baumas par to var provocēt atriebības aktus;
- informācija par atriebību var izsaukt jaunus atriebības aktus, un process šādā veidā var turpināties līdz tam brīdim, kamēr pilnībā nebūs zaudētas jebkādas iepējas regulēt šo procesu;
- mediju informācijā slēpjas lielas potences izraisīt niknumu, bailes un naidu, kas var vest pie vardarbības eskalācijas un bloķēt efektīvu pieeju konflikta regulācijai;
- intervijas masu medijos var piespiest līderi ieņemt tik stingru pozīciju, ka pēc tam ir grūti no tās atteikties;
- ziņas par "uzvarētājiem" un "zaudētājiem" rada tieksmes izmantot spēku, lai sasniegtu pilnīgu uzvaru, un tas samazina iespējas panākt kompromisus.

Atklātas rasisma izpausmes un rasu vardarbības akti Krievijai nav raksturīgi, jo valstij vienmēr bijusi raksturīga liela nacionālā dažādība un sabiedrībai ir svešas apartheīda tradīcijas. Tomēr laikā, kad notiek pastiprināta un nelabprātīga masu migrācija, mediju radītais apzīmējums "kaukāziešu izcelsmes personas" kā noziedznieka un svešinieka tēls, kas balstās uz atšķirīgu kultūras izpratni, ātrējo izskatu utt., var sarežģīt situāciju. Tas pastiprina negatīvos stereotipus, kas jau eksistē un provocē cilvēkus uz vardarbīgu rīcību situācijās, kad rodas domstarpības starp slāvu un kaukāza tautu pārstāvjiem, ko vēl vairāk pastiprina nelikumīga vietējās varas rīcība.

Vairāki pētījumi par masu mediju lomu sabiedriskās domas veidošanā liecina, ka šodien masu mediji vairāk provocē spriedzi nekā palīdz konstruktīvi risināt esošās problēmas. Pēc aptauju datiem, kas veiktas 1993. un 1994. gadā, 44 % respondentu, kas ticēja tādu televīzijas programmu kā "Новости", "Вести" un "Сегодня" godīgumam un patiesīgumam, atzina, ka tās viņos izraisa uztraukumu (60%), neaizsargātības sajūtu (58 %), nogurumu (58%), pārliecības trūkumu (57%), pazemojuma jūtas (54%), bailes (49 %) un vilšanos (45%).

Daudzi respondenti, kurus nosacīti var apvienot vienā grupā, kritizēja presi par starpternisko problēmu atspoguļojumu (5.tabula). Šo kritiku var izteikt šādos kategorizētos spriedumos: "Ja televīzija

un radio neziņotu par starpetniskajām attiecībām, cilvēki nekoncentrētu uz tām savu uzmanību", "Viņi pārāk daudz runā par "suverinitāti un atdalīšanos" tā vietā, lai nodrošinātu draudzību starp tautām", "Televīzijā nav programmu, kas parādītu Krievijas reģionu ekonomisko, sociālo un kultūras dzīvi".

Otras respondentu grupas vērtējums bija nedaudz atšķirīgs: "Nepatiesi", "Informācija ir nepilnīga", "Vārds tiek dots tikai tiem, kas "šķir tautas", "Vietējā televīzija par svarīgākajām problēmām informē tikai valdošās nācijas valodā, un, lai kā es pūlos uztvert saturu, man tas neizdodas".

5.tabula. Vai jūs apmierina, kā televīzija
atspoguļo starpetniskās attiecības? (1995)

	Останкино	PTP	Vietējā TV
Jā	24%	26%	19%
Nē	34%	29%	40%
Grūti atbildēt	38%	40%	43%

Auditorijas neapmierinātība ar vietējo televīziju visdrīzāk izskaidrojama ar to, ka mediju sniegtā informācija par notikumiem nav adekvāta tam, ko skatītāji var redzēt paši savām acīm. Visai zemo visietekmīgākā ziņu kanāla ("Останкино") raksturojumu izskaidro respondentu biežāk izteiktie aizrādījumi: dažu komentētāju zemā kompetence, nepietiekams mazo tautu kultūras un vēstures atspoguļojums; subjektīvs faktu un notikumu vērtējums; virspusējība secinājumos un starpetniskās spriedzes veicināšana.

Piecu Maskavas laikrakstu satura analīze (1996. janvāris-marts)
Jebkuras etniskās grupas tēls sabiedrībā, cik daudz tas atkarīgs no masu mediju ietekmes, atkarīgs no tā, cik intensīvi šī grupa tiek pieminēta kopējā informācijas plūsmā (minēšanas biežums, uzmanības apjoms); informācijas "simbolisms" (pozitīvs, negatīvs, neitrāls); vizuālo elementu raksturojumi, dzīves stils, garīgā orientācija, nodarbošanās, vēsture, kultūras un ekonomikas attīstības izmantojums.

Šajā aspektā laikrakstu saturu analīze, pateicoties to pozīciju "polifonijai", ir sevišķi interesanta un deva iespēju secināt, kas var

ietekmēt lasītāju etnisko uztveri. Katrā publikācijā galvenais uzdevums bija noteikt visu informāciju, kurai ir kaut kāda "etniska nokrāsa", informējot par kaukāziešu izcelsmes cilvēku dzīvi Maskavā. Tika analizēti četrus dienas avīžu (*Московский комсомолец*, *Московская правда*, *Вечерняя Москва*, *Куранты*) un vienas nedēļas avīzes (*Московские новости*) visi materiāli, kas bija publicēti pirmajās divās 1996. gada janvāra, februāra, marta un aprīļa nedēļās.

Iegūtie rezultāti parādīja, ka rakstos par migrācijas problēmām Maskavā visai līdzīgi tiek aplūkoti jautājumi, kas saistās ar "etnisko nokrāsu". Multikulturālā Maskava lasītājam galvenokārt tiek parādīta kā kriminālā Maskava, jo žurnālisti parasti kriminālziņās min personas etnisko piederību. /../

Nopietnākas problēmas noziedzības problēmu atspoguļošanā parādās laikrakstu *Московская правда* un *Куранты* lappusēs. Spriežot pēc šīm avīzēm, no visiem uz Maskavu atbraukušajiem zādzības visbiežāk izdara kaukāzieši (armēņi, gruzīni, azerbaidžāņi un čečeni), viņiem seko ukraiņi, baltkrievi un moldāvi. Ja spriež pēc *Московский комсомолец* publikācijām, tad kaukāziešu loma kriminālajā dzīvē nav tik liela, bet *Московские новости* vispār ne reizi nav minējusi par kāda kaukāzieša piedalīšanos zādzībās.

Analītisko rakstu autori cenšas konstruēt kriminālo etnisko grupu hierarhiju, pārspilējot to lielo graužošo potenciālu. Šis žanrs vispār tiek lietots maz, bet līderis ir laikraksts *Куранты*, kas publicējis piecus rakstus par noziedzības problēmām Maskavā, kuriem, piemēram, ir šādi virsraksti: "Vairumam noziedznieku ir kaukāziešu akcents" (1.12.1996.), "Visu veidu narkotikas Maskavā" (3.07.1996.) un "Bīstamās viesizrādes" (4.11.1996.).

Maskavas laikrakstu analīze liecina, ka tie sev piemītošo samierniecisko potenciālu izmanto ļoti dažādā veidā. Tomēr vairumā gadījumu avīzēm ir tieksme pastiprināt negatīvos stereotipus, akcentējot migrācijas negatīvās sekas un ignorējot informāciju par apvienošajiem faktoriem.

Mediju ietekmei uz masu apziņu var būt daudzi izskaidrojumi. Parādot mūsdienu Krievijas problēmas, masu mediji paši nav spējīgi palīdzēt cilvēkiem iegūt izjūtu, ka viss attīstās pareizā virzienā. Vēl vairāk, informācijas polarizācija novedusi pie tā, ka žurnālisti sevi

uztver kā politiskus aktīvistus, reizēm pat realizējot visai agresīvas kampaņas vienas vai citas partijas, etniskās grupas vai personas labā, tādā veidā vēl vairāk uztraucot sabiedrisko domu. Otrs iemesls saistās ar izmaiņām notikumu aprakstīšanas manierē, kas mainās no mono uz polifonisku, un kur bieži vien trūkst jebkāda notikumu vērtējuma. Cenzdamies uzvarēt konkurences cīņā par abonentiem, laikraksti bieži sniedz nepārbaudītu informāciju, kura netiek apstiprināta vai arī kura tiek izklāstīta neloģiski.

* Raksts sagatavots, izmantojot I.Lododo ziņojumu (*Krievijas Zinātņu akadēmijas Sociālo un politisko pētījumu institūta Starpetnisko attiecību socioloģijas centrs*)

12 SOĻU PRETĪ AVĪZES ATKLĀTĪBAI

Vai jūsu avīzei ir plāns vai kāda īpaša darba grupa, kam jāsekmē daudzveidība saturā un formā, bet dažādības kā nav, tā nav? Vai jums ir nodaļa, kas nodarbojas ar auditorijas interešu pētīšanu, bet jaunu lasītāju nav? Vai jums ir peļņas palielināšanas plāns, bet nav peļņas?

Ideja aptvert sabiedrību kopumā un tās problēmas nozīmē vairāk nekā pieņemt darbā jaunus žurnālistus, sākt risināt jaunas tēmas vai pat uzsākt jaunu izdevumu. Vēloties panākt daudzveidību mediju saturā un attīstībā, laikrakstu redakcijas atklāj, ka tajās nepieciešamas lielas izmaiņas. Šīs tendences - pieņemt darbā jaunus žurnālistus, ieviest jaunas darba metodes un uzsākt jaunu mediju izlaišanu - es saucu par "atklāto avīzi".

"Atklātajā avīzē", visi droši vien piekritīs, katrs redz tikai kaut kādu daļu no visa veselā. Mēs attīstām prasmes, kā pieņemt lēmumus grupās. Mēs cenšamies saprast problēmas un tos ierobežojumus, kas neļauj cilvēkiem saprasties - dzimumu, vecumu un rasu atšķirības, kā arī iespējas, kas sekmētu viņu apvienošanos.

"Atklātajā avīzē" tiek veidota institucionāla izpratne par atklātu un brīvu saziņu, kurā katram ir iespējams izziņāt savu redakciju un tajā strādājošos cilvēkus. Tāda avīze cenšas piesaistīt vairāk lasītāju savā reģionā, nevis lūkoties pēc jauniem lasītājiem, paplašinot savas izplatīšanas reģionā.

Daudzas problēmas, ar kurām sastopas mūsdienu avīzes - auditorijas, reklāmas peļņas un ienākumu samazināšanās, rodas vai padziļinās tāpēc, ka avīzes ir orientētas uz institucionālu noslēgtību.

Bet tam tā nav jābūt. Šeit ir izklāstīti 12 pamatprincipi, kā padarīt avīzi atklātu.

1. Ieviesiet daudzveidības principu darbinieku izvēlē. Darbinieku izvēli uztveriet tikpat nopietni kā budžeta plānošanu. Izsludiniet visas vakances gan plašai auditorijai domātajos izdevumos, gan

profesionālajos. Pieņemiet darbā, pamatojoties uz ieteikumiem un kolēģu atsauksmēm. Izveidojiet izvērstu datu bāzi par kandidātiem. Pieņemiet darbā jaunus cilvēkus un attīstiet viņu prasmes un iemaņas. Redakcijas menedžmentā lielāku uzmanību pievērsiet darbinieku pieņemšanai.

2. Uzturiet kontaktus ar sabiedrību, kas ir jūsu auditorija. Veidojiet padomdevēju grupas no auditorijas pārstāvjiem. Sagatavojiet un izplatiet lasītājiem rokasgrāmatas par attiecīgajiem medijiem. Imantojiet Internetu, lai avīzi izplatītu skolās. Visās avīzes nodaļās izveidojiet lasītāju slejas. Finansiāli atbalstiet sabiedriskos pasākumus.

3. Likvidējiet aizspriedumainību ziņu vākšanā un izplatīšanā. Prasiet, lai reportieri rakstiem piedāvā savas idejas. Apmaksājiet grāmatu iegādi, kuras viņi vēlas lasīt. Izveidojiet informācijas avotu datu bāzi. Savienojiet Internetā savu bibliotēku ar citām. Panāciet, lai visas valdības datu bāzes jūsu reģionā būtu pieejamas avīzei. Tēma ir katrā notikumā - sekmējiet to atrašanu. Katrā rakstā atbildiet uz jautājumu - kāds būs ieguvums?

4. Likvidējiet aizspriedumainību rediģēšanā. Prasiet, lai redaktori un žurnālisti apspriež rakstu rediģēšanu. Organizējiet apspriedes, kurās pēc kārtas uzstātos redakcijas un sabiedrības pārstāvji. Rīkojiet avīzes plānošanas pasākumus ārpus redakcijas kopā ar sabiedrības pārstāvjiem. Iepazīstiet savus kolēģus, izmantojiet cits citu, lai izprastu kultūras daudzveidību. Izveidojiet savas avīzes izteiksmes veida principus, kurus atzītu arī jūsu lasītāji. Runājiet ar saviem lasītājiem kā padomdevēji, bet ne kā diktatori.

5. Pirmo lapu veidojiet kā dažādu ziņu kopu. Pašlaik jums pirmajā lapā tiek publicētas oficiālas un mazāk oficiālas ziņas, vietēja un nacionāla mēroga notikumi. Centieties publicēt dažādus jaunumus, kas ir nozīmīgi atšķirīgiem cilvēkiem jūsu sabiedrībā. Paskatieties uz savu avīzi, novērtējot to caur dažādām prizmām - dzimuma, vecuma un rases.

6. Mainiet pieradumus redakcijā. Sadaliet redakciju mazākās grupās. Reorganizējiet ziņu vākšanu un pasniegšanu atbilstoši auditorijas pašreizējām prasībām. Pamēģiniet ieviest jauninājumus, piemēram, "redakciju bez sienām". Jūsu darbības principi un noteikumi veido jūsu darba rezultātus: ja jūsu redakcija zvana policijai 70 000 reižu gadā, tad jūsu avīzes saturā parādās pārāk daudz nevajadzīgu kriminālziņu.

7. Kritika. Pārskatiet, ko jūs darāt katru dienu, nedēļu, mēnesi un gadu. Veiciet savas auditorijas un sabiedrības socioloģiskos pētījumus. Ik gadu realizējiet savas avīzes satura analīzi. Meklējiet, kas būtu kritizējams. Publicējiet savus tālruņu numurus. Tiecieties ar saviem lasītājiem.

8. Mācieties. Izveidojiet apmācības programmu, ko realizēt redakcijā. Organizējiet iknedēļas seminārus. Sekmējiet, lai pieredzējuši žurnālisti apmāca jaunatnācējus. Ja jums pašiem pietrūkst speciālistu, uzaiciniet citus žurnālistus kā vieslektoros. Izveidojiet savu avīzi par vietējo apmācības centru, sadarbojoties ar universitāti vai koledžu. Informējiet darbiniekus, kādi ir pētījumu rezultāti par jūsu laikrakstu un tā auditoriju.

9. Domājiet arī par to laikraksta satura daļu, kas nav ziņas. Komiksi, komentāru slejas, biržas ziņu lapas un cita līdzīga informācija aizņem lielāko daļu no avīzes platības, tomēr parasti tiem pievērš maz uzmanības. Pasūtot socioloģiskos pētījumus, nepaļaujieties uz izlases lielumu, jo nevienai auditorijas grupai nevar saukt par "statistiski nenozīmīgu".

10. Ieviesiet jaunas nodaļas, jaunu saturu. Sekmējiet redakcijas sagatavotus aprakstus, slejas un speciālās nodaļas, lai sasniegtu dažādus adresātus sabiedrībā.

Dodiet lasītājiem iespēju rakstīt kādai savai nodaļai.

11. Izmēģiniet jaunus medijus. Izmēģiniet audiotekstu, ar faksa palīdzību izplatītas avīzes, bibliotēku datu bāzes, žurnālus, grāmatas, elektroniskās avīzes, multimedijus. Iemāciet dažiem saviem žurnālistiem radio un televīzijas žurnālistikas prasmes. Savas avīzes reklāmas nolūkos izmantojiet viņus televīzijas un radio programmās.

12. Sāciet visu to darīt jau šodien. Kabeltelevīzija Amerikā sasniedz daudz lielāku auditoriju nekā avīzes. Avīzes ir zaudējušas pusi no auditorijas, kas tām bija pirms 50 gadiem. Avīžu izdzīvošanai un attīstībai lasītāji ir vajadzīgi katru dienu. Lai sasniegtu katru lasītāju, ir jāatspoguļo visa sabiedrības dzīve. Ir vajadzīga vēlme eksperimentēt. Iespējams, mūsu laika iespējas ir ierobežotas un mums vairs nebūs nākamo 50 gadu.

ĒRIKS NŪTONS,
redaktors-rezidents,
Freedom Forum

KĀ PĀRBAUDĪT, VAI ŽURNĀLISTIKA IR DAUDZVEIDĪGA?

THE SEATTLE TIMES pieredze

Jautājumi žurnālistam

- Kā es izskaidrotu un pamatotu, cik svarīgi ir jautājumi, par kuriem rakstu, cilvēkiem un grupām, kas dzīvo mūsu reģionā?
- Vai es esmu mēģinājis noskaidrot, kā organizācija vai uzņēmums, ko aprakstu, ietekmē vai skar dažādus cilvēkus mūsu sabiedrībā?
- Vai esmu apspriedis ar redaktoru veidus, kā paplašināt skatījumu manā rakstā un kā avīze varētu šo tēmu atspoguļot dažādos rakstos?
- Vai es esmu vairāk meklējis to sabiedrības pārstāvju viedokļus, kurus ietekmē šī organizācija vai uzņēmums, nevis to, kas paši pārstāv organizāciju vai uzņēmumu?
- Kā es varu paplašināt savu avotu un kontaktpersonu sarakstu?
- Kā es meklēju idejas saviem rakstiem? Kā es varu paplašināt cilvēku, vietu un organizāciju dažādību, kur meklēju tēmas un idejas?
- Kur rodas tēmas maniem rakstiem? Cik cieši esmu saistīts ar dažādām sabiedrības grupām? Vai uzklausu priekšlikumus, ko rakstīt avīzē?

- Cik es labi izmantoju avotu dažādību? Kā es sekmēju avīzes spējas piesaistīt šos avotus?

Jautājumi redaktoram

- Vai es dodu priekšroku dažādībai, dodot uzdevumus reportieriem un plānojot rakstus?
- Vai es dodu reportieriem pietiekami daudz laika, lai iegūtu dažādus avotus un viedokļus?
- Vai esmu strādājis pietiekami daudz ārpus redakcijas, lai attīstītu savus kontaktus un avotus dažādās sabiedrības grupās?
- Kā es attīstīju savu un savu kolēģu izpratni par to, kas veido ziņas, lai izvairītos no etnocentrisma?
- Vai es iesaistu dažādus redakcijas cilvēkus rakstu ideju un pašu rakstu novērtēšanā?

Ko jautāt par rakstu?

- Vai es esmu apspriedis ar savu redaktoru iespējas, kā attīstīt dažādību savā rakstā?
- Vai es esmu meklējis savam rakstam dažādus informācijas avotus?
- Vai esmu ļāvis aizspriedumainām idejām ietekmēt dažādību rakstā?
- Vai es izmantoju tikai vienu personu (vai dažas personas) un ļauju tai (tām) pārstāvēt veselas sabiedrības grupas viedokli vai meklēju daudzveidību?
- Vai, meklējot dažādību, es sekmēju vai apkarēju stereotipus?

- Vai es stāstu patiesību tādu, kāda tā ir?
- Vai es vispirms un pirmām kārtām kalpoju lasītājam?
- Kāda varētu būt publikācijas iespējamā ietekme? Ko tā var aizskart un kam tā var palīdzēt?
- Vai es būšu spējīgs skaidri un godīgi izskaidrot, nevis tikai racionāli pamatot, rakstā izteiktos spriedumus katram, kas tos apšaubīs?
- Vai esmu runājis ar savu redaktoru, kā paplašināt avīzes redzes leņķi šajā tēmā, atkarībā no tās svarīguma sabiedrības vai tās grupu locekļu dzīvē?

“KRIEVVALODĪGĀ” VAI MINORITĀŠU PRESE KĀ POSTPADOMJU SABIEDRĪBAS ATTĪSTĪBAS INDIKATORU PROBLĒMA

Raksturojot mūsdienu Latvijas preses tirgu, jāatzīmē, ka, neskatoties uz sabiedrības multinacionālo raksturu, tajā ir pārstāvēti (ar vienu vienīgu izņēmumu - avīzi angļu valodā) izdevumi tikai divās - latviešu un krievu - valodās. Ja latviešu presi vēl varētu raksturot kā etniski orientētu, tad krievu prese vērsās pie etniski visai daudzveidīgas auditorijas, kuru vieno krievu valoda kā galvenais sazināšanās līdzeklis, kultūras vide, kā arī Latvijā pilnīgi neintegrētu vai nepilnīgi integrētu nepilsoņu problēmas.

Tas nenozīmē, ka Latvijā nav vispār mazākumtautību izdevumu. Taču to praktiski nav preses tirgū. Šiem izdevumiem ir ļoti neliels metiens, neliels apjoms, tie vairāk atgādina biļetenu nekā avīzi, iznāk diezgan neregulāri, apmēram - reizi mēnesī un vairumā gadījumu - krievu valodā, jo lielāka vai mazāka minoritātes daļa parasti visai nepilnīgi vai vispār nepārvalda savu dzimto valodu.

Varētu pat apgalvot, ka mūsdienās Latvijā minoritātes ir formāls, varbūt pat savā ziņā - mākslīgs veidojums, jo pie minoritātes pieskaita pēc pases datiem un nevis pēc vairāk vai mazāk ciešas saiknes ar etnisko kopienu. Pat, cik var spriest, viena no vislabāk organizētajām un vispusīgi - izglītības, kultūras, ticības, medicīnas, sociālās aprūpes, starptautisko sakaru jomā - attīstītajām kopienām - ebreju kopiena savas darbības sfērā iekļauj tikai apmēram pusi no Latvijā dzīvojošiem tautiešiem.

PSRS laikos liela daļa impērijas iedzīvotāju tika izmētāta pa visu milzīgo valsti un zaudēja sakarus ar savām dzimtajām vietām, tradīcijām, kultūru un, ja tie nebija krievi, bieži vien zaudēja arī valodu, jo nacionālās skolas ārpus nacionālajām republikām vienkārši nebija pieejamas. Tas viss mazināja daudzu iedzīvotāju

nacionālo pašapziņu. Tā, piemēram, aptaujājot Latvijas baltkrievus, sociologi konstatēja tādu parādību: daudzi, zinot savu etnisko piederību, jautāti par tautību, dēvēja sevi par poļiem, ja pieskaitīja sevi pie katoļiem, un par krieviem, - ja pie pareizticīgajiem. Aptaujājot citas minoritātes, ar līdzīgu situāciju gan nav gadījies sastapties, taču vairumā no tām nereti sastopami cilvēki, kas, neatteikdamies no savas izcelsmes, tomēr kultūras un arī valodas ziņā vairāk sevi identificē tieši ar krievu valodu un kultūru (Interesanti uz jautājumu par dzimteni atbildēja viens no tādiem cilvēkiem, pazīstams ārsts, profesors: "Mana dzimtene ir krievu valoda.")

Ir noteikti jāapzinās, ka jēdziens "krievvalodīgie" nav tikai propagandistiska klišeja vien, bet tam ir sava priekšvēsture. Nenoskaidrojot to, nav iespējams saprast krievvalodīgās (un nevis tikai krievu!) preses lomu Latvijā.

Jāsāk ar konstatāciju, ka Latvijā pašlaik nav vai gandrīz nav tikai etniskiem krieviem domātas preses. Pie tās var pieskaitīt vienīgi dažus izdevumus ar visai mazu metienu un vēl mazāku ietekmi (lielākais no tiem ir nedēļas laikraksts *Русская газета* ar metienu ap 3 tūkstošiem eksemplāru). Krievvalodīgā prese ir kļuvusi, no vienas puses, par nepilsoņu presi, par to cilvēku, kas iebraukuši Latvijā tās okupācijas laikā no citiem PSRS reģioniem, un to pēcteču presi, bet, no otras puses, arī par lielā nelatviešu vairākuma presi, kas vairāk vai mazāk izjūt sevi par tādiem latviešu valsts pilsoņiem, kurus nevis mīl, bet tikai pacieš.

Acīmredzot, var strīdēties par to, cik objektīvi taisnīga ir šī sajūta, taču diemžēl sajūtas jau pēc savas dabas ir subjektīvas, toties to objektīvā pastāvēšana un reālā ietekme uz cilvēku attieksmi pret īstenību neizraisa ne mazākās šaubas.

Pārbūves laikā, 80. gadu beigās, kad latviešu vidū strauji pieņēmās spēkā kustība par neatkarīgas nacionālas valsts atjaunošanu, arī daudzi cittautieši pievērsās savu nacionālo sakņu izziņāšanai un apzināšanai. Tas izpaudās arī Latvijas neatkarības atjaunošanas atbalstā (par neatkarību tautas aptaujā balsoja apmēram viena trešdaļa nelatviešu). Taču paralēli risinājās arī pretējs process: apmēram tikpat liela daļa dažādas (ne tikai krievu) izcelsmes nelatviešu, galvenokārt tie, kas apmetās uz dzīvi Latvijā pēckara gados, nekādā gadījumā nevēlējās samierināties ar to, ka tā ir latviešu tautas zeme un ka latviešiem šeit būtu kāda

īpaša teikšana. No vienas puses, viņi to uztvēra kā draudus sev un savām interesēm, bet, no otras puses, daudziem no viņiem jau no bērna kājas piemita impēriskā domāšana tās sovjetiskajā (internacionālistiskajā) variantā. Viņiem bija iepotēts priekšstats par jebkuru nacionālu pašizpaušmi kā par nacionālismu, pret kuru noteikti ir jācīnās. Un krievu valoda daudziem no viņiem bija viens no galvenajiem cīņas ieročiem, jo publiski runāt krieviski padomiskajā apziņā nozīmēja būt internacionālistam. Dot priekšroku savas tautas valodai varēja tikai "nacionālisti" vai viņu ietekmē esošie politiski "atpalikušie" cilvēki.

Šie padomju priekšstati diemžēl neizzuda līdz ar Latvijas neatkarības atgūšanu. Tieši otrādi, tie pat pieņēma spēkā, lai arī ar citu argumentāciju. Jaunās valsts pārvaldē, pašvaldībās un politiskajā elitē cittautiešu, arī Latvijas pilsoņu, īpatsvars ir 40-50 reizes mazāks nekā iedzīvotāju skaits kopumā. Tas neizbēgami izraisa atsvešinātību no valsts un tās pārvaldes institūcijām. Un tā kā pāreja no totalitārisma uz demokrātiju un tirgus ekonomiku savā pirmajā posmā ir saistīta ar visai krasu dzīves un sociālās aizsargātības līmeņa pazemināšanos, tad visas šīs nelaimes tiek piedēvētas nevis objektīviem procesiem, bet gan vienīgi valsts vadībai vai pat vispār latviešiem. Tas, ka apmēram tāds pats vai vēl sliktāks stāvoklis vērojams visā postpadomju telpā, netiek īpaši ņemts vērā.

Tā visai pretrunīgs un sarežģīts objektīvu un subjektīvu cēloņu komplekss (šeit gan tas ir visai nepilnīgi uzskaitīts) ir veicinājis to, ka nedabiskais veidojums - "padomju tauta" - pēc PSRS izzušanas nav izzudis kopā ar to, bet vēl turpina pastāvēt "krievvalodīgo" kopienas veidā, kuras pamatā pašlaik ir priekšstats par likteņa un problēmu kopību, un krievu valoda ir šīs kopības spilgtākā ārējā izpausme. Tieši šī kopiena un nevis etniskie krievi ir krievu valodā iznākošās preses pamatauditorija. Un ne vien auditorija, bet arī tās veidotāju pamatkodols.

Neņemot to vērā, nevar saprast, kāpēc krievvalodīgā prese Latvijā ir tāda un nevis citāda. Bet kāda tad tā ir? Vispirms - vairāk vai mazāk, taču noteikti opozicionāra, dažkārt un dažās izpausmēs arī naidīga attiecībā pret valsts pārvaldi, atsevišķos gadījumos arī pret valsti un pat latviešu tautu. Protams, nostāju diapazons ir visai plašs: no konstruktīvas opozīcijas, it sevišķi ekonomikas jautājumos, ko diezgan konsekventi demonstrē laikraksts *Бизнес&Балтия*, līdz klaji naidīgiem izlēcieniem, kas

diezgan regulāri vērojami avīzes *Панорама Латвии* un arī dažu citu izdevumu slejās.

Taču varbūt vēl būtiskāka krievvalodīgās preses iezīme, analizējot tās lomu mūsdienā Latvijas dzīvē, ir izteiksmes tonis, ko lielākā tās daļa izmanto savās publikācijās par Latviju, tās politiku, līderiem un pat kultūru. Tam visai bieži piemīt tāda kā ironiska nokrāsa: nu, kas tā par valsti, kas tie par politiķiem, kas tā par kultūru utt. Nemaz nerunājot par to, ka šī ironija ir klaja šovinisma izpausme, sevišķi jāatzīmē psiholoģiskā atsvešinātība pret valsti un zemi, kurā šīs preses auditorija dzīvo un gandrīz visi dzīvos arī turpmāk gan tāpēc, ka ir pieraduši pie šīs zemes un dzīves veida, gan tāpēc, ka nav arī īpaši, kur likties, jo pat Krievija šiem cilvēkiem, izņemot pilsonību, neko nesola.

Atsvešinātība izpaužas ne tikai izteiksmes veidā, vēl spilgtāk par to liecina publikāciju tematika. Ja salīdzina latviešu un krievu avīzes, kas iznākušas vienā un tajā pašā dienā, tad nereti var rasties iespaids, ka tās iznāk dažādās valstīs. Tik atšķirīga ir publikāciju tematika un to izvēles kritēriji. Dažkārt tikai ģeogrāfiskie nosaukumi, retāk - arī uzvārdi liecina, ka runa tomēr ir par vienu un to pašu zemi. Jāsaka gan, ka šo atsvešinātību vairāk vai mazāk kultivē arī latviešu prese, visai konsekventi atsakoties no kaut cik regulāras savu lasītāju iepazīstināšanas ar cittautiešu dzīvi Latvijā. Piemēram, lielākā Latvijas dienas avīze *Diena*, kas iznāk gan latviešu, gan krievu valodā, savā laidienā latviešu valodā praktiski nepublicē materiālus par krievu kopienas kultūras dzīvi, bet laidienā krievu valodā - gandrīz tikpat konsekventi - publikācijas par latviešu sabiedrības kultūras norisēm. Tā it kā pati no sevis veidojas un pat attīstās savdabīga informācijas segregācija, kas ļoti negatīvi ietekmē dialoga un tātad integrācijas iespējas Latvijas sabiedrībā, toties aktīvi veicina "krievvalodības" un "krievvalodīgās" kopienas pastāvēšanas fenomenu, traucējot gan vienotas pilsoniskas sabiedrības izveidi, gan Latvijas kā multikulturālās zemes attīstību.

Taču būtu ļoti nepareizi un, pats galvenais, neauglīgi palikt tikai pie stāvokļa konstatēšanas vai arī krievvalodīgās preses nosodīšanas. No vienas puses, ir jāpārvar objektīvie cēloņi, kas jau atzīmēti iepriekšējā izklāstā, bet, no otras puses, jāiedziļinās arī šīs preses nelabvēlīgo tendenču iekšējo cēloņu būtībā.

Jāievēro, ka visa Latvijas prese (un krievvalodīgā nav šajā ziņā nekāds izņēmums), nepārtraukti cīnās par savu izdzīvošanu

tirgus apstākļos. Redakcijām ir jāražo prece, pēc kuras ir pieprasījums. Augstāk minēto un arī neminēto iemeslu dēļ pieprasījums pēc tā, ko mēs šeit dēvējam par "krievvalodības" fenomenu, ir pietiekami liels un visai stabils. Par to liecina kaut vai tāds fakts, ka vispopulārāka dienas avīze krievu valodā vēl arvien ir jau pieminētā *Ланорама Латвии*, kas pat īpaši neslēpj, vēl vairāk - akcentē savā noformējumā saikni ar kompartijas padomju laiku galveno izdevumu Latvijā *Советская Латвия*. Tāpēc konkurences apstākļos nereaģēt uz šādu pieprasījumu, pat no biznesa viedokļa, nav prāta darbs. Bet, ja biznesa prasības saskan ar cilvēciskām izjūtām, tad nav grūti paredzēt, kādu risinājumu izvēlēties medijs.

Taču ar to process nebeidzas. Atspoguļojot lasītāju prasības, laikraksts vienlaicīgi tās nepārtraukti uztur un arī saasina. Tā rodas savdabīgs apburtais loks, kas izpaužas ne tikai publikāciju tematikā, autoru nostājā un argumentācijā, bet arī pašā rakstišanas veidā: tā kā gan tematika, gan argumentācija ir visumā ierobežota, tad, lai materiāli nekļūtu vienmuļi un apnīcīgi, žurnālisti meklē izeju savu rakstu un, it īpaši, to virsrakstu emocionalitātes līmeņa celšanā, pamazām, bet neatvairāmi tuvinoties histērijai. Pats par sevi saprotams, cik tāda tendence ir bīstama.

Par laimi, tā ir bīstama ne vien sabiedrībai, bet noteiktos apstākļos - arī pašiem izdevumiem. Galvenais arguments pret histēriju ir situācijas stabilizēšanās valstī un sabiedrībā, it sevišķi, ja iedzīvotāji to izjūt kā lielāku drošību un labākas nākotnes perspektīvas. Būtu pārspīlējums apgalvot, ka Latvijā šī situācija jau ir izveidojusies. Var runāt tikai par dažām tās jūtām iezīmēm. Taču pat tās jau rada zināmas pārmaiņas krievu valodā iznākošās preses auditorijā. Ja latviešu preses, kas ir kaut gan kritiski, taču visumā konstruktīvi noskaņota pret norisēm valstī, metieni kopumā pamazām pieaug, tad krievu preseī tie kopumā sarūk, jo acīmredzot pieaug vajadzība pēc publikācijām, kas nevis tikai diskreditē šo valsti, bet palīdz atrast tajā savu vietu. Bet tas nozīmē, ka no polemikas ir jāpāriet uz dialogu ar latviešu sabiedrību.

Šīs tendences nav gan tik vājas, cik diemžēl trauslas, jo balstās galvenokārt uz ticību un izjūt milzīgu vajadzību pēc uzticības varai un politiķiem, tāpēc politiķu spēles tās var diezgan viegli iznīcināt. Šķiet, ka to neapzinās vai arī nespēj apzināties tie

politiskie spēki, kas atbalsta tautas referenduma sarīkošanu par Saeimas pieņemtajiem labojumiem *Pilsonības likumā*. Šie labojumi paredz zināmu pretimnākšanu tiem Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kas izjūt savu piederību šai zemei un grib to apliecināt, iegūstot Latvijas pilsonību naturalizācijas kārtībā. Krievvalodīgā iedzīvotāju daļa to nevar uztvert citādi kā pret sevi vērstu naidīgu soli, kas to atkal vieno "krievvalodības" apziņā.

Šā raksta ietvaros tas nozīmētu, ka Latvijā ne vien turpinās pastāvēt, bet arī attīstīsies "krievvalodīgo" - etnisku iemeslu dēļ - politiski diskriminētu cilvēku prese, bet īstai minoritāšu, tai skaitā, arī krievu preseī nebūs vietas. Politiski tas apdraud valsts stabilitāti, sabiedrības integrāciju un demokrātijas attīstību. Par laimi, tas nebūt nav vienīgais un arī ne dabiskākais Latvijas attīstības modelis. Kā vienmēr, īstās atbildes sniegs laiks, un īstas minoritāšu preses parādīšanās varētu būt visai izteiksmīgs indikators demokrātiskajā attīstībā.

ĀBRAMS KLECKINS,

dr.art.,

LU Komunikācijas un žurnālistikas katedra

NEVIS "MĒS" PRET "VIŅIEM", BET VISI KOPĀ

Ministrs: "Tie bija daži cilvēki, kas musināja."

Žurnālists: "Jūs varat nosaukt viņu vārdus?"

Ministrs: "Mēs meklējam..."

LTV raidījums "Aktuālā ceturtdiena",

1997.gada septembris

Daudzveidība ir ne tikai viena no prasībām, ko izvirza demokrātiskai žurnālistikai, bet arī tās darbības vērtēšanas kritērijs. Daudzveidības būtība ļauj cilvēkiem un nelielām domubiedru grupām, kas nav pārstāvētas varas institūcijās, aizstāvēt savas intereses, paust savu viedokli publiski un nodrošina vienlīdzīgas iespējas diskutēt savas vajadzības ar lemeļvaru. Modernā sabiedrība ir ļoti daudzveidīga, tā sastāv no daudzām interešu grupām, kurām nepārtraukti ir jāmeklē kompromisi starp dažreiz pretrunīgām vajadzībām, lai sabiedrībā kopumā saglabātos miers un stabilitāte.

Protams, tas ir ļoti grūti izdarāms, daudz vieglāk ir noteikt vienu pareizo attīstības vadlīniju, kurai vajadzētu pakļauties visiem iedzīvotājiem. Tā, Latvija starp abiem pasaules kariem, nespējot tikt galā ar pretrunīgām attīstības programmām, nonāca līdz vienvadībai, izskaužot jebkuras opozīcijas un viedokļu daudzveidības iespējas. Vēlāk, jau PSRS sastāvā ar citiem lozungiem turpinājās tā pati neiecietības politika. Padomju vienvadība un vienpartijiskums nespēja aizvest tautu uz gaišo nākotni, un šo nespēju apzinājās arī tie, kas tautu uz turieni veda. Lai skaidrotu un attaisnotu savas neveiksmes, tika izmantots efektīvs propagandas mehānisms: noteikt ienaidnieku un mobilizēt cilvēkus uz cīņu pret "ļautiem spēkiem".

Kamēr neapmierinātā tauta "cīnās" ap židiem, masoņiem, kontrrevolucionāriem, imperiālistiem, komisāriem, kaitniekiem,

čekiem, rubikiem un kangariem (atkarībā no laimeta prasībām), tikmēr var var mierīgi uzelpot.

Mediji un politiķi, izmantojot vienkāršo "mēs/viņi" pretstatījumu, veido nepārprotamus secinājumus. Tas nozīmē, ka teiktais nepieļauj citu interpretāciju un neļauj lasītājam pašam novērtēt informāciju, jo izklāstā jau ir ieprogrammēts vēlamais lasījums. Salīdziniet divas frāzes par streiku un mēģiniet noskaidrot, kurš *lids* bija publicēts valdībai labvēlīgi noskaņotā avīzē:

"Tikai 25 uzņēmumi atbalstīja streiku..."

"Veseli 25 uzņēmumi kopsoli..."

Katrā konkrētā gadījumā ir grūti pateikt, vai 200 demonstranti ir "tik vien", vai arī "plašs protesta atbalsts". Viedokļu būs daudz, taču neapšaubāmi, ka avīzes minētais salīdzinājums "maz/daudz" noteiks, kā lasītājs interpretēs tekstu.

Vēl viens piemērs: "Pagājušajā naktī 25 gadus jauns čigāns nolaupījis zirgu Kadiķu pagastā". Ar šo ziņu it kā viss ir kārtībā, tā izklāsta faktus, bezkaislīgi atbildot uz jautājumiem kad, kurš, ko, kur. Taču lasītāja zemapziņā nemanot paslīd: "Protams, ka čigāni zog zirgus! Latvietis to nebūtu darījis!" Un tā kļūst skaidrs, ka, ja valstī nebūtu "viņu", čigānu, tad gan "mēs" - strādīgie, dzīvotu pārticīgi.

Pretstatījuma uzdevums ir atrisināt problēmas, kas rodas, tiecoties pēc vispārējās ideālās harmonijas. Taču mūsdienu sabiedrībā, kura veidojas no dažādiem cilvēkiem, grupām un viņu problēmām, nav iespējams nepārprotami uz visiem laikiem atrisināt visas pretrunas. Radušos psiholoģisko diskomfortu atrisina mītos un pasakās lietotais "mēs/viņi" pretstatījums. Pasakas uzdevums ir parādīt un skaidrot labo un ļauno. Mūsu ideālās pasaules neveiksme loģiski tiek skaidrota kā kādu naidīgu spēku ("viņu") darbības rezultāts. Taču šāda dališana nepalīdz sasniegt ideālu, jo pūķim ataug jauna galva, bet ļaundaris, izrādās, ir nemirstīgs. Tādējādi pati problēma netiek atrisināta, bet vienkārši iegūst jaunu simbolisku traktējumu.

Viena daļa negrib atzīt savas vainas daļu un noliedz savu atbildību risinājumu meklēšanā, jo vainīgie ir "viņi", kas ir ārpus mūsu kontroles un ietekmes spējām, tāpēc nekādas sarunas un kompromisi ar šādiem neliešiem nav iespējami.

Mūsdienu sabiedrībā protams nevar vilkt precīzu robežšķirtni starp "savējiem" un "svešiniekiem". Katrs cilvēks vairs nav vienas noteiktas kopienas loceklis, vienalga, vai tā būtu ģimene, manufaktūra, ciemats vai pat valsts. Indivīds ir vairāku sociālo grupu loceklis reizē. Kā, piemēram, izvēlēties "savējos", ja "viņu" valsts protestē pret "manas" valdības nodomu paplašināt ekoloģijai bīstamu ražošanu?

Dalīšana ir drīzāk jautājums par to, kura cilvēka vai grupas iedomātais priekšstats par nāciju ir pareizāks. Tāpēc sava priekšstata aizstāvēšanas labad tiek mobilizēts masu atbalsts ar nolūku uzvarēt simboliskajā karā. Tie, kas nav kopā ar mums, ir pret mums, tātad - kangari.

Mūsdienu pasaulē šie oficiāli neatzītie "viņi" meklē savu likumīgu vietu sabiedrībā. Neatzīto stratēģija ir iekarot masu mediju uzmanību, lai panāktu:

- ka tos ievēro;
- ka tos atzīst (mēs eksistējam!);
- iespēju noteikt "dienas kārtību" (ietekmēt lēmumu pieņemšanu).

Demokrātiskai žurnālistikai jābūt ļoti uzmanīgai, traktējot šo cilvēku uzvedību, jo varas iestādes vienmēr uzsvers, ka tiek laužta ierastā kārtība, jo kāds musina, provocē, terorizē... Josifs Brodskis, piemēram, gribēja rakstīt dzeju. Padomju Savienībā dzejošana netika uzskatīta par algotu darbu, tāpēc Brodski ar tiesas lēmumu pasludināja par "liekēdi" un izsūtīja no Ļeņingradas, lai nemusina citus. Katrs kārtīgs padomju cilvēks taču vāra čugunu, būvē dzelzceļus un ārstē sirmgalvjus, nevis vārsmo nesaprotamas rindiņas.

Demokrātiskā sabiedrībā problēmas starp grupām jācenšas risināt dialogā, kur visi dalībnieki ir vienlīdzīgi. "Birku piekarināšana" un tikai negatīvs darbības atspoguļojums izjauc šo līdzsvaru.

Nevēlēšanās un nespēja sarunāties no vienlīdzības pozīcijām var saasināt pašu problēmu un pat apdraudēt valsts stabilitāti, par ko liecina arī nesenie notikumi Latvijā. Piemēram, 1997. gada augusta-septembra pikets Vaiņodē, protestējot pret pasažieru satiksmes slēgšanu dzelzceļa posmā Liepāja-Vaiņode, un 1998. gada 3.marta pensionāru pikets pie Rīgas Domes, protestējot pret augstiem sadzīves pakalpojumu tarifiem.

Abos gadījumos varai tuvāk stāvoša prese centās ignorēt viedokļu un interešu daudzveidību. Šī prese veidoja priekšstatu, ka pastāv tikai viens pareizs viedoklis - valdības, savukārt, iedzīvotāju rīcība bija parādīta kā nepārprotami slikta un kaitīga.

Vaiņodes "sliežu karš"

1997. gada augusta vidū *Latvijas Dzelzceļš* slēdza nerentablu līniju Liepāja-Vaiņode. Slikti informētie iedzīvotāji, kurus skāra šī problēma, bloķēja dzelzceļu, šādi paužot savu neapmierinātību ar lēmumu un ultimātīvi prasot atjaunot kustību. Arī LDz un Satiksmes ministrija nebija noskaņoti uz kompromisu.

Šīs problēmas izpētē lietderīgi analizēt augusta publikācijas laikrakstos *Kurzemes Ekspresis*, *Kursas Laiks*, *Kurzemes Vārds*, *Rīta Ekspresis* un iesaistīto amatpersonu izteikumus.

Lokālie laikraksti pilnībā nostājās cietēju pusē, izmantojot ultimātīvo "tautas" valodu. Tika novilkta strikta robeža starp notikuma dalībniekiem, liedzot iespēju uzsākt kompromisa dialogu, jo publikāciju valodas nolūks šajā gadījumā bija noteikt un nosargāt robežu starp "mēs" un "viņi". Tas ļāva vienkāršot situāciju, atvieglojot teksta uztveršanu un skaidrojumu.

Liepājas laikrakstos konflikta dalībnieki bija raksturoti šādi:

MĒS

reņģu ēdāji
novadnieki
braucam ar vilcienu
meklējam taisnību

VIŅI

Rīgas kungi
Rīgas ciemiņi
brauc ar Audi A8, limuzīnu
augstprātīgi "dzied savu dziesmu"

Visi apzīmējumi tabulas labējā pusē ir ar izteikti negatīvu nozīmi.

Arī situācijas izpratne oficiālajā un neoficiālajā sfērā ir atšķirīga, kas izpaužas arī valodā:

NEOFICIĀLĀ VALODA

sliežu karš
protesta akcija
pikets
Vaiņodes "nemieri"
salīdzina ar janvāra barikādēm

OFICIĀLĀ VALODA

nekārtības
kaitniecība
krimināli sodāma darbība
problēma
sazvērestība

iedzīvotāju pašorganizācija musināšana

Lietotajiem vārdiem ir vairākas nozīmes, tie izraisa papildus asociācijas. Vārds "akcija" saistās ar trešo atmodu, kad visus "neformālos" pasākumus devēja par "akcijām". "Vaiņodes nemieri" atsauc atmiņā Kauguru un Kalendāra nemierus. Tātad opozīcijas valoda cenšas piešķirt notikumam pozitīvu simbolisko nozīmi, savukārt, varas valoda notikumu kriminalizē vai trivializē, nosaucot vienkārši par "problēmu". (Astoņdesmito gadu nemierus Polijā padomju propaganda dēvēja par "Polijas notikumiem", bet to dalībniekus - par "cilvēkiem ar kriminālu pagātni").

Atšķirīgi tiek vērtētas dzelzceļa slēgšanas sekas. Neoficiālā valoda individualizē problēmu, akcentējot konkrēta cilvēka ciešanas (pensionārs netiek uz slimnīcu, skolnieks uz skolu) un uzrāda konkrētu vainīgo - LDz direktoru Zorgevicu. Oficiālā valoda problēmu vispārina, runājot par valsts problēmām un brīvā tirgus ekonomiku.

Abas puses tiecas pēc savas problēmas globalizācijas. Piketētāji draud dzelzceļam izraisīt starpvalstu skandālu, amatpersonas aicina izprast valsts intereses.

Abas nostājas tiek paustas ar kāda noteikta žurnālistikas žanra starpniecību. Liepājnieki lieto **reportāžu**, bet oficiālā nostāja tiek pausta ar **ziņas** palīdzību. Žanra ietvaros tiek izmantoti tieši tie izteiksmes līdzekļi, kuri vislabāk ļauj paust tikai savu viedokli.

Reportāžā tās ir:

- emocijas;
- ironiska metafora;
- tautas valoda (lai panāktu pozitīvo identifikāciju ar cietējiem);
- darbības vārdi (lai atspoguļotu procesu, kustību, gatavību turpināt protestu).

Ziņā tiek izmantoti:

- skaitļi un fakti, kuri ietekmē, bet neskaidro. Tās ir izmaksas, bojāto gultņu skaits, viena gultņa cena, kravu tonnas un citi, kurus auditorija nevar salīdzināt ar savu pieredzi, tāpēc tie var izraisīt tikai propagandas efektu;
- emocionāli neitrāla (kā mēdz sacīt, "sausā") valoda;

- konstatējošu frāžu lietošana (piemēram, "ir pieņemts lēmums" - tātad, nekādas atkāpšanās, nekādu kompromisu).

Vaiņodes konfliktā iesaistītās puses un to viedokļu paudēji nespēja virzīt notikumu gaitu un masu mediji nesekmēja risinājumu meklēšanu. Katrs izmantoja tikai daļu no patiesības, mēģinādams pierādīt pretējās puses pārstāvju netaisnību, akcentējot viņu negatīvās personiskas īpašības. Šajā situācijā kompromiss nebija iespējams, jo runa nebija par problēmas risinājumu, bet gan par "mūsu taisnības" aizsardzību pret jauno svešinieku uzbrukumiem.

3. marta "milzu nekārtību" interpretācija

Vaiņodes gadījumā pretstatījums bija "lauki/lielpilsēta". Martā dalījums "savējie/svešie" bija vēl spēcīgāks, jo propaganda pretstatīja atšķirīgas valodas un tautības. Varas iestādēm likās, ka opozīcijai "krieviski runājošie pret valdību" varētu būt lielāks propagandas efekts nekā opozīcijai "pensionāri pret valdību".

Laikraksti piešķīra notikumam dažādas svarīguma pakāpes: *CM* un *Panorama Latvii* publicē informāciju 1. lappusē, *Neatkarīgā Rīta Avīze* - otrajā, *Diena* - trešajā.

Virsrakstu salīdzinājums:

LATVIEŠU PRESE

Piketētāji izraisa milzu nekārtības Tauta buntojas. Dome domā (*CM*)
(*NRA*)

Piketētāji Valdemāra ielā bloķē
satiksmi (*Diena*)

KRIEVU PRESE

Tātad latviešu prese nepārprotami nostājās varas pusē, jau *a priori* attaisnojot jebkuru tās rīcību (pat vaicājot, kāpēc **tas** netika izdarīts agrāk), krievu prese aizstāvēja piketētājus. *Diena* centās neitrāli atspoguļot notikuma gaitu, nepaužot subjektīvo vērtējumu. Taču virsraksta ("bloķē satiksmi" nevis "protestē pret dzīves dārdzību") un fotogrāfijas (policists ķiverē un ar vairogu tuvplānā) izvēle akcentē kārtības sargāšanas svarīgumu.

Atšķirības dalībnieku un viņu darbības raksturojumā

LATVIEŠU PRESE (NRA)

vecākā gadagājuma cilvēki
nezināmu cilvēku mudināti
nevarēja pateikt protesta iemeslu

pūlis
trako, skaļi draud izrēķināties
kliedz lāstus
rada milzu nekārtības
lielā daļa nesaprot valsts valodu
pārtrauc transporta kustību,
nav varējis kursēt sabiedriskais
transporta,
nobloķētas divas ātrās medicīniskās
palīdzības automašīnas
pikets nav bijis pieteikts
vainīgie tiks saukti pie atbildības

KRIEVU PRESE (CM)

pensionāri
Panorama Latvii veikusi aptauju
novesti līdz izmisumam par
komunālajiem rēķiniem
piketētāji, vecie ļaudis (stariki)
народ бунтует
скандирует: "Воры!"
vēl nebijusi protesta akcija
aicinājumi latviski un krieviski...
народ перекрыл движение

nesankcionēts pikets
ko darīt izmisušiem cilvēkiem?

NRA sašaurina notikumu, runājot par "cilvēkiem", "pūli", turpreti *CM* palielina tā mērogu, apgalvojot, ka uz ielām ir iznākusi "tauta". Jau šis piemērs liecina, cik atšķirīga un aplama var būt jēdzienu "tauta", "tautas intereses" lietošana...

Varas pārstāvju un viņu darbības raksturojums

LATVIEŠU PRESE

Rīgas Dome
saujiņa pašvaldības policistu

mobīlā pulka policisti
pamieļo ar steku

nopietns kautiņš
Domes pārstāve M. Rubīna
izgājusi pie protestētājiem

KRIEVU PRESE

"слуги народа"
полицейские вяло прогуливались
рядом
бритоголовые парни
нещадно наносили удары дубинками
по седым головам, колотили
дубинками
мордобой
думцы с опаской поглядывали из окон

Latviešu prese nosauca piketu par "nekārtībām" un akcentēja dezorganizāciju, haosu un zaudējumus, kurus radīja pikets, tātad runāja par atkāpšanos no vispār pieņemtas uzvedības.

NRA akcentēja, ka pikets nebija pieteikts, ka piketētāji rīkojās haotiski un draudīgi. Korespondenta S.Vanzoviča raksts sākas un beidzas ar draudu motīvu: "no piketētājiem skanēja draudi izrēķināties ar deputātiem..." un noslēgumā "piketētāji draudējuši domnieci, ka tie vēl ir tikai "ziediņi..." Draudu izteikšana attaisno spēka pielietošanu kārtības sargāšanai.

NRA materiāla izklāsta loģiskā ķēde bija šāda:

- paši nezina, pret ko protestē: "protestēja praktiski pret visu", "nevarēja pateikt protesta iemeslu";
- "nezināmu cilvēku mudināti izgāja uz ielas /../ un apturēja satiksmi /../, paralizējot arī sabiedriskā transporta kustību";
- "pūlis trakoja", bet policisti neko nedarīja, līdz beidzot ieradās mobilais pulks;
- pikets nebija pieteikts, tāpēc bija jāatbrīvo ceļš, pensionāri nepadevās, tāpēc "tika *pamieoti* ar steku", "jau 12 minūtēs atjaunoja transporta kustību";
- policija ierosinās lietu par transporta kustības pārtraukšanu;
- tiek izteiktas versijas par iespējamiem nekārtību organizatoriem, lai parādītu konkrētus vaininiekus (deputāts J.Misa, kāda R.Kadincova).

CM akcentē to, ka:

- "nežēlīgi tikuši sisti vecie ļaudis";
- pasākums ticis organizēts, nevis izcēlies stihiski;
- protesta iemesls ir "nepamatotie rēķini" par sadzīves pakalpojumiem;
- transporta kustība tikusi traucēta, taču "automašīnu logus nesita", "domnieki ar bailēm vēroja notiekošo pa logiem";
- policija pieprasīja atbrīvot ceļu;
- policija sīta cilvēkus un novirza;
- ko darīt izmisušiem cilvēkiem?

Redzams, ka abas avīzes visai atšķirīgi interpretēja notikumu. *CM* akcentēja, ka tas ir tautas protests, *NRA* reducē to uz dažu musinātāju (ticamības labad - nosaucot viņu vārdus) kaitīgu darbību.

NRA akcentēja kārtības graušānu, *CM* prasīja ievērot tiesības izteikt savu viedokli. *NRA* akcentēja, ka tas ir bijis haotisks pasākums, kura dalībnieki paši nezināja, ko gribēja; *CM*

rakstīja, ka tā bija izmisušu cilvēku rīcība. *NRA* deva mājienu, ka piketētāji nav "mūsējie" ("lielāka daļa valsts valodu nesaprata"), *CM* vispār neminēja piketētāju etnisko piederību. Šajā gadījumā etniskas piederības pieminēšana arī neatbilda lietas būtībai.

Arī televīzijas kanāli sniedza atšķirīgu notikumu interpretāciju. Krievijas NTV ziņās plkst. 21:00 tā bija pirmā ziņa. NTV to parādīja kā reportāžu no piketa dalībnieku redzes viedokļa: cilvēki tiek sisti, kliež... Latvijas TV *Panorāmā* sižeta aizkadrā tika lasīts komentārs, tādējādi reportāžas emocionālais lādiņš tika samazināts, toties skatītāji saņēma norādījumus, kā "pareizi" jāsaprot redzētais. Latvijas radio ziņās tikai notikuma dienā, 3. martā, izskanēja divu dalībnieku un aculiecinieku stāstījumi, bet nākamajās divās nedēļās laikā pēc notikuma skanēja tikai oficiālie dažādu līmeņu varas pārstāvju viedokļi, kopumā gandrīz 30 reizes.

NRA un *Panorāma* akcentēja, ka policija spēj (un spēs arī citreiz!) apspiest jebkādas nekārtības. *CM* un NTV radīja iespaidu, ka pikets nav beidzies, tam var būt eksplozijas efekts ar neparedzamām sekām. *CM* lietotajam izteicienam - "tauta buntojas" krievu valodā ir metaforas nozīme, tas ir, vara kļūst nevarīga un nespēj kontrolēt situāciju.

Secinājumi

Protams, bloķēt svarīgas ielas un dzelzceļus nav labi, taču vēl sliktāk ir tad, kad cilvēkiem neļauj iespēju paust savu viedokli. Tāpēc no demokrātiskās žurnālistikas viedokļa nevar akcentēt kārtības sargāšanu, jo nav atrisināts jautājums par to, kurš definē kārtības jēdzienu un kā šādas kārtības ietvaros neapmierinātie var pievērst sev uzmanību.

Abi iztirzātie konflikti ir neiecietīgu monologu paraugs, tos izraisīja kā izkropļota vertikālā komunikācija (vara negrib uzturēt atgriezenisko saiti ar pārvaldāmajiem), tā arī horizontālā (nav mehānismu, kuri organizētu sarunas starp konflikta iesaistītām pusēm). Saziņu starp ieinteresētām pusēm nodrošina tā saucamā *publiskā sfēra*, kas nav nedz VALSTS, nedz MANAS PERSONISKĀS intereses, bet gan diskusija, kurā konfliktā iesaistītās puses noskaidro viedokļus, lai panāktu kompromisu. Publiskās sfēras darbību nodrošina nevalstiskās organizācijas,

interesu klubi, masu informācijas līdzekļi u.tml. Analizējamajos gadījumos prese nespēja būt vidutāja konfliktā, jo stingri atbalstīja vienu vai otru no konfliktā iesaistītajām pusēm. Šādu uzvedību diktēja arī komercintereses - pirks tikai "savējos" laikrakstus. Pārmērīgi komercializējusies Latvijas žurnālistika runā ar patērētāju, nevis ar pilsoni - aktīvu sabiedrības locekli.

No konfliktiem varētu izvairīties, ja varas iestādes, lēmēji jau iepriekš detalizēti informētu iedzīvotājus par lēmumiem, kas radīs izmaiņas viņu dzīvē, rīkotu aptaujas, aicinātu sabiedrības un tās grupu pārstāvjus piedalīties problēmu risināšanā, tādā veidā veicinot dialogu, lai meklētu kompromisus. Svarīgs priekšnosacījums dialogam - atzīt viedokļu un interešu daudzveidību un vienlīdzību to paušanā un apspriešanā.

SERGEJS KRUKS,

Mag.Phil.,

LU Komunikācijas un žurnālistikas katedra

DAUDZVEIDĪBA KĀ ĒTISKA DILEMMA

Pēcpadomju sabiedrībā, kurā jau modušās zināmas nojausmas par indivīda (vienkārši jebkura cilvēka!) vērtību, bet tajā pašā laikā nav priekšstatu par rietumu individuālisma tradīcijām, izvēle starp **katru** sabiedrības locekli (viņa interesēm, vajadzībām, aizstāvību, prioritāti vai ko citu) un/vai **visu** sabiedrību (parasti gan tikai kādas daļas, grupas, slāņa), ir viena no būtiskākajām ētiskajām dilemmām, kas regulāri tiek aktualizēta, bet par kuru netiek diskutēts medijos.

Daudzveidības izvēle pati par sevi ir ētiska dilemma. Vai iet vienkāršāko ceļu, ko var saukt par amatierisku žurnālistiku, piemēram, formāli cilvēkiem pajautājot, ko viņi domā par ekonomisko situāciju Latvijā? Bet varbūt iet sarežģītāko ceļu, ko var saukt par profesionālu žurnālistiku, un censties izziņāt un saprast, kādi politiskie un ekonomiskie spēki pašlaik virza Latvijas tautsaimniecību un arī tiem jautāt, lai salīdzinātu viņu viedokļus, publicēt par tiem komentārus.

Indivīds un sabiedrība

versus

sabiedrība un indivīds

Domājams, ka visiem vēl labā atmiņā ir turberkulozes slimnieku sarakstu publicēšana Liepājas laikrakstos. Tas bija notikums, kas, pateicoties auditorijas aktīvai līdzdalībai, masu mediju uzmanības lokā bija ilgāk nekā mēnesi, kaut gan notikušajā nebija nekādas īpašas pievilcības: tajā nebija iesaistītas sabiedrībā ievērojamas personas, netika pētīta "politikas virtuve" vai ekonomiskās un finasiālās mahinācijas. Cilvēki kaislīgi aizstāvēja dakteri un līdz ar to - arī savu drošību un tiesības būt pasargātiem no bīstamas slimības. Par to, protams, rakstīja gan Liepājas vietējā prese, gan turpat vai visas nacionālās avīzes. Lasot laikrakstus, varēja domāt, ka Latvijas iedzīvotāji vairs netiek

dalīti, piemēram, pilsoņos un nepilsoņos, bet ārsta rīcības atbalstītājos un noliedzējos (pēdējo bija stipri mazāk).

Taču kaislības nevar ilgt mūžīgi. Cilvēki, kuru vārdi bija publicēti četrās Liepājas avīzēs, un pēc tam, kā labi saskatāma avīzes raksta kopija, nodrukāti vēl arī *Vakara Ziņās*, par savu tiesību pārkāpumu tiesībsargājošajās institūcijās nesūdzējās. Formāli konfliktam tika pielikts punkts, sodot ārstu Kristonu ar 75 Ls lielu soda naudu, kuru, kā var uzzināt *Kurzemes Vārda* 23. janvāra numurā, samaksāja *Latvijas Ārstu biedrība*.

Presē vēl parādījās pa kādai publikācijai, ka tuberkulozes izplatība Latvijā patiešām ir bīstama un ka ārsta Kristona rīcība tomēr ir devusi pozitīvu rezultātu - pievērsusi šai problēmai sabiedrības uzmanību. Šiem rakstiem gan vairs nebija sākotnējās enerģijas, spara un virsrakstu, piemēram, "Tuberkuloze uzglūn visās Latvijas malās", tāpēc tuberkulozes slimnīcas *Ceplīši* direktora Pētera Griņuka raksts "Kaislības ap tuberkulozi norimst, problēmas paliek" (*Diena*, 10.02.1998.), kurā, pamatojoties uz situācijas analīzi, tika izteikti lietišķi spriedumi, jau izklausījās kā saucēja balss tuksnesī.

Notikums bija beidzies. Žurnālistiem vairs nebija par ko informēt sabiedrību, jo nekas **jauns un interesants** nenotika. Tāpat kā nebija pirms slimnieku sarakstu publicēšanas, jo 1997. gadā Latvijas presē atrodams tikai labi ja ducis publikāciju par tuberkulozi.

Analizējot, kā mediji parādīja pašu notikumu (ārsts nodot laikrakstiem publicēšanai tuberkulozes slimnieku, kas izvairās no ārstēšanās, sarakstu) un viedokļus par šo faktu, var konstatēt divas ētiskas dilemmas.

Pirmkārt, kāda vērtība sabiedrībā ir katra cilvēka, kaut arī tuberkulozes baciņu nēsātāja, (tradicionālā izpratnē - ne sevišķi veiksmīga un sekmīga indivīda) privātās dzīves aizsardzībai?

Kā liecināja lielais vēstulju skaits, piemēram, *Dienā*, cilvēki paši aktīvi gribēja spriest un vērtēt, piedalīties sabiedrībai būtisku ētisku problēmu risināšanā, taču žurnālisti un redaktori neizmantoja šo iespēju. Konfliktā iesaistītie indivīdi, grupas un arī valsts institūcijas palika savās iepriekšējās pozīcijās, un, iespējams, kļuva pat kategoriskāki savā attieksmē pret notikušo, ko var raksturot ar formulu "savējie un citi".

"Savējie" diskusijā parādījās kā veselie, kas negrib palikt slimi; par viņu sabiedrotajiem kļuva ārsti, kam apnicis cīnīties ar problēmām, kas būtu risināmas visai valstij un žurnālisti, kas principiāli iestājās par sabiedrības interesēm utt.

"Citu" pozīcija (reālā vide, priekšstati, problēmas) diskusijā parādījās tikai kā dažas atbildes uz žurnālistu jautājumiem, bet galvenokārt kā žurnālistu vērojumi un spriedumi. "Citi" - tie, kas, paši sabiedrībā būdami pietiekami augstā sociālā, intelektuālā un arī ekonomiskā statusā, mēģināja kaut ko bilst par cilvēktiesībām, kā arī tie, kuri sabiedrībā ir ļoti zemā statusā un kuri, protams, ir ne tikai valsts sociālo un ekonomisko problēmu, bet arī sava dzīves veida upuri, objektīvi vērtējot, bija mazākus.

Žurnālisti un redaktori (izņemot *Dienu*) nedarīja neko, lai šis mazākuma viedoklis tiktu pietiekami parādīts un to pārstāvētu pietiekami dažādi cilvēki. Žurnālisti un redaktori vai nu neprata, vai arī neiedrošinājās izraisīt diskusiju, kurā būtu dažādi viedokļi un kas sekmētu problēmas izpratni un izpēti. Piemēram, kas un kā valstī rūpējas par sociālo problēmu risināšanu, lai nodrošinātu katra indivīda tiesības palikt veselam?

Otrkārt, vai ir ētiski kādam medijam (šajā gadījumā tas bija laikraksts *Diena*) informēt sabiedrību par žurnālistikas profesionālās ētikas normu pārkāpumu.

Demokrātiski attīstītā sabiedrībā, kas balstās uz nesalīdzināmi lielākas pieredzes un, rietumu filozofijā sakņotiem, priekšstatiem par masu mediju lomu un pienākumiem, "slimnieku sarakstu" notikuma attīstība pēc Latvijas scenārija būtu neiedomājama galvenokārt tāpēc, ka žurnālisti kopumā darbojas atbilstoši ētikas kodeksiem, kas nosaka viņu darbības standartus un skrupulozi seko, lai **pašu noteiktie standarti un normas** netiktu pārkāpti. Bet ja tas tas tomēr notiek - **paši žurnālisti publiski izsaka savu viedokli un attieksmi**. Protams, ka runa te ir par medijiem, kas sevi neidentificē kā dzelteno presi. Latvijā situācija ir atšķirīga.

Jāšaubās, vai slimnieku sarakstu publicēšana vispār būtu izraisījusi tik lielu interesi, ja par šo cilvēktiesību, *Ārstniecības likuma* un *Preses likuma* pārkāpumu nebūtu uzrakstījusi *Diena*. Konfidenciālas informācijas publicēšana lokālajos laikrakstos ir visai parasta lieta.

Avīzes drukā, piemēram, zemes nodokļu nemaksātāju vai īres parādnieku sarakstus, kuros minēti cilvēku vārdi, uzvārdi, adreses un parādu lielums. Tātad, ja valsts un pašvaldības iestādes nespēj vai neprot profesionāli kārtot savas attiecības ar atsevišķiem indivīdiem (tiem - "citiem!"), tad preses "brīvais vārds" šiem indivīdiem liks vismaz nosarkt.

Tāpat atrodami arī raksti, kuri, kā var noprast, publicēti, lai rūpētos par sabiedrības morāli. Piemēram, kāda daktere stāsta žurnālistam par kādu daudzbērnu māti (vārds un uzvārds minēti): "/../ smuka, precēta /../ Aizvedām mammai ielikt spirāli. Nelīdzēja. Par abortu jāmaksā 15 Ls, bet naudas nav. Ir arī savs labums, jo pēc bērna piedzimšanas saņems pabalstu". Daktere stāsta, žurnālists raksta un redaktors publicē. Un droši vien katrs no viņiem šo informāciju padara publisku nevis tāpēc, lai pastāstītu tenkas, bet lai realizētu kādu svarīgāku misiju sabiedrības labā.

Publiski pazemotie cilvēki parasti nekur nesūdzas, jo nav jau arī, kur sūdzēties. Ne tikai līdz tiesai, bet arī, piemēram, līdz konkurējošai avīzei viņiem ceļš ir par dārgu un sarežģītu. Turklāt - viņi ir "citi".

Daudziem šķita, ka tuberkulozes apkarošanā prese svinējusi kaut nelielu, bet tomēr uzvaru, jo daži no sarakstos minētajiem bija devušies ārstēties. Kaut arī uzvarētājus netiesājot, tomēr lietderīgi novērtēt metodes, ar kādām panākumi sasniegti.

Šis ir viens no svarīgākajiem iemesliem, kāpēc Latvijas žurnālistikai vajadzēja atklāti apspriest problēmu, kas visai precīzi nosaukta Liepājas laikrakstā *Kurzemes Ekspresis* - "Ārsts Andris Kristons un laikrakstu redaktori ir izvēlējušies pakļauties nevis likuma pantam, bet sirdsapziņai, un rīkoties saskaņā ar reālo situāciju" (9.01.1998.).

Salīdzinājumā ar žurnālistiem, kas paši sev nodrošina iespējas publiski paust informāciju atbilstoši savai sirdsapziņai, vairumam cilvēku tādu nav.

Nav notikumu, nav ziņu

Skandāls par Šķēles kunga vannas istabas iegādes finesēm Latvijai bija jau krietni tradicionālāks - aktieri bija visiem labi zināmi politiķi un nevis kaut kādi, piedodiet, deklasēti elementi, kas mūk no slimnīcas.

Pēc Inkēna un Šķēles diskusijas LNT, tā nedēļu enerģiski "masēja" savus skatītājus ar reklāmu, ka svētdienas vakarā raidījumā *Nedēļa* būs satriecoša informācija par ekspremieru. Pirmdienas rīta prese pārstāstīja svētdienas vakarā televīzijā redzēto, bet televīzija, savukārt, operatīvitātē spēdama būt priekšā drukātajiem medijiem, pirmdienas vakarā jau rādīja pašu vannas istabu. Otrdien un trešdien latviešu valodā iznākošās preses žurnālisti atgādināja tautas maratona skrējējus - lielā barā pa vienu ceļu pie vieniem un tiem pašiem informācijas avotiem.

Krievu valodā iznākošās avīzes par vannas istabu izrādīja visai mazu interesi, jo to auditorijas pārsvarā, domājams, nebija redzējušas ne Inkēna-Šķēles duēli, ne *Nedēļas* žurnālistu reportāžu. Par ko rakstīt? Par kārtējo politiku ķīviņu? Mazāk izprotama bija *Lauku Avīzes* atturība, jo, spriežot pēc tā, cik bieži Šķēles kungs pirms tam bija aprakstīts un fotogrāfēts (pēc *Dienas Biznesa* datiem - janvārī dažādi materiāli par viņu aizņēma 5000 kv.cm), lasītājiem vajadzēja būt diezgan lielai interesei par notiekošo.

Ceturtdien "informācijas vētra" jau bija rimusies, jo nekas **jauns un interesants** vairs nenotika. *Neatkarīgā Rīta Avīze* pirmajā lapā zem sava nosaukuma visā tā platumā un virs katram latvietim viegli atpazīstamas, lauku mazmājiņas bildes vairs neapgalvoja kaut ko līdzīgu kā trešdien lasāmajā virsrakstā, ka "Šķēle tomēr ir samelojies", bet tikai vienas slejas platumā informēja, ka "Podu lietā Šķēle kļūst noslēpumains".

Piektdien īsti avižu fani soli pa solim, tiesa gan - fotogrāfijās, varēja sekot Šķēles kunga gājienam uz Ģenerālprokuratūru - ja *Dienā* viņš ar kādu papīru žūksni padusē un portfeli rokā vēl tikai tuvojās sienas plāksnei, uz kuras labi salasāms teksts - "Latvijas Republikas ĢENERĀLPROKURATŪRA", tad *Neatkarīgajā Rīta Avīzē* viņš jau spēra kāju uz šīs iestādes durvju sliekšņa. Bet piedevām vēl izlasot *NRA*, ka "vakar pēcpusdienā pie Ģenerālprokuratūras ieejas ar pabiezu portfeli un vēl biežāku dokumentu mapīti parādījās arī A.Šķēle", pat ļoti piekasīgam pilsonim kļuva skaidrs, ka žurnālisti dara visu, lai šo nepatīkamo jautājumu par valsts amatpersonas iepējamo korumpētību padarītu publikai "caurspīdīgu".

Slinkākiem lasītājiem pietika pārlūkot *Dienu*, lai gūtu priekšstatu, kā notikumi attīstās un ka nekādas būtiski jaunas un nozīmīgas informācijas žurnālistu rīcībā nav.

Žurnālistikas, jo sevišķi kvalitatīvas preses, misija demokrātiskā sabiedrībā, neapšaubāmi, ir nodrošināt cilvēkus ar informāciju nevis dienas laikrāstu pirmajās lapās, dažādos veidos locīt vārdu "pods" ("Inkēns ķeras pie Šķēles poda"(NRA), "Siera vietā "peļu slazdā" izrādījās ... klozetpods? (*Panorama Latvii*), "LNT uzsāk "Šķēles klozetpodu lietu" " (*Jaunā Avīze*), "Klozetpodu skandāls" (*Rīgas Balss*), "Šķēli slīcina klozetpodā" (*Bizness&Baltija*)), tāpēc arī saprotami, ka, ja nav jaunu notikumu, tad nav arī par ko informēt sabiedrību.

Tāpēc atlika tikai gaidīt Ģenerālprokuratūras secinājumus (un sagaidīja arī!) vai cerēt, ka paši notikuma dalībnieki vai tajā iesaistītās personas piedāvās kādas jaunas detaļas, dos paziņojumus presei vai varbūt pat darīs vēl ko atraktīvāku.

Piemēram, notikuma sākuma lieliskumu sekmēja ne tikai LNT reklāma, bet arī Šķēles kungs, kas uzaicināja žurnālistus ciemos un parādīja vannas istabu. Interesenti televizoru ekrānos *Panorāmas* laikā to varēja vērot kā no durvju, tā no loga puses. Vēl ekrānā varēja aplūkot dokumentu žūksnīti, kam vajadzēja parādīt vai varbūt pat pierādīt, ka Šķēles kungam bijuši pietiekami lieli ienākumi, kuri gūti, smagi strādājot puķu druvā. Droši vien viņš strādāja daudz, bet nopelnītās summas ar trim nullēm, kā varēja noprast, bija gan skaitāmas LVR nevis DM. Taču iespējams, ka kļūdos.

Diemžēl žurnālisti neuzdeva nevienu jautājumu, lai skatītājiem palīdzētu tikt skaidrībā, cik gadu un cik daudz puķu mēnesī vajadzēja izaudzēt, lai pietiktu naudas ne tikai vannas istabas iekārtai, bet arī kādam jūtam virs tās. Šķiet, prokuratūra un nevis žurnālisti prasīja puķkopjiem salīdzināt vannas istabas iekārtas cenu ar tulpju cenām. Nevienam juristam, kas būtu drošs eksperts, netika jautāts, kā juridiski būtu vērtējama Šķēles kunga rīcība, ja viņam neizdotos pierādīt, ka 14 000 DM bija tikai draudzīga izlīdzēšana visai augstai Latvijas amatpersonai.

Kaut kādus jaunumus vannas istabas stāstam vēl reizi centās sagādāt LNT raidījuma *Nedēļa* žurnālisti, kas bija veikuši nelielu pētniecības darbu - salīdzinājuši presē publicētos Šķēles

kunga izteicienu un atraduši daudz nesakritību un pretrunu. Toties viņi nesniedza nekādu jaunu vai dokumentētu informāciju, kas palīdzētu apstiprināt Kļaviņa kunga stāstu pašu iepriekšējās svētdienas raidījumā. Tā, kā var saprast, bija raidījuma veidotāju koncepcija, jo par 15. februāra raidījumu Edvins Inkēns izteicās, ka " kaut ko pierādīt nebija raidījuma veidotāju uzdevums, mēs tikai izklāstījām faktus" (*Jaunā Avīze*, 19.02.).

Varbūt žurnālisti un redaktori gaidīja, ka stāsts par "vannas istabu" veidosies tikpat veiksmīgi kā stāsts par "slimnieku sarakstiem" - auditorija būs pilsoniski aktīva un sadalīsies *Nedēļas*/Inkēna kunga un Šķēles kunga piekritējos? Tēma bija ne mazāk aktuāla un svarīga, jo vārdu "korumpētība" Latvijas masu medijos noteikti var atrast biežāk nekā vārdu "tuberkuloze".

Jaunu spar šo notikumu aprakstīšana ieguva atkal martā, pēc tam, kad *Dienas Bizness* (6.03.1998.) publicēja rakstu par to, ka Edvins Inkēns no *Silikons Grupa* iegādājās virtuves iekārtu. Taču žurnālistus atkal vairāk interesēja podi ("Inkēnam pašam sava podu lieta" - *NRA*, 7.03.1998.), nevis iespējamie deputāta/žurnālista interešu konflikti.

Abi šie skandāli koncentrēti parādīja vienu no Latvijas žurnālistikas pamatproblēmām - žurnālisti neuzdod jautājumus agresīvi, šī vārda labākajā nozīmē, nemeklē **dažādu avotu** paustus **dažādus viedokļus**, bet seko tikai notikumu gaitai. Ja kāds notikums (piemēram, "vannas istaba") tiek atrasts kā fakts, tad bieži vien sabiedrība pie citas informācijas netiek, jo žurnālisti, palaiduši informāciju kā papīra kuģīti vilņos, vēro, kas tad ar to notiks - grims vai peldēs, ja peldēs, tad kur peldēs, kas to glābs...

Taču žurnālistikas uzdevums mūsdienu sabiedrībā ir pētīt notikumus nevis būt pasīvam notikumu spoguļim. (Starp citu, parasti **kāds** spoguļus noliek tur, kur vajag spoguļoties...) Ko tad mēs - lasītāji, klausītāji, skatītāji - galu galā uzzinām par sabiedrību, kurā dzīvojam? To, kas tur notiek un cik tā ir **dažāda**, vai to, ko **daži** indivīdi vai viņu preses sekretāri savu darba devēju vārdā un interesēs grib mums pastāstīt, tas ir, palaiž vienu papīra kuģīti, vēl vienu, tad vēl kādu citā krāsā...

Latvijas žurnālistikā vēl joprojām atklāti nav izdiskutēta ne problēma par atbildības izjūtu, lemjot ko un kā stāstīt auditorijai

- frivoli par podiem vai, izsverot un novērtējot savu spriedumu pamatotību, par "smagu pārkāpumu, par kuru ir paredzēta kriminālatbildība" (*Dienas Bizness*, 17.02.), ne arī jautājums, vai žurnālistiem kā profesionālai videi ir pieņemami tas, ka politiķis Inkēns politiskas diskusijas organizē kā žurnālists Inkēns (vai arī - otrādi, notikums vispār piedāvā lielu Inkēna lomu dažādību...).

Izvēle: aizdomas vai fakti

9. martā *Neatkarīgā Rīta Avīze* pirmajā lappusē publicēja sava ziņu dienesta rakstu (mēģināt definēt materiāla žanru neuzdrošinos) "Krasts izvēlas sev tikamo presi", kura apakšvirsraksts - "Aizdomas par preses izmantošanu premjeram savtīgiem mērķiem". Minētās publikācijas iemesls bija tas, ka sestdienā notikušajā valdības sēdē bija piedalījušies **tikai** *Dienas*, *Dienas Biznesa* un *NIP biroja* žurnālisti. Turpat, pirmajā lapā bija Lato Lapsas kā redaktora viedoklis "Marionetes meklē citas marionetes", kura stils apliecināja lielu uztraukumu, kas tad notiek ar demokrātiju Latvijā - "/../ visas tautas valdības vadītājs ir uzspļāvis ne tikai demokrātijas un preses brīvības principiem, bet arī visu to izdevumu lasītājiem, kuru pārstāvji *ielūgti* netika".

Šis notikums neguva divu iepriekš izklāstīto gadījumu skaļumu un izvērsumu, un, iespējams, tajā iesaistīto laikrakstu (*Dienas*, *Dienas Biznesa*) auditorija to pat nepamanīja. *NRA* un *Jaunās Avīzes* lasītāji varbūt pašausminājās, kā *Diena*, *Dienas Bizness* un *NIP birojs*, pateicoties "blatiem" vai kam citam tikuši pie labākas informācijas nekā pārējie mediji.

NRA bija veikusi visu, lai saviem lasītājiem pirmdienas rītā (tik tukšā ziņu laikā!) "piespēlētu" kādu skandālu, lai viņiem rastos aizdomas par to, ka kaut kas nav kārtībā, jo visa gada laikā *NRA* nevarētu atrast daudzus notikumus, kuriem tiktu veltīta tik liela uzmanība pirmajā lappusē gan pēc apjoma, gan pēc virsrakstiem. Tomēr *Dienas*, *Dienas Biznesa* un *NIP biroja* viedokli par notikušo *NRA* žurnālisti saviem lasītājiem tā arī nepastāstīja.

Jaunā Avīze tajā pašā pirmdienas rītā savas pirmās lapas nodaļā "Šībrīža varonis" stāstīja par Romānu Meļņiku, premjera preses sekretāru, kā par "nevaroni", kas savu titulu izpelnījies ar to, ka 7. marta valdības sēdē tika ielaisti tikai trīs Latvijas masu

mediju pārstāvji. Avīze gan savus lasītājus neinformēja, kas tad ir noticis un ko saka visas konfliktā iesaistītās puses. Kaut kāda informācija un daži ekspertu viedokļi lasītājiem tika sniegti tikai nākamajā dienā, 10. martā. Rakstu (arī šī materiāla žanru definēt neuzdrošinos) pamatā veidoja citāti no *NRA* publicētajiem materiāliem. Arī tā apakšvirsraksts sasaucās ar *NRA* pozīciju - "Preses pārstāvji nosauc premjera preses sekretāra darbību par spļāvienu uz demokrātiju un preses brīvību", toties virsrakstam - "Romāns Meļņiks preses krustugunis", neapšaubāmi, rādīja *JA* neatkarību.

Diena 11. martā publicēja *NIP* biroja vadītāja Jāņa Dombura un *Dienas* galvenās redaktores Sarmītes Ēlertes viedokļus par notikumu. Ar to tad arī šis notikums publikai beidzās.

Notikuma dalībnieki, domājams, kuluāros kaut kā savas attiecības noskaidroja, bet Latvijas žurnālistikā vēl joprojām nav atklāti apspriesta problēma, vai nepārbaudītas aizdomas žurnālistiem var kalpot par pamatu, lai kolēģus nosauktu par marionetēm, premjerministru apvainotu spļaušanā uz demokrātijas un preses brīvības principiem utt. Iespējams, ka daudzus lasītājus interesētu arī jautājumus, kā nacionālo laikrakstu redaktori izprot savu izdevumu misiju.

Nacionālie ziņu izdevumi reizēm atgādina sienas avīzes, kurās "savējie" raksta "savējiem" par labiem "savējiem" un sliktiem "citiem". Un tad jau argumenti nav vajadzīgi - "savējiem" jātic tāpēc vien, ka tie ir "savējie".

Vai miljons dod brīvību?

Žurnālistikas attīstība Latvijā laimīgi ir pāri embrija stadijai, kad sirsnīgi tika spriests un diskutēts: kā citēt avotus, vai žurnālists var atļauties pieņemt no deputāta kafijas tasi par pārdesmit santīmiem, cik daudz jārespektē personu privātā dzīve, vai mediji un žurnālisti ir atbildīgi, lai publikācijas kalpotu sabiedrības informēšanai un nevis paša vai kādas grupas interesēm, ka saturs medijā jāšķir no reklāmas utt., utt., utt.

Normas tagad ir zināmas, un, šķiet, žurnālistiem pašiem jau apnicīgas un garlaicīgas ir runas par profesionālo ētiku un standartiem, jo zināms taču, ka informācijai jānodrošina adekvāts priekšstats par notiekošo, tātad - **daudzveidība**, ka žurnālistiem

jāuzdod jautājumi, kas interesē sabiedrību, ka jātiek pie informācijas, kas ļautu katram no individuam labāk saprast lietu un parādību dabu. Diemžēl brīžos, kad atsevišķi žurnālisti vai mediji pārāk tālu atkāpjas no profesionālajām normām un savai auditorijai nodrošina nevis viedokļu un avotu daudzveidību, bet tukšu, kaut arī raibu informatīvo lauku, kur lasītājs, klausītājs vai skatītājs, iespējams, jaunumus varētu uztvert, tikai tekstu kārtīgi konspektējot un pēc tam sistematizējot. (Jābrīdina gan, ka tik izglītota auditorija būtu vienkārši bīstama vairumam žurnālistu, jo tā sāktu prasīt nevis pseido, bet reālu daudzveidību kā idejās, tā notikumos, tēmās, avotos, žanros utt.)

Kad *Diena* par "slimnieku sarakstu" lietu publicēja "*Dienas komentāru*" (materiālu, ko piesaka šādā veidā var saprast nepārprotami - tā ir redakcijas pozīcija) "Linča tiesa tautas veselības sardzē" (9.01.1998.), kurā argumentēti neatbalstīja ne ārsta, ne arī savu kolēģu žurnālistu rīcību, pārējie mediji par savu attieksmi pret žurnālistikas ētikas normu pārkāpumiem klusēja.

Brīžos, kad būtu jādefinē sava attieksme pret žurnālistu profesionālo darbības normu neievērošanu, Latvijas masu mediji kļūst apbrīnojami korporatīvi saliedēti un klusē.

"Vannas istabas" stāstu LNT raidījumā *Nedēļa* komentēja un analizēja tikai daži izdevumi. *Jaunā Avīze* (17.02.1998.) to raksturoja kā profesionālās ētikas normu pārkāpumu un "žurnālista neangažētības /../ principa ignorēšanu". *Diena* (18.02.1998.) izteicās, ka tas ir "tendenciozs mēģinājums manipulēt ar informāciju nolūkā pierādīt vēlamu".

"Vannas istabas" gadījums presē izraisīja domu apmaiņu, kurā žurnālisti paši vai kolēģu iztaujāti sabiedrībai pauda savus spriedumus par profesionālajiem uzdevumiem un ētiku. Diezgan skaidri, piemēram, savus uzskatus par žurnālista misiju definēja Uģis Vidauskis, LNT raidījuma *Politiskais kompromiss* vadītājs - "/../ darbs par deviņdesmit procentiem beidzas tad, kad esmu piedabūjis politiskus piedalīties, viņi ir atvesti uz studiju. Pēc tam mans uzdevums ir panākt, lai viņi tiešām sāktu diskutēt /../", un tālāk - "galvenais, lai mēs (LNT - aut.) atšķirtos. /../ arī no politikas var izveidot lielisku izklaidi /../ LNT ir komerctelevizija, un man jādomā arī par reitingu /../" (*Diena*, 20.02.1998.).

Ja auditorija pēc šādām brīvām diskusijām, kuru uzdevums, protams, ir parādīt viedokļu daudzveidību, nekļūst informētāka un

sabiedriskā domu apmaiņa aktivāka, tad pesimisti atkal var gausties, ka publika pie mums turpina slīgt apātijā, ka tā ir mazizglītota un neaktīva, bet optimisti secināt, ka tik traki nemaz nav, jo LNT, piemēram, skatās 1 000 000 cilvēku. Un, tas, kā spriež LNT ģenerāldirektors Andrejs Ēķis (*Diena*, 24.02.1997.), "ļauj mums izvēlēties, no kā mēs esam atkarīgi un no kā - ne. Esam izvēlējušies atkarību no skatītāja".

Bija arī mazliet atturīgāki uzskati par žurnālista sūtību. Piemēram, Sandra Graša, raidījuma *Nedēļa* vadītāja, viedoklis - "Nedēļa uzstājas starpnieka lomā, kā informācijas nesējs. Pierādīt kāda vainu neietilpst žurnālistu pienākumos" (*Jaunā Avīze*, 19.02.1998.). Iespējams, ka Sandris Grasis arī patiešām tic, ka mediju saturs veidojas kā **visas** informācijas caurteka vai tas vienkārši ir spogulis, kas **visu** atspoguļo. Cilvēki, kas pēta un analizē mediju dabu, gan atzīst, ka saturu ietekmē un veido virkne dažādu faktoru - ideoloģija, organizācijas un institūti sabiedrībā, paša medija organizācija, žurnālistu profesionālās darbības normas un pats žurnālists kā indivīds¹.

Un tieši tāpēc profesionālā žurnālistika pasaulē svēti sargā profesionālās darbības normas, lai mediju saturs (tas ir, tā informācija, kas ietekmē un pat nosaka mūsu viedokļus un darbību) būtu maksimāli brīvs no dažādām ietekmēm (piemēram, medija komercializācijas tendencēm). Iemesli tam ir ļoti pragmatiski - mediju žurnālistiskā satura kā preces vērtību auditorijas acīs nosaka tas, vai lasītāji, klausītāji un skatītāji var uzticēties publicētajai informācijai un vai tā dod pietiekami daudz dažādu faktoru un viedokļu, lai varētu izdarīt secinājumus, prognozēt lietu un parādību attīstību.

Daudzveidība:

nejaušību virkne, apzināta izvēle ... ?

Daudzveidības jēdzienu masu komunikācijā teorētiski ir grūti definēt parādības sarežģītās dabas un dažādo izpausmju dēļ. Tas it kā padara šo jēdzienu ļoti vispārīgu un rada iespaidu,

¹ sk., piemēram, Shoemaker, Pamela J. and Reese, Stephen D. *Mediating the message: Theories of Influences on Mass Media Content*. 2nd ed. London and New York, Longman, 1996.

ka daudzveidības studijas vairāk piemērotas vispārteorētiskām apcerēm un nevis žurnālistikas praksei. Dzīve, cilvēki, notikumi taču ir tik daudzveidīgi, ka, šķiet, arī medijiem, kas tos rāda, tādiem jābūt. Tomēr tie tādi nav. Un tam ir vairāki iemesli, ko pierāda arī iepriekš aplūkotās situācijas.

Žurnālisti un redaktori nemeklē viedokļu un uzskatu daudzveidību, jo iespējams (1) ietekmējas no pašu priekšstatiem un aizspriedumiem vai (2) seko stereotipiem par auditorijas interesēm un informatīvajām vajadzībām.

Daudzveidība redakcijās tiek izprasta primitīvi kā liels daudzums ziņu, komentāru, aprakstu utt. Individīdam tiek piedāvāta fragmentāra pasaules aina, kurā gan ir kvantitatīva dažādība, bet trūkst kvalitatīvas daudzveidības.

Žurnālisti un redaktori maz analizē reālās notikumu pasaules daudzveidību, tāpēc atspoguļojamo notikumu un procesu izvēli ietekmē nejaušības. Informācija jaunu ziņu sagatavošanai netiek meklēta notikumu kopsakarībās, procesu attīstībā, cilvēku attieksmju un vērtību sistēmas izmaiņās, bet viegli fiksējamus notikumus, kas ļauj vienkārši realizēt "6K" principu.

Redakcijas baidās auditorijā izraisīt neapmierinātību ar informāciju, kas gan parādītu lietu un parādību objektīvo dabu, bet nesakristu ar auditorijas iepriekšējiem uzskatiem un aizspriedumiem.

Žurnālisti un redaktori pakļaujas kā notikumu (iespējams, inscenētu), tā arī pārējo mediju ietekmei, un galu galā uzspiež noteiktu "dienas kārtību" (*agenda*) auditorijai.

Auditorija tiek radināta pie informācijas kā pie izklaides veida. Ziņas tiek atlasītas pēc to artistiskuma, pievilcības, neparastuma utt., bet nevis pēc informatīvās vērtības. Cilvēki it kā saņem daudz informācijas, bet tā nesekmē viņu spējas un iespējas analizēt notikumus un veidot savu viedokli par tiem. Žurnālistika komercializējas, un attieksme pret auditoriju veidojas kā pret patērētājiem vai pircējiem, kam maksimāli veiksmīgi jāpārdod mediju žurnālistiskais saturs.

Konkurence mediju tirgū redakcijās pamatā tiek izprasta kā sacensība pirmajiem paziņot notikumus, kam tiek upurēta precizitāte, objektivitāte un faktu drošums. Aizdomas un baumas kļūst par iemeslu ziņām.

Profesionālisma trūkums kavē medijiem veidoties par atklātu diskusiju vietu, kur dialogā tiktu izteiktas, apspriestas un diskutētas idejas un attieksmes, kas sekmētu sabiedriskās domas attīstību.

Profesionālajā vidē netiek atklāti diskutētas problēmas, kas saitās ar žurnālistikas profesionālo standartu un ētikas normu neievērošanu, kas (1) traucē profesionālās vides pašapzināšanos un solidarizēšanos, (2) kavē profesionālo attīstību un (3) mazina auditorijas uzticību žurnālistikai kopumā.

Žurnālistu un redaktoru neprofesionalitāte un bieži vien arī neizglītība traucē izdarīt apzinātu un argumentētu izvēli par labu daudzveidībai savu mediju saturā.

INTA BRIKŠE,

dr. paed.,

LU Komunikācijas un žurnālistikas katedra

PILSONĪBA UN PRESE: DAŽI DAUDZVEIDĪBAS ASPEKTI

Latvijas valsts pilsoņu kopuma noteikšana un nepilsoņu problēmu risināšana ir viens no tiem politiski nozīmīgajiem jautājumiem, par kuru sabiedrībā pastāv liela viedokļu daudzveidība, jo Latvijā nosacīti eksistē divas žurnālistikas - "latviešu" un krievu", kuru saturs ir diezgan atšķirīgs. Tas nozīmē, ka katra no tām maz runā par otras iedzīvotāju grupas problēmām un ikdienu. Ignorējot citus cilvēkus un viedokļus, mediji veido izdomātu realitāti, kas šķietami palīdz risināt pašreizējās psiholoģiskā diskomforta problēmas, sekmē atbilstošas informācijas izvēli pretrunīgu un sarežģītu ziņojumu klāstā tā, lai tā sakristu ar personiskajiem uzskatiem, vērtībām un vajadzībām. Komercializētās preses vajadzība ir noturēt masu auditoriju, tāpēc tai ir nosliece runāt šīs auditorijas valodā, t.i., atbalstīt tradicionālās vērtības un uzskatus, ignorējot alternatīvu esamību un nepieciešamību.

Lai analizētu pilsonības jautājumu izklāstu Latvijas medijos, nepieciešams novērtēt faktorus, kas ietekmē pašas problēmu izpratni un mediju lomu šajos procesos.

Aksiomātiski ir fakti, ka, pirmkārt, II pasaules kara radītās sekas izjauca vairākos gadu desmitos vēsturiski izveidojušos Latvijas iedzīvotāju etnisko sastāvu. Otrkārt, ilgstoši realizētā padomju "sociālisma celtniecības" politika Baltijas valstīs sekmēja nemitīgu iedzīvotāju mehānisko pieaugumu, kas veidoja pamatnācijām svešas subkultūras rašanos un attīstību. Šie procesi, savukārt, sekmēja Latvijas iedzīvotāju sadalīšanos pēc valodas lietojuma divās dažādās masu mediju auditorijās. Viena auditorija izmantoja medijus latviešu valodā, paralēli skatījās Centrālo televīziju un lasīja interešu presi (piemēram, tik populāro interešu žurnālu "*Za ruļom*", intelektuālo un savulaik pret varu un iekārtu visai kritiski noskaņoto laikrakstu "*Literaturnaja gazeta*"). Otra neprata latviešu valodu un līdz ar to bija ierobežota masu mediju izvēlē Latvijā. Līdz ar to pilsonības jautājumu risināšanas veidi tiek diskutēti ne tikai valstiskās dimensijās, bet arī privātās,

vadoties pēc savas līdz šim iegūtās starpkultūru komunikācijas pieredzes, ko visai maz sekmējuši mediji, jo katrai auditorijai tiek pārraidīti atšķirīgi viedokļi un attieksme pret notiekošo.

Salīdzinājumā, piemēram, ar ekonomiku, kuras attīstību iespējams modelēt, kā arī etnisko un kultūras jautājumu, kas rada politiskas problēmas, pilsonības jautājuma risināšanā valda daudz lielāka priekšstatu un uzskatu dažādība. Tas vēl vairāk pastiprina masu mediju nozīmi, jo tieši tie indivīdam mūsdienu sabiedrībā reāli var nodrošināt iespēju noskaidrot citu viedokļus un piedalīties publiskās diskusijās.

Projekta "Ceļā uz pilsonisku sabiedrību" ietvaros tika veikts preses pētījums, kura atskaite ir publicēta atsevišķā izdevumā. Kontentanalīzes mērķis bija noskaidrot atšķirības pilsonības un naturalizācijas jautājumu atspoguļošanā. Izpētot dažādu tēmu pieminēšanas biežumu un veidu, kā arī publikācijās minēto priekšlikumu un argumentācijas daudzveidību, bija iespējams salīdzināt, cik dažādas vai līdzīgas "dienas kārtības" (*agenda setting*) piedāvā dažādi mediji.

Grūtības

Latvijas krievu preses "dienas kārtībā" pilsonības jautājumi ar lielāku vai mazāku intensitāti ir bijuši sastopami visu laiku. Savukārt, latviešu prese nepiedodami ilgi ir vilcinājusies sākt šī jautājuma publisku apspriešanu, kas varēja vienā sabiedrības daļā uzturēt naivu priekšstatu, ka viss ir kārtībā vai arī ka problēmas pašas no sevis atrisināsies.

Taču problēmas nav iespējams risināt, ja starp dažādajiem viedokļu izteicējiem trūkst dialoga, t. i., ja kādā izdevumā dominē viena veida argumenti un avoti, nepieminot pretēju viedokļu vai argumentācijas eksistenci.

Diskusiju un risinājumu meklējumus traucējuši divi galvenie mīti. Pirmais no tiem – daļa latviešu sabiedrības cerēja, ka iebraucēji un nepilsoni vēlēties doties atpakaļ uz savu dzimteni vai arī ka padomju režīma politiskas sekas palīdzēs likvidēt starptautiskas institūcijas, politiski un finansiāli atbalstot iebraukušo cittautiešu repatriāciju vai emigrāciju uz citām valstīm. Taču izrādījās, ka pirmskara Latvijas Republikas demogrāfiskā

līdzsvara situāciju nav iespējams atgūt, un valstij pašai nāksies risināt problēmas, ko rada lielais nepilsoņu skaits.

Otrs mīts, kas valda daļā Latvijas krievu sabiedrības – jārēķinās tikai ar pašreizējiem apstākļiem, ignorējot nesenās vēstures notikumus, pat apšaubot pašu okupācijas faktu. Tādējādi iespējams pieprasīt pilsonības nulles variantu, saglabāt privilēģijas valodu lietojumā vai pārvest Latvijas politiķiem, ka tie pilsonības jautājumā nerīkojas atbilstoši tām valstīm, kur iebrucēju ir tikai daži procenti no valsts iedzīvotāju kopskaita.

Viss minētais rada aizdomu, neuzticēšanās un aizvainojuma fonu, kas nav pateicīga vide demokrātiskai, daudzveidīgai, sociāli atbildīgai diskusijai medijos, un ir izaicinājums Latvijas žurnālistu profesionalitātei, šos jautājumus atspoguļojot.

Mediju daudzveidība

Latvijā atšķirīgie viedokļi pilsonības un integrācijas jautājumos nepastāv vienas valodas grupas ietvaros, tāpēc nosacīti jārunā par "latviešu" un "krievu" viedokli šajos jautājumos. Arī mediji pārsvarā pauž sev uzticīgās auditorijas viedokli, bet pretējās "puses" argumenti vai tai aktuālā tematika parādās reti. Tas apgrūtina vienas valodas grupas iespējas izmantot citas grupas medijus, jo "svešajā" komunikācijas laukā, kur parādās tikai pretējais viedoklis, indivīds var izjust draudus savai pozīcijai, nepieņemt nekādu kritiku attiecībā uz sevi un arvien vairāk norobežoties ierastajā komunikatīvajā vidē.

Daudzveidība nepastāv ne vienas avīzes, ne arī vienas valodas preses ietvaros. Tāpēc starp valodas grupām nepastāv viedokļu apmaiņa un diskusija, jo nav iespējams apspriest pretējās pozīcijas uzskatus.

Tēmu salīdzinājums

Mediji paši nav izvirzījuši apspriešanai sabiedrību interesējošus jautājumus, jo kritisko publikāciju skaits pieaug tikai pēc kāda konkrēta notikuma. Tā, piemēram, prese sāka rakstīt par nepilsoņu pasēm (izsniegšanas kārtību, attieksmi pret "nepilsoņa" identitāti, pasu atzīšanu) tikai tad, kad izsniegšana bija sākusies;

diskusija par naturalizācijas noteikumu saturu sākās pēc prezidenta paziņojuma par nepieciešamību atcelt "naturalizācijas logus"; ar valodu saistītas problēmas presē parādījās pēc jaunā *Valodas likuma* projekta publicēšanas. Iesāktās diskusijas parasti tika vienkāršotas, reducētas uz detaļām un politiskā mehānisma darbību, nevis uz problēmas konceptuālo izpratni un risinājumu. Piemēram, rakstot par *Pilsonības likumu*, prese pievērsa uzmanību koalīcijas frakciju vienošanās un valdības liktenim, taču netika apspriesti integrācijas mehānismi, "logu atvēršanas" sekas un tml. Tāpat žurnālistu piedāvāto "dienas kārtību" ietekmē politiku piedāvātā "dienas kārtība" (*agenda setting*).

Teiktais ļauj izdarīt secinājumu, ka daudzveidības princips netiek ievērots, jo sabiedrības vajadzības un viedokļi preses slejās nonāk tikai tad, ja sakrīt ar vadošo politiku interesēm un vajadzībām.

Pārmērīgā pievēršanās tēmām par naturalizāciju un attiecīgo dokumentu izsniegšanu liecina par to, ka ikdienā indivīdiem problēmas rada valsts institūciju birokrātiskums, un šo tēmu apspriešana medijos neatstāj vietu un interesi par būtiskākiem jautājumiem. Zīmīgi, ka visbiežāk preses materiāli nepiedāvā vis konkrētus priekšlikumus, bet gan uzsver vajadzību pēc diskusijām.

Presē maz skaidrota Latvijas sociālā un demogrāfiskā situācija, cēloņi, kas to radījuši un līdz ar sarežģījuši pilsonības jautājumu risināšanu, tāpēc, piemēram, nezinošam krievu lasītājam vai jaunajai paaudzei var rasties priekšstats, ka šis jautājums ir viegli risināms un tas nenotiek tikai dažu ietiepīgu politiku dēļ.

Presē reti parādās diskusijas par Latvijas vēsturi un tās interpretāciju. Sevišķi vērtīgi būtu veidot dialogu starp latviešu un krievu vēsturniekiem, ko teorētiski varētu organizēt divvalodu avīzes. Taču tās ir izvairījušās no viedokļu konfrontācijas. Piemēram, *Rīgas Balso* pilsonības tematika atspoguļojās galvenokārt informācijas, īsu ziņu veidā, kas var "apmierināt" abu valodas grupu pārstāvjus.

Masu mediju nevēlēšanās iedziļināties pilsonības jautājumu atspoguļošanā auditorijai devusi savdabīgu problēmu izpratni. Rezultāti parādījās vēlākajos, 1998. gada pavasara notikumos,

kas apliecināja vairāku politiku un sabiedrības vājo informētību un vēstures nezināšanu, konkrētu skaitļu un argumentu trūkumu. Sekas – masu mediju samērā vieglās manipulācijas iespējas ar auditoriju un politiku nesagatavotība pasaules sabiedrībai izskaidrot Latvijas viedokli. Situācija būtu citādāka, ja žurnālisti paši būtu aktīvāk pētījuši šos procesus, uzdevuši asus un gudrus jautājumus, organizējuši apaļā galda diskusijas ar ekspertiem un vēsturniekiem. Šis pārmetums gan ir vietā tikai tajā gadījumā, ja žurnālisti un mediji tiek uzskatīti par aktīvu līdzdalībnieku, patstāvīgu spēku sabiedrībā, nevis notikumu hroniķi, kas tikai atspoguļo reālo situāciju.

Ir viegli vispārējās frāzēs kritizēt "nacionālradikāļu ietiepību un tuvredzību", kas presē, arī latviešu "Dienā", bieži tiek darīts, taču trūkst analīzes un tiešā dialoga ar TB/LNNK mēreno uzskatu pārstāvjus, īpaši vienkāršo cilvēku vai ekspertu līmeni. Galu galā ir jārēķinās ar šīs partijas lielo atbalstītāju skaitu, bet klusējošā vairākuma viedoklis izskan retāk nekā aktīvākā un skaļākā mazākuma uzskati.

Informācijas avoti

Daudzveidības kritērijs netiek pilnībā ievērots arī avotu izvēlē. Reti tiek atspoguļoti ierindas cilvēku, notikumu dalībnieku viedokļi un pieredze, ļoti maz ir diskusiju un apaļo galdu materiālu. Tātad pilsonības un naturalizācijas jautājumā dominē vienvēidīgi ziņojumi, kas lasītājos var radīt iespaidu, ka problēmas risinājums ir tikai valdošo politiku ziņā. Trūkst dziļas, pašu žurnālistu vai speciālistu veiktas dažādo dokumentu salīdzinošas analīzes (*Pilsonības likums*, *Valodas likuma* projekts un salīdzinājums ar iepriekšējo; naturalizācijas pārbaudījumu jautājumu grūtības pakāpe; pilsoņu un nepilsoņu tiesību salīdzinājums). Šādu dokumentu izpēti būtu īpaši svarīgi veikt, lai saprastu, cik pamatotas vai nepamatotas ir nepilsoņu prasības atvieglot naturalizācijas procesā kārtojamo valodas un vēstures zināšanu pārbaudījumu.

Dokumenti un likumdošanas akti kā informācijas avots izmantoti diezgan virspusēji, pieminēšanas līmenī. Reti sastopama uz statistikas un socioloģisko pētījumu rezultātiem balstīta

pilsonības jautājumu analīze.

Politisko partiju pārstāvju iesaistišanās biežuma analīze liecina, ka viedokļu subjekti visbiežāk ir TB/LNNK (42%), *Latvijas ceļa* (16%), *Saimnieka* (15,5%), - tātad attiecīgā laika valdošās koalīcijas pārstāvji. TSP (14%) viedoklis pārsvarā parādās krievu presē, bet visu pārējo partiju (ieskaitot *Līdztiesību*) - mazāk par 4%. Tas veido priekšstatu, ka problēmas risinājums ir tikai valdošās frakcijas ziņā.

Daudzveidības princips tiek pārkāps arī politiskās sfēras atspoguļojumā: ne visām partijām ir līdzīgas iespējas ar mediju palīdzību uzrunāt auditoriju. Praktiski publikas uzmanībai tiek piedāvāts tikai Ministru kabineta viedoklis. (Pēc *Saimnieka* aiziešanas no valdības šīs partijas viedoklis gandrīz pazuda no preses, jo tika rakstīts galvenokārt par partijas iekšējām problēmām.)

Ir, protams, skaidrs, ka ziņās parasti visbiežāk iekļūst pie varas esošo partiju pārstāvji, taču komentāros, analītiskajos materiālos, intervijās, portretaprakstos varētu biežāk parādīties viss plašais politisko partiju spektrs, un žurnālistu uzdevums būtu nodrošināt dažādu viedokļu parādīšanos medijos. Turklāt nevis pasīvā - paziņojuma formā, ļaujot izklāstīt savu programmu, bet aktīvi noskaidrojot viedokli pilsonības jomā, jautājot par iespējamo integrācijas politiku un valsts attīstības perspektīvām.

Visbiežāk lasītājiem tiek piedāvāti oficiālo avotu (partiju, izpildvaras pārstāvju, prezidenta) viedokļi interviju vai citātu veidā. Ekspertu, aculiecinieku, dalībnieku uzskati (speciālisti, NVO pārstāvji, vienkāršie iedzīvotāji) tiek parādīts ļoti reti. Bet tieši nevalstisko organizāciju pārstāvju uzskatu noskaidrošana palīdzētu šos viedokļus formulēt un darīt zināmus plašākai sabiedrībai, kā arī parādītu dažas labas organizācijas "dekoratīvo" dabu un formālo funkcionēšanu.

Indivīds, politika un prese

Visbiežāk (apmēram 45 % gadījumu) problēmas tiek aplūkotas no valsts un politiskās sfēras pozīcijām un interesēm, un tikai 14% publikācijās runa ir par indivīda problēmām. Daudzveidības principa uzdevums ir nodrošināt atšķirīgiem

ierindas cilvēkiem izteikšanās iespējas, jo, tikai darot savus uzskatus zināmus citiem, ir iespējams pārbaudīt to pareizību vai sākt šo problēmu risināšanu un savu interešu aizstāvēšanu, saskaņojot tās ar citu cilvēku interesēm. Šādi, no apakšas uz augšu, demokrātiskā politiskā sistēmā veidojas plašas grupu intereses, bet Latvijas politiķi ar preses starpniecību propagandē "valsts" intereses. Turklāt šis pētījums pierāda, ka konkrētajā gadījumā "valsts" intereses ir ļoti šaurs veidojums, to formulē un pauž valdošās koalīcijas partijas.

Latvijas politiķi maz iesaistās atklātā dialogā ar nepilsoņiem, reti reaģē uz viņiem adresētiem krievu preses pārmetumiem ne tieši – šajā presē, ne arī netieši – ar latviešu preses starpniecību. Līdzīgs secinājums izdarāms, apskatot izpildvaras (ierēdņu) un sabiedrības attiecības. Analizētajos medijos tās parādās kā atsevišķu indivīdu vai žurnālistu monologs, kritika (likumdošanas trūkumu vai nesaskaņotības dēļ radušās sarežģītas dzīves situācijas, ierēdņu neiejūtība) un gandrīz pilnīgs reakcijas trūkums no kritizēto iestāžu vadītāju vai likumdevēju puses. Gluži pretēji – arguments, ka naturalizācijas procesā nav problēmu, visbiežāk sastopams tieši izpildvaras pārstāvju teiktajā.

Presē diemžēl parādās tikai radikālāko partijas pārstāvju viedokļi, turklāt – bieži vien atstāsta vai kritiska komentāra veidā. Žurnālisti nav nodrošinājuši tiešu konfrontāciju ar pretēju uzskatu paudējiem vai nepilsoņu tieši izteiktām pretenzijām.

Analizētajos materiālos reti sastopami atsevišķu cilvēku, sabiedrības dažādu slāņu un grupu viedokļi, trūkst konkrētu dzīvesstāstu, kas parādītu, vai un kā cilvēka piederība pilsoņu vai nepilsoņu lokam reāli ietekmē viņa dzīvi, iespējas un pašsajūtu.

Taču ir arī atsevišķi veiksmīgāki dialoga mēģinājumi, piemēram, žurnāla "Una" 1998.gada maija numurā publicētās intervijas ar Latvijas krievietēm, kurās tiek salīdzinātas latviešu un krievu sievietes. Pilsoņu un nepilsoņu aptaujas rezultāti parādīja, ka ir jautājumi, kuros šo divu grupu pārstāvji vairāk gatavi vienoties (piemēram, jautājumā par pilsonības piešķiršanu Latvijā dzimušiem bērniem) nekā to varētu spriest pēc publikācijām presē. Arī reālā situācija – krievu bērni iet latviešu bērnudārzu grupiņās, latviešu valodas parādīšanās apkalpošanas sfērā ļauj izvirzīt hipotēzi par to, ka Latvijas sabiedrībā, t.i., realitātē ir lielāka

pilsoniskā saskaņa nekā mediju piedāvātajā realitātes atspoguļojumā.

Daudzveidības kritēriji

Kopumā jāsecina, ka, atspoguļojot pilsonības un naturalizācijas problēmas presē, nepieciešams:

- 1) tiekties pēc dažādu viedokļu parādīšanās viena izdevuma ietvaros;
- 2) divvalodu izdevumos nevairīties no "citu", "svešu" problēmu atspoguļojuma;
- 3) izmantot notikumu izklāstā un analīzē daudzveidīgus informācijas avotus: gan humānos, gan dokumentāros;
- 4) dažādot pilsonības jautājumiem veltīto materiālu žanrus;
- 5) apskatāmās problēmas parādīt ne tikai valsts politikas, bet arī individa izpratnes līmeni;
- 6) veicināt iedzīvotāju aktivitāti, stimulējot diskusijas, nevalstisko organizāciju iesaistišanos problēmu apspriešanā;
- 7) apzināties, ka šo problēmu atspoguļojums, no vienas puses, ir cieši saistīts ar sabiedrības un varas attiecību mehānismu, šo problēmu risinājuma objektīvajām grūtībām un konkrēto situāciju Latvijas sabiedrībā, bet, no otras puses, – ar profesionalitāti un žurnālista sociālās atbildības un lomas izpratni.

ILZE ŠULMANE,

Mag.soc.,

LU Komunikācijas un žurnālistikas katedra

PROPAGANDA VAI ŽURNĀLISTIKA?

Parasti uzskata, ka tikai galēji labēja un dzeltenā žurnālistika ir atbildīga par dažādu minoritāšu problēmu nicinošu un aizspriedumainu atspoguļošanu. Taču arī kvalitatīvā prese, izdarot pavisam vispārīgākus, var vienpusīgi vai tendenciozi parādīt sabiedrības dažādību.

Laikraksts *Diena* kopš savas dibināšanas pretendē uz kvalitatīvu informatīvu laikraksta statusu, taču daudzas publikācijas liecina, ka avīze apzināti vai neapzināti propagandē oficiāli atzīto ideoloģiju.

1992. gada 17. novembrī *Diena* publicēja Zīgerista partijas reklāmu, kas aizņēma pusi no laikraksta lapas. Reklāmā bija vairāki politiski saukļi: "Krievija krievi, bet Latvija latviešiem", "Krievi apspiež latviešus - tieši tā tas ir". Kā laikraksta redakcija skaidroja vēlāk, reklāmas teksta saturs tai nebija zināms...

1994. gada 24. novembrī *Diena* bija intervējusi Francijas Nacionālās frontes ģenerālās padomes priekšsēdētāju Bruno Megrē. Raksts tika publicēts ar nosaukumu "Katrai tautai jādzīvo savā teritorijā". Šis spriedums nebija likts pēdīnās, tāpēc to varēja interpretēt nevis kā Megrē teikto, bet gan kā *Dienas* viedokli.

1994. gada 21. novembrī nodaļā "Komentāri un viedokļi" *Diena* publicēja V. Zariņa rakstu, kurā bija kritizētas liberālās ekonomiskās politikas sekas. Autors nepārprotami un bez sevišķiem skaidrojumiem sniedza atbildes uz sarežģītiem jautājumiem, ka saimnieciskā vara Latvijā nonākusi skaitliski nelielas, bet enerģiskas un alkatīgas lielpāšnieku grupas rokās. V. Zariņš nenosauc grupas dalībnieku vārdus un neanalizē šādas ekonomiskās politikas cēloņus, bet novērš lasītāju uzmanību uz emocionāli daudz saprotamāku etnisku dimensiju, apgalvodams, ka lieluzņēmēju, finansistu un vispār bagāto cilvēku vidū latviešu ir tikai neliela daļa, un orientācija uz lielkapitālu nozīmē, ka turpinās okupācijas laikā iesākta latviešu diskriminācija un nacionāla apspiestība. Šāds spriedums neprasa skaitliskus pamatojumus, jo tam ir emocionāli narkotiska nevis skaidrojoša nozīme. Vienkāršots priekšstats par ienaidnieka tēlu parasti tiek izmantots, lai attaisnotu valdības neveiksmes. Līdzīgu propagandas taktiku izmantojis arī Kārlis Ulmanis, rādot "zemnieku tautai", ka visu

nelaimju pamatā ir lielpilsētas bagāto ebreju un baltvācu naidīgā darbība.

1994. gada 8. novembrī *Diena* publicējusi kāda lasītāja protesta vēstuli pret Eiropas Savienības prasību mīkstināt Pilsonības likumu. Runājot par nepilsoņiem, vēstules autors lieto terminus "civilie okupanti" un "piektā kolona". Viņš mēģina pamatot domu, ka šos cilvēkus nav iespējams integrēt, jo tā ir "apzināti iepludināta naidīgas un agresīvas lielvalsts pilsoņu masa".

Varētu likties, ka *Diena* vienkārši parāda viedokļu daudzveidību (visi četri ir "tautas balss" nevis pašu žurnālistu izteikti). Taču publicētajiem paziņojumiem nav faktu seguma un argumentācijas, tāpēc tiem ir tikai emocionāla iedarbība, pastiprinot un kultivējot sadzīviskā līmeņa aizspriedumus un stereotipus. Tā masu tirāžas avīze apmierina savas auditorijas vienkāršākās gaidas.

Pazīstamas idejas tiek izklāstītas, izmantojot tendenciozus virsrakstus un tēmas, tādā veidā kultivējot neiecietību. Propagandā šos paņēmienus sauc par "birku piekarināšanu" ("naidīgā lielvalsts") un "spilgtu apkopojumu" (mūsu ekonomiku kontrolē svešinieki). Šāda laikraksta piedāvātā dienas kārtība (*agenda setting*) aktivizē padomju laika nacionālisma un antikomunisma jūtas un vada medija pārējā satura uztveri.

Tajā pašā laikā avīze paliek kvalitatīva, jo formāli it kā nelauž informatīvās žurnālistikas kritērijus: attiecīgās publikācijas ir tikai kāda lasītāja viedoklis, kāda reklāma, kāda intervija utt. Taču materiālu izvietojums un noformējums ieprogrammē lasītāja uztveri avīzei vēlāmā virzienā. To apliecina arī sociālpolitiskās situācijas analīze. 1991. gada beigās liberālie politiķi bija aktualizējuši nacionālistiskos lozungus, lai veiksmīgāk cīnītos pret labējiem sāncensiem, pārņemot daļu no to elektorāta. Liberāli orientētā *Diena* arī akceptēja šo valodu. Savukārt ap 1997. gadu *Dienas* nostāja mainījies vēlreiz, par ko liecina šā laika publikāciju analīze. Tātad faktiski varu apgalvot, ka daudzveidības principu neievērošana žurnālistikā manāmi apturēja brīvo demokrātisko diskusiju garu Latvijā pēc neatkarības atjaunošanas. Vienvirziena ziņojumi neatrisināja problēmas, bet tikai atlika to risinājumu uz vēlāku laiku.

Politiskās pārmaiņas pēc PSRS sabrukuma atvēra sociālo sistēmu un paplašināja kultūras horizontus. "Mums" ir jāatklāj "citi",

jo tieši saziņas procesā ar atšķirīgo ir gūstama pozitīvā pieredze. Šī saziņa ir nepieciešama tāpēc, ka mūsdienu sabiedrība nav viensēta, un tāpēc izdzīvošana naturālās saimniecības izolācijā ir visai problemātiska. Padomju sistēmā politiskā opozīcija tika pausta interpersonāli, un tās saturs bija neiecietība pret "viņiem" - komunistiem. Taču šāda valoda neatbilst šīsdienas prasībām, jo demokrātiskā sabiedrība prasa vienlīdzīgu partneru atklātu diskusiju. Diskusiju pieredzi varētu attīstīt arī masu mediji. Taču, ievērojot tirgus ekonomiku (nevis demokrātiskās sabiedrības vajadzības), masu avīzes seko auditorijas tradicionālajiem uzskatiem, kurus veidojis vakardienas neiecietības režīms.

SERGEJS KRUKS,

Mag.Phil.,

LU Komunikācijas un žurnālistikas katedra

AUDITORIJA -

ĻOTI JAUNS CILVĒKS

Katras paaudzes priekšstats par masu mediju raksturu ir atšķirīgs - no vecāka gada gājuma cilvēku bijīgas cieņas pret tiem kā informējošu un kompetentu avotu līdz pat ignorancei pusaudžu vidū.

Jaunu (10 līdz 16 gadu vecu) cilvēku apziņā mediju aktivitātes konkrētas mērķauditorijas virzienā ir pieņemamas vienīgi tad, ja tās nedublē apnicīgi audzinošo, pareizo vecāku, skolotāju utt. viedokli. Salīdzinājumā ar pieaugušajiem, pusaudžu vecuma grupai nevar būt žurnālisti, kas paši būtu nākuši no šīs auditorijas un līdz ar to labāk zinātu un izprastu tās informatīvās vajadzības un satura uztveres īpatnības. Masu mediju dabu un saturu šai nozīmīgajai un lielajai auditorijas daļai nosaka žurnālisti un redaktori, kas pārstāv pilnīgi citas un galīgi atšķirīgas sabiedrības grupas. Viņi attiecībā pret mērķa auditoriju realizē savdabīgas cenzora funkcijas, nosakot atbilstoši savu zināšanu un priekšstatu sistēmai, kāda informācija būtu vajadzīga pusaudžiem. Tāpēc visai tradicionāli pusaudžiem tiek piedāvāta nevis informācija un vērtības, kas ir nozīmīgas šajā sabiedrības grupā, bet pieaugušo dzīves modeļi un vērtību sistēma, turklāt nereti visai trafaretā un kroplīgā formā.

Neapšaubāmi, ka bērniem un pusaudžiem, lai normāli iekļautos sabiedrības dzīvē, jāiziet noteikts socializācijas process, kurā liela loma ir masu medijiem kā līdzeklim, kas nodrošina sabiedrībā atzīto vērtību izplatīšanu un vērtību sistēmas uzturēšanu. Mūsdienu sabiedrības eksistence citādāk nebūtu iespējama. Tomēr vienlaicīgi jāatzīst arī pretiltības šajā komunikatora un recipienta dialogā (ja vien tas vispār ir dialogs un nevis monologs), ko rada komunikācijas partneru nevienlīdzība.

Tik absurda situācija, domājams, neveidojas ne ar vienu citu sabiedrības grupu, vismaz ne ar tik lielu. Protams, ka tai ir objektīvi cēloņi - pusaudži ne pēc sava sociālizācijas līmeņa un dzīves pieredzes, ne pēc izglītības un ekonomiskā un arī juridiskā statusa

sabiedrībā (viņi nav pilngadīgi un nevar uzņemties daudzas atbildības) nevar būt ne patstāvīgi žurnālisti, ne izdevēji un elektronisko mediju īpašnieki. Turklāt arī mērķa auditorija nosacīti var patstāvīgi izdarīt savu izvēli, kurus medijus izmantot un kurus ne.

Tāpēc, manuprāt, masu medijiem un žurnālistiem, kuru auditorija ir bērni un pusaudži, ir sevišķi svarīgi analizēt un pētīt iecietības un daudzveidības problēmas. Un ne tikai tāpēc, lai novērtētu, vai attiecībā pret šo auditoriju žurnālistikas ētikas kodeksu normas tiek ievērotas ja ne ideāli, tad vismaz tikpat godprātīgi kā pret sabiedrību kopumā. Tas ir visai sarežģīts jautājums, jo ievērojot bērnu un pusaudžu auditorijas specifiku, masu mediji informāciju vairāk pārraida nevis kā tiešu reālās notikumu pasaules atspoguļojumu, bet gan izmantojot tēlus un situācijas.

Bērni pasauli sāk iepazīst, to novērtēt un arī reflektēt nevis izmantojot ziņas, komentārus, redakcijas rakstus, pētniecisko žurnālistiku, aprakstus, "paneldiskusijas" vai vēl citus žurnālistikas žanrus un formas, bet lasot, klausoties un skatoties ... pasakas. *Latvijas Televīzijā* jau ilgi "Vakariņa pasakās" dzīvo rūķu ģimene, kurā vienīgā darbigā un kaut cik saprātīgā būtne ir māmiņa, tātad, sieviete. Vīrieši, kas darbojas šajos stāstīņos ir smieklīgi un pat nožēlojami. Atbilstoši ir arī viņu vārdi - Tuļa un Čamma. Kaut arī tā ir tikai pasaka, tomēr darbojošos personu funkciju sadalījums un norobežojums vīriešu un sieviešu lomās ir precīzs un nepārprotams. Sieviete ir tā, kas rosās, bet vīrietis sadzīvē ir neizdarīgs un aprobežots tips, kas iespējams "gāž kalnus" kaut kur ārpusē, bet bērni to rūķu mājās (un parasti arī savās istajās!) neredz.

Protams, var gari diskutēt par nosacītību un realitāti, par to, cik daudz un kā mediji savā saturā rada un nevis atspoguļo realitāti, bet, lai runātu par bērniem un pusaudžiem kā atšķirīgām auditorijas grupām, kuru dažādība netiek pietiekami novērtēta, paliksim tomēr pie neizvērstas hipotēzes: nosacīta (vakara pasaka) un nevis reāla (vakara ziņu programma) informatīvā vide bērniem salīdzinājumā ar pieaugušajiem, kuriem ir ne tikai "ziepju operas", bet arī citi raidījumi, veido priekšstatus par apkārtējo reālo pasauli, kas atrodas ārpus viņu personiskās komunikācijas iespējām. Arī pieaugušajiem šādu informāciju sniedz mediji. Bet bērniem nav vēl pieaugušo cilvēku spēju un iespēju dzīves daudzveidību izzināt pašiem un pārbaudīt,

vai mediji to parāda gana plaši un dziļi. Un iepriekšminētais piemērs rāda, ka pieaugušie savu (iespējams - ļoti personisko) dzīves redzējumu un problēmu uztveri un izpratni nekritiski piedāvā bērniem (topošajiem vīriešiem un sievietēm) kā atveidošanas cienīgu (vai tad televīzijā rādītu ko aplamu un nepareizu?).

Pusaudzū vecumā šāda vecākās paaudzes neveiksmju stereotipizācija jau tiek uztverta daudz kritiskāk, un savus saprašanās modeļus jaunie cilvēki veido un izzina savstarpējās attiecībās. Bet medijos tiek meklēts pašu attiecību izskaidrojums un konfliktu risināšanas veidi - padomi, aizstāvība utt.

Pusaudžiem vairs nevajag demonstrēt situācijas. Viņiem pašiem ir sava pieredze par dažādiem attiecību un uzvedības modeļiem, viņiem ir interesanti tikai tad, ja masu mediju saturā atrodamā informācija, kas atbild uz tiem jautājumiem, kas viņus attiecīgajā brīdī nodarbina, ja mediji viņiem dod informāciju, kas ļauj turpināt pašu uzsākto intrapersonālo un interpersonālo komunikāciju. Pusaudži ir nežēlīga auditorija, un šī sabiedrības grupa pēc saviem psiholoģiskajiem un socioloģiskajiem raksturojumiem vērtējama kā neiecietīga. Jauniešus ir grūti vai pat neiespējami uzpirkt, viņi netaisās samierināties ar garlaicīgu medija saturu šodien, cerot, ka rīt tas būs interesantāks un noderīgāks, vai pieļaujot, ka tas ir vērtīgs citiem. Pusaudzis spēj vērtēt tikai ar savu izjūtu un sajūtu gammu. Reāli medijs strādā auditorijas labā tikai tad, ja ir atziņš par "savējo". Proti, tonis, pasniegšanas stils un uzticamības pakāpe ir pārliecinājuši ne tikai pašu individu, bet arī viņa draugu un draugu draugus. Tiklīdz kaut ko par labu nosauks skolotāji vai vecmāmiņa, jauno cilvēku šis fakts darīs ļoti uzmanīgu. Un otrādi - kritizēts un vecākajai paaudzei nepieņemams izdevums vai raidījums, jau pateicoties tikai šīs citas sabiedrības grupas neiecietībai, var kļūt interesants tiņiem.

Tiņi medijus neanalizē, bet kritika, ko viņi izsaka, medijiem ir tieša un nepārprotama - "Tur nekā nav...".

Kļūdaini tiek uzskatīts, ka viss, kas adresēts jauniešiem, jāpasniedz pārspīlēti spilgti, nesamērīgi ātrā tempā un pārspīlēti teatrālā tonī. Atšķirības, kas pārsniedz pusaudzim pieņemamās robežas, izraisa nepatiku, lai cik nozīmīga problēma no žurnālistikas (un iespējams arī no pašas mērķauditorijas) viedokļa tiktu risināta.

Pusaudzis spēj redzēt arī pasteltoņus un dzirdēt klusinātas balsis. Tam pierādījums ir skolēnu vērtējums par jaunatnei domāto izdevumu valodu, kas esot pārāk piesārņota ar žargonvārdiem, līdz ar to primitīva, it kā akcentējot to, ka pusaudža intelektuālais līmenis, līdz kuram rakstītājs ir spiests nolaisties, ir zemāks. Ideāli būtu, ja komunikācijas stils sekmētu dialogu, kurā dalībnieki varētu uztvert sevi kā līdzvērtīgus partnerus, tajā pašā laikā kopīgi arī nosakot sarežģītības nākošo pakāpi, paceļot latīņu centimetru pa centimetram.

Mūsdienu sabiedrībā ne tikai pusaudži, bet arī pieaugušie sastopas ar tik milzīgu informācijas apjomu, attiecību un sakarību daudzveidību, ka medijiem vajadzētu kalpot par savdabīgu orientieri jauniešiem. Tāpēc svarīgi novērtēt, ka pusaudžiem priekšstatu par *īstajiem un pareizajiem* orientieriem var būt atšķirīgi no tiem, kas kalpo par kritērijiem ziņu izvēlē pieaugušajiem (piemēram, tādas ziņu vērtības kā to tuvums auditorijai, konflikts, savlaicīgums u.c.). Kā liecina Latvijas auditorijas pētījumi (LTV raidījumu reitingi), pusaudžiem sevišķi svarīgs kritērijs, lai raidījums piesaistītu viņu uzmanību, ir personības un autoritātes, kas tajā uzstājas. Ja pusaudžiem vajadzētu stāstīt par seksuāli transmisīvo slimību bīstamību, tad nez vai mediķis, kurš būtu ieguvis visus iespējamus akadēmiskos un zinātniskos grādus un piedevām arī savu amata brāļu profesionālo atzinību, būs tas "rupors", kura translēto informāciju sadzirdēs jaunieši. Labāk viņi šo informāciju uztvers tad, ja to atraktīvi un interesanti klāstīs jauns un glīts ārsts vai, piemēram, popmūziķis, kuram, iespējams, par medicīnu pašam varētu būt visai miglains priekšstats. Reitingi parāda, ka jauniešu auditoriju interesē vai neinteresē ne tik daudz raidījuma tēma, cik cilvēks, kas piedalās raidījumā. Un attieksmes kritēriji bieži vien ir ļoti grūti nosakāmi un līdz ar to arī prognozējami.

Vislielāko popularitāti tiņu vidū no visiem "Skābekļa" raidījumiem sasniedzis tas, kurā piedalījās Arvids Mūrnieks - skatītāju bija vairāk nekā 50 000* un tiešais telefons studijā bija "karsts" no klausītāju zvaniem. Iespējams, ka papildus interesi izraisīja arī tas, ka interesantāko jautājumu uzdevējiem bija

* Reitingā tiek iekļauti tie raidījumi, kuru auditorija ir vismaz 20 000 skatītāju liela.

iespējams saņemt balvu - kaseti. Tomēr šis aktivitātes iesmesls, protams, bija tas, ka Arvīds Mūrnieks, kas organizē tiņu mūzikas tirgu Latvijā, šai auditorijai nav vienkārši Arvīds Mūrnieks, bet fascinējošs un valdzinošs tēls. Vairāk nekā 30 000 skatītāju bija "Skābeklim", kurā piedalījās Ineta Ķirse, aerobikas trenere un meiteņu - modeļu apmācības grupu organizētāja. Viņas piedalīšanos raidījumā noteica auditorijas izvēle un pat prasība, jo redakcijai daudzi skatītāji rakstīja un zvanīja, lūdzot, lai raidījumā piedalītos Ineta Ķirse. Šis raidījums, iespējams, sevišķi labi ilustrē iepriekš izteikto apgalvojumu par to, cik liela nozīme ir tiņu pašu novērtētām personībām komunikācijas procesā. Inetai Ķirsei zvanītāji tiešajā ēterā uzdeva neinteresantus, varētu pat teikt primitīvus jautājumus, uz kuriem varētu atbildēt jebkurš žurnālists, iespējams, dodot pat vispusīgāku informāciju (piemēram, kur, kad un kā meitenes var pieteikties modeļu apmācības grupās?). Starp citu, tas raksturīgs ar citos raidījumos - divas trešdaļas jautājumu pēc sava satura līdzinās tādiem kā "Ko tu ēd brokastis?" un "Vai tu no rītiem vingro?". Patiesībā tiņi neprot formulēt jautājumus, kuru atbildes viņiem ir vitāli svarīgas. Tāpēc žurnālistiem, kas strādā jauniešu auditorijas interesēs, ir jāprot tos prognozēt un, iespējams, arī uzdot.

Visbiežāk mērķi sasniedz autoritātes pašas atzišanās - arī man ir bijušas tādas problēmas (sākot no pūtītēm uz deguna un beidzot ar pretējā dzimuma vienaldzību pret milas jūtām). Bieži vien tīnis gluži vienkārši gribētu teikt: "Pastāstiet - lielie, gudrie, varenie, skaistie - visu patiesību par sevi!", pats labprātāk paliekot uzmanīga, bet pasīva klausītāja lomā.

Tas arī ir viens no iemesliem, kāpēc jaunieši negribīgi skatās un negatīvi vērtē intervijas, kurās tiek intervēti vai kurās žurnālistu lomā darbojas viņu vienaudži, haotiski uzdodot vai it visus prātā ienākušos jautājumus, atbildes uz kuriem nav būtiskas un kurām nav īpaši dziļa saturs.

Vienā no "Skābekļa" raidījumiem piedalījās divi tiņu popgrupas MOMO puiši. Kā likās raidījuma veidotājiem, mums - pieaugušajiem, tēma (mūzika) un dalībnieki (vienaudži) bija izvēlēti auditorijai interesanti un pietiekami saistoši. Šī raidījuma klausītāju skaits nerasniedza pat 20 000 un studijā neatskanēja neviens telefona zvans (mierinājumu, protams, var meklēt aizdomās, ka kaut kas nav

bijis kārtībā ar sakariem...). Tiņi grib redzēt savus ideālus un nevis tādus pašus cilvēkus, kā viņi paši un viņu draugi. Ideālus, kas dod idejas, kā atrisināt konfliktus, un mierinājuma sajūtu saspringtajās attiecībās ar apkārtējo pasauli.

Raksturīgi, ka paši jaunieši, nokļūdami žurnālistu pozīcijās, bez profesionālās sagatavotības, pietiekamas izglītības un dzīves pieredzes, kas ļauj kritiski novērtēt žurnālistu tēlus un lomas, pārņemto vulgārus stereotipus. Piemēram, *TV Rīga* vakara intervijās Andrejs Filipovs jau no 15 gadu vecuma kopē pieaugušo pasaulē noskatītu, liekulīgi pieglaimīgu, pseidozinātkāru un uzbāzīgu intervētāja tēlu.

Tāpat kā mācību grāmatām, skolotājiem un vecākiem, arī masu medijiem ir sava loma jauniešu dzīvē, aizpildot specifisku informatīvo nišu. Žurnālistikai nav jākompensē, un tā arī nevar kompensēt cilvēcisko attiecību trūkuma radīto psiholoģisko badu, tomēr veidot vērtību sistēmu, kurā jaunais cilvēks spētu orientēties, tā spēj. Vismaz dodot iespēju jaunajam cilvēkam realizēt pašnovērtējumu: vai ar mani viss kārtībā?

Šobrīd pieaugušie visai negatīvi vērtē jauniešu preses izdevumus - tie esot trūli. Arī pusaudži spriež - tur nekā nav.

Auditorijas ieinteresētība var rasties tikai tad, ja žurnālisti ir gatavi uzticēties saviem lasītājiem, skatītājiem un klausītājiem, nevis uzskatīt viņus par pusmuļķiem vai deģenerātiem. Mediji nav žurnālistu pārākuma un zināšanu demonstrēšanas arēna, kaut arī tai ir liela līdzība ar skatuvi. Bet mūsdienu dažādajā sabiedrībā masu medijos izrāde var veidoties tikai tad, ja tajā piedalās ne tikai aktieri (žurnālisti), bet arī skatītāji, lasītāji un klausītāji.

ELITA MARGA,
Latvijas Televīzija

STARPTAUTISKĀS ŽURNĀLISTU FEDERĀCIJAS (IFJ)

ĒTIKAS PRINCIPU DEKLARĀCIJA

Šī starptautiskā deklarācija tiek izsludināta kā profesionālās ētikas standarts žurnālistiem, kas ir iesaistīti ziņu un informācijas vākšanā, pārraidīšanā un izplatīšanā, kā arī notikumu atspoguļošanā.

1. Žurnālistu pirmais pienākums ir respektēt patiesību un sabiedrības tiesības uz patiesību.
2. Žurnālistiem vienmēr un visur pastāvīgi jāievēro brīvības un godīguma principi, kā arī jāapzinās pienākums sniegt objektīvu komentāru un kritiku.
3. Žurnālists var informēt tikai atbilstoši tiem faktiem, kurus viņš/viņa zina.
4. Žurnālistam ziņu, fotogrāfiju un dokumentu iegūšanā jāizmanto tikai godīgas metodes.
5. Žurnālistam jādara viss iespējamais, lai labotu jebkuru publicētu informāciju, kuras neprecizitāte var tikt uzskatīta par kaitīgu.
6. Žurnālistam jāglabā profesionālā noslēpumā tie informācijas avoti, kas tam uzticējušies.
7. Žurnālistam jāapzinās diskriminācijas bīstamība medijos un jādara viss, lai izvairītos no jebkādas rasu, dzimumu, valodas, reliģijas, seksuālās orientācijas diskriminācijas, kā arī

relīģijas, seksuālās orientācijas diskriminācijas, kā arī aizspriedumiem, ko rada atšķirīgi nacionālie, politiskie un sociālie uzskati.

8. Žurnālistam kā smagi profesionālie pārkāpumi jānovērtē:

- plaģiātisms;
- ļaunprātīgi nepareiza interpretācija;
- apmelojumi, neslavas celšana, privātības neievērošana, nepamatoti apvainojumi;
- kukuļņemšana jebkādā formā kā atlīdzība par informācijas publicēšanu vai noklusēšanu.

9. Žurnālista pienākumos ietilpst precīza un godprātīga augstāk izklāstīto principu ievērošana - saskaņā ar savas valsts vispārējiem likumiem. Profesionālajā jomā žurnālistam jāatzīst tikai savu kolēģu spriedumi, un jebkāda valdības vai citas institūcijas iejaukšanās nav pieļaujama.

Deklarācija pieņemta Starptautiskās žurnālistu Federācijas Otrajā pasaules kongresā 1954. gada 25.-28. aprīlī, labojumi izdarīti 18. kongresā 1986. gada 2.-6. jūnijā.

LATVIJAS ŽURNĀLISTU SAVIENĪBAS

ĒTIKAS KODEKSS

I Masu informācijas līdzekļu loma sabiedrībā

1. Vārda un preses brīvība ir demokrātijas pamatelementi. Brīva, neatkarīga prese, radio, televīzija ir būtiski sabiedrības demokrātiskās attīstības garantī.

2. Masu informācijas līdzekļiem jāaizsargā vārda un preses brīvība. Tie nedrīkst pakļauties nekādai ietekmei, kas varētu ierobežot brīvu informācijas plūsmu un informācijas avotu izmantošanu vai traucēt atklātas debates par jebkuru sabiedrībai nozīmīgu jautājumu.

3. Masu informācijas līdzekļu pienākums ir aizstāvēt cilvēka tiesības.

II Žurnālista uzdevumi

1. Žurnālista galvenais uzdevums ir garantēt sabiedrībai patiesas un pārbaudītas informācijas saņemšanu.

2. Faktu izklāstam jābūt objektīvam, skaidram un nepārprotamam, atklājot svarīgākās sakarības un nepieļaujot izkropļojumus.

3. Žurnālists ir personiski atbildīgs par sniegto informāciju un tās interpretāciju.

4. Žurnālistam jāatturas no darba, kas ir pretrunā ar viņa pārliecību.

5. Žurnālista pienākums ir cienīt intelektuālo īpašumu un nepieļaut plagiātu.

III Redaktora un redaklējijas atbildība

1. Redaktors, kā noteikts likumā "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" ir atbildīgs par laikrakstā, žurnālā, TV vai radio raidījumā sniegto informāciju. Viņam jānodrošina precīzas un korektas informācijas plūsma, kā arī brīva izteikto viedokļu apmaiņa.

2. Redkolēģiju locekļiem jārikojas neatkarīgi no personu un grupu interesēm.

IV Attiecības ar autoriem

1. Žurnālistam nav tiesību atklāt informācijas devēja vārdu bez viņa piekrišanas, izņemot gadījumus, kad informācijas avots tiek pieprasīts tiesā.

2. Sevišķi uzmanīgi jāizturas pret cilvēkiem, kas paši neapzinās informācijas nozīmīgumu un atklātībai nodoto faktu izraisītās sekas. Žurnālistam savā profesionālajā darbībā ir korekti jāizturas pret citu cilvēku emocijām un jūtām, kā arī viņu nezināšanu vai nespēju izdarīt secinājumus.

V Publicēšanas noteikumi

1. Žurnālistam kritiski jāizvērtē informācijas avots, jāpārbauda informācija un citētie izteicieni.

2. Publikācijā žurnālistam jārespektē cilvēka personiskā dzīve, viņa tautība, domāšanas veids un reliģiskā pārliecība.

3. Publikācijā faktiem jābūt skaidri un saprotami nošķirti no autora komentāra.

4. Jābūt nepārprotamai robežai starp reklāmu un autora sagatavotu materiālu. Autors nedrīkst imitēt reklāmu, jo šādi raksti rada šaubas par redakcijas objektivitāti, kā arī par masu informācijas līdzekļu neatkarību.

5. Liela uzmanība jāveltī ilustrāciju izmantošanai. Sevišķi, ja attēls tiek izmantots cita (ne oriģināla) teksta ilustrēšanai, jāizvairās no manipulēšanas, kas var radīt aplamu priekšstatu. Fotoilustrācijas montāžas gadījumā tas jānorāda attēla parakstā

tieši vai ar pieņemtu apzīmējumu palīdzību.

6. Žurnālistam jābūt sevišķi uzmanīgam, rakstot par par tieslietām - viņš nedrīkst kaitēt izmeklēšanas darbam ar priekšlaicīgu atsevišķu faktu publicēšanu, kā arī jāpatur prātā, ka apsūdzēto ne tieši, ne netieši nedrīkst pasludināt par vainīgu pirms tiesas lēmuma.

7. Ja publikācijā ieviesusies kļūda, par to jāatvainojas; atsaukums publicējams tajā pašā izdevumā redzamā vietā.

8. Jādod iespēja sniegt publisku atbildi tām personām vai organizāciju pārstāvjiem, kuru viedoklis, nostāja vai rīcība iztirzāta publikācijā.

9. Autoram ir tiesības pieprasīt, lai redīgēto materiālu žurnālists viņam parādītu; šāds materiāls publicējams tikai ar autora akceptu.

VI Žurnālists un sabiedrība

1. Žurnālistam jārespektē demokrātiskie institūti un morāles normas.

2. Žurnālistam jāaizstāv vispārcilvēciskas vērtības - miers, demokrātija, cilvēktiesības, tautu tiesības uz pašnoteikšanos.

3. Latvijas žurnālistiem, cienot citu tautu nacionālās vērtības, jārespektē latviešu tautas svētākie simboli, vēsture un kultūra, Latvijas neatkarība un brīvība.

Kodekss pieņemts Latvijas Žurnālistu savienības konferencē 1992. gada 28. aprīlī.

CILVĒKTIESĪBU UN PAMATBRĪVĪBU AIZSARDZĪBAS KONVENCIJA

(Izvilkumi)

Šo Konvenciju parakstījušas Eiropas Padomes dalībvalstu Valdības.

Ievērodamas Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju, ko ANO Ģenerālā Asambleja pieņēmusi 1948. gada 10. decembrī;

Ievērodamas, ka šī Deklarācija paredz nodrošināt vispārēju un efektīvu tajā deklarēto tiesību atzīšanu un ievērošanu;

Ievērodamas, ka Eiropas Padomes mērķis ir panākt lielāku vienotību tās Dalībvalstu starpā un ka viens no līdzekļiem, kā šo mērķi sasniegt, ir cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošana un turpmāka īstenošana;

No jauna apliecinādamas savu patiesu pārliecību, ka šīs pamatbrīvības ir taisnīguma un miera pamats visā pasaulē un ka tās vislabāk var nodrošināt ar efektīvas politiskas demokrātijas palīdzību no vienas puses un vispārējo cilvēktiesību, uz ko tās balstās, sapratni un ievērošanu no otras puses;

Ņemot vērā līdzīgos uzskatus un līdzīgu politisko tradīciju, ideālu, brīvības un likumības mantojumu Eiropas valstīs, to Valdības, nolemjot spert pirmos soļus, lai kopīgi īstenotu zināmas Vispārējā deklarācijā minētās tiesības;

Vienojās par sekojošo:

1. pants

Augstās Līgumslēdzējas Puses nodrošinās ikvienam, kas atrodas to jurisdikcijā, šīs Konvencijas I sadaļā minētās tiesības un brīvības.

Augstās Līgumslēdzējas Puses nodrošinās ikvienam, kas atrodas to jurisdikcijā, šīs Konvencijas I sadaļā minētās tiesības un brīvības.

I SADAĻA

2. pants

1. Ikviena tiesības uz dzīvību aizsargā likums. Nevienam nedrīkst ar nolūku atņemt dzīvību, izņemot ja tiek izpildīts tiesas spriedums pēc apsūdzības noziegumā, par kuru likums paredz šādu sodu.

2. Dzīvības atņemšana netiek uzskatīta par šī panta nosacījuma pārkāpumu, ja tā notiek spēka pielietošanas rezultātā, nepārsniedzot galējas nepieciešamības robežas:

- a. aizstāvēt jebkuru personu pret nelikumīgu vardarbību;
- b. lai veiktu likumīgu arestu vai aizkavētu likumīgi arestētas personas izbēgšanu;
- c. veicot likumīgas darbības ar nolūku savaldīt dumpi vai sacelšanos.

3. pants

Nevienu cilvēku nedrīkst pakļaut spīdzināšanai vai cietsirdīgi un pazemojoši ar viņu apieties vai sodīt.

4. pants

- 1. Nevienu cilvēku nedrīkst turēt verdzībā vai nebrīvē.
- 2. Nevienam cilvēkam nedrīkst likt veikt piespiedu vai obligātu darbu.
- 3. Šajā pantā termins "piespiedu vai obligāts darbs" neietver:

a. jebkuru darbu, kas parasti tiek likts veikt ieslodzījuma laikā, kas piespriests saskaņā ar šīs Konvencijas 5. panta nosacījumiem, vai nosacīti atbrīvojot no šāda ieslodzījuma;

b. jebkuru militāra rakstura dienestu, vai ja notiek apzināta atteikšanās no dienesta tajās valstīs, kur tas tiek atzīts, dienestu, kas jāveic obligātā militāra dienesta vietā;

c. jebkuru dienestu ārkārtēja stāvokļa vai stihiskās nelaimes gadījumā, kas apdraud sabiedrības labklājību;

d. jebkuru darbu vai dienestu, kas ietilpst parastajos pilsoņa pienākumos.

5. pants

1. Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību. Nevienam nedrīkst atņemt brīvību, izņemot sekojošus gadījumus un likumā noteiktā kārtībā:

a. ja kāda persona tiek likumīgi aizturēta uz kompetentas tiesas sprieduma pamata;

b. ja kāda persona tiek likumīgi arestēta vai aizturēta par nepakļaušanos likumīgam tiesas spriedumam vai lai nodrošinātu jebkuru likumā paredzētu saistību izpildi;

c. ja kāda persona tiek likumīgi arestēta vai aizturēta ar nolūku nodot viņu kompetentiem juridiskiem orgāniem, balstoties uz pamatotām aizdomām, ka šī persona ir pārkāpusi likumu, vai ja ir pamatots iemesls uzskatīt par nepieciešamu aizkavēt viņu izdarīt likumpārkāpumu vai nepieļaut viņas bēgšanu pēc likumpārkāpuma izdarīšanas;

d. ja likumīgā kārtā tiek aizturēts nepilngadīgs vai nu pāraudzināšanas nolūkā, vai lai nodotu viņu kompetentiem juridiskiem orgāniem;

e. ja likumīgi tiek aizturētas personas ar nolūku aizkavēt infekcijas slimību izplatīšanos, vai garīgi slimas personas, alkoholiķi, vai narkomāni, vai klaidoņi;

f. ja likumīgi tiek arestēta vai aizturēta kāda persona ar nolūku neļaut šai personai nelikumīgi iebraukt valstī, vai ja attiecībā pret kādu personu tiek veiktas darbības ar nolūku šo personu deportēt vai izraidīt no valsts.

2. Ikvienu arestētu personu nekavējoties jāinformē viņam saprotamā valodā par aresta iemesliem un jebkuru viņam uzrādīto apsūdzību.

3. Jebkura persona, kas arestēta vai aizturēta saskaņā ar šī panta 1.c. apakšpunktu, ir nekavējoties nododama tiesnesim vai citai amatpersonai, kura saskaņā ar likumu ir pilnvarota realizēt tiesu varu, un ir pakļaujama tiesas procesam saprātīgās laika robežās vai līdz tiesas procesam atbrīvojama. Atbrīvošanas nosacījums var būt atkarīgs no garantijām par ierašanos tiesā.

4. Jebkura persona, kurai aresta vai aizturēšanas ceļā atņemta brīvība, var ierosināt procesu, kurā tiesa nekavējoties nosaka viņa aizturēšanas likumīgumu un nolemj viņu atbrīvot, ja aizturēšana nav bijusi likumīga.

5. Ikvienai personai, kas ir kļuvusi par aresta vai aizturēšanas upuri pretēji šī panta nosacījumiem, ir jābūt nodrošinātām tiesībām uz kompensāciju.

6. pants

1. Ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu vai viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā likuma noteiktā tiesā. Tiesas spriedumu jādara publiski zināmu, taču preses un publikas klātbūtne procesā var tikt pilnībā vai daļēji aizliegta morālu apsvērumu, sabiedriskās kārtības vai valsts drošības interesēs tādā demokrātiskā sabiedrībā, kur to prasa nepilngadīgo intereses vai procesa dalībnieku privātās dzīves drošība, vai arī tajā apmērā, kuru tiesa uzskata par absolūti nepieciešamu īpašos apstākļos, kad atklātība apdraudētu justīcijas intereses.

2. Ikvienam, kas tiek apsūdzēts kriminālnozieģumā, ir sekojošas minimālās tiesības:

a. tikt nekavējoties informētam, viņam saprotamā valodā un detalizēti, par viņam izvirzītās apsūdzības raksturu un iemeslu;

b. uz attiecīgu laiku un līdzekļiem, lai sagatvotu savu aizstāvību;

c. aizstāvēt sevi pašam vai ar paša izvēlētu juridisku palīdzību, vai, ja trūkst līdzekļu, lai algotu šo juridisko palīdzību, saņemot to par velti, ja prasa justīcijas intereses;

d. nopratināt vai būt nopratinājušam apsūdzības lieciniekus un pieprasīt aizstāvības liecinieku klātbūtni un nopratināšanu tajos pašos apstākļos kā apsūdzības lieciniekus;

e. uz bezmaksas tulka pakalpojumiem, ja viņš nesaprot tiesā lietoto valodu vai nerunā tajā.

7. pants

1. Nevienu nedrīkst apsūdzēt kriminālnozieģumā tāda nodarījuma vai nolaidības dēļ, kas, saskaņā ar izdarīšanas brīdī spēkā bijušo valsts iekšējo likumdošanu vai starptautiskajām tiesībām, nebija kriminālnozieģums. Tāpat nedrīkst piespriest smagāku sodu nekā tas, kas bija jāpiemēro kriminālnozieģuma izdarīšanas brīdī.

2. Šis pants neaizliedz nodot tiesai un sodīt jebkuru personu par jebkuru nodarījumu vai nolaidību, kas izdarīšanas brīdī tika uzskatīta par kriminālnozieģumu saskaņā ar vispārējiem civilizētās valstis atzītajiem tiesību principiem.

8. pants

1. Ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un korespondences neaizskaramību.

2. Sabiedriskās institūcijas nedrīkst traucēt nevienam baudīt šīs tiesības, izņemot gadījumos, kas paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts drošības, sabiedriskās vai valsts labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai nozieģumus, lai aizsargātu veselību vai morāli, vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības.

9. pants

1. Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz domu, apziņas un reliģijas brīvību; šīs tiesības ietver arī brīvību mainīt savu reliģisko pārliecību vai ticību un nodoties savai reliģijai vai ticībai, kā vienatnē tā kopā ar citiem, piekopjot kultu, izpildot reliģiskas vai rituālas ceremonijas un sludinot mācību.

2. Brīvība nodoties savai reliģijai vai ticībai var tikt ierobežota tikai likumā paredzētajā kārtībā tai apmērā, kas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, lai nodrošinātu sabiedrisko drošību, saglabātu sabiedrisko kārtību, aizsargātu veselību vai morāli, vai aizsargātu citu cilvēku tiesības un brīvības.

10. pants

1. Ikvienam ir tiesības brīvi paust savus uzskatus. Šīs tiesības ietver uzskatu brīvību un tiesības netraucēti saņemt un izplatīt informāciju un idejas bez ierobežojumiem no sabiedrisko institūciju puses un neatkarīgi no valsts robežām. Šis pants neapstrīd Valsts tiesības pieprasīt radio raidījumu, televīzijas raidījumu un kino demonstrēšanas licencēšanu.

2. Tā kā šo brīvību īstenošana ir saistīta ar pienākumiem un atbildību, tā var tikt pakļauta tādām formalitātēm, nosacījumiem, ierobežojumiem vai sodiem, kas paredzēti likumā un nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts drošības, teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai morāli, aizsargātu citu cilvēku reputāciju vai tiesības, nepieļautu konfidencialas informācijas izpaušanu vai lai saglabātu tiesas autoritāti un objektivitāti.

11. pants

1. Jebkuram cilvēkam ir tiesības uz miermīlīgu pulcēšanās un biedrošanās brīvību, ieskaitot tiesības veidot arodbiedrības un iestāties tajās, lai aizstāvētu savas intereses.

2. Šo tiesību izmantošanu nedrīkst pakļaut nekādiem ierobežojumiem, izņemot tiem, kas noteikti ar likumu un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts vai sabiedrības drošības intereses, nepieļautu nekārtības un noziegumus, aizsargātu veselību vai morāli, vai citu cilvēku tiesības un brīvības. Šis pants nekavē noteikt likumīgus ierobežojumus šo tiesību izmantošanā personām, kas ir bruņoto spēku, policijas vai valsts pārvaldes sastāvā.

12. pants

Pilngadību sasniegušiem vīriešiem un sievietēm ir tiesības stāties laulībā un dibināt ģimeni saskaņā ar valsts iekšējo likumdošanu, kas nosaka šo tiesību izmantošanas kārtību.

13. pants

Ikvienam, kura tiesības un brīvības, kas noteiktas šajā Konvencijā, tiek pārkāptas, ir efektīvas aizsardzības nodrošinājums valsts institūcijās, neskatoties uz to, ka pārkāpumu ir izdarījušas personas, pildot dienesta pienākumus.

14. pants

Šajā Konvencijā minēto tiesību un brīvību īstenošana tiek nodrošināta bez jebkādas diskriminācijas - neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģijas, politiskajiem vai citiem uzskatiem, nacionālās vai sociālās izcelsmes, saistības ar kādu nacionālo minoritāti, mantiskā stāvokļa, kārtas vai cita stāvokļa.

15. pants

1. Kara vai kāda cita ārkārtēja sabiedriska stāvokļa gadījumā, kas apdraud nācijas dzīvi, jebkura Augstā Līgumslēdzēja Puse var veikt pasākumus, kas atkāpjas no saistībām, ko tā uzņēmusies šīs Konvencijas ietvaros, tai apjomā, ko neizbēgami prasa situācijas ārkārtas raksturs, ar noteikumu, ka šie pasākumi nav pretrunā ar citām tās saistībām, ko nosaka starptautiskās tiesības.

2. Šī nosacījuma ietvaros nedrīkst būt atkāpju no Konvencijas 2.panta nosacījumiem, izņemot attiecībā uz nāves gadījumiem likumīgas kara darbības rezultātā, vai 3.,4. (1. apakšpunkta) un 7. panta nosacījumi.

3. Jebkura Augstā Līgumslēdzēja puse, kas piešķir sev šīs atkāpšanās tiesības, pilnībā informēs Eiropas Padomes

Ģenerālsekretāru par veiktajiem pasākumiem un iemesliem to veikšanai. Tās arī informēs Eiropas Padomes Ģenerālsekretāru par šo pasākumu izbeigšanu un atgriešanos pie šīs Konvencijas nosacījumu pilnīgas ievērošanas.

16. pants

Nekas no 10., 11. un 14. pantā minētā nevar tikt uzskatīts par kavēkli Augstajām Līgumslēdzējām Pusēm, lai noteiktu ierobežojumus ārvalstnieku politiskajām aktivitātēm.

17. pants

Nekas no šajā Konvencijā minētā nevar tikt iztulkots kā jebkādas valsts, grupas vai personas jebkādas tiesības iesaistīties jebkurā darbībā vai veikt jebkuru darbību, kuras mērķis ir likvidēt jebkuras no šeit minētajām tiesībām un brīvībām vai ierobežot tās lielākā mērā nekā tas noteikts šajā Konvencijā.

18. pants

Ierobežojumi, kurus šī Konvencija pieļauj attiecībā uz minētajām tiesībām un brīvībām, netiks pielietoti citiem mērķiem kā vien tiem, kam tie ir paredzēti.

DAŽI INFORMĀCIJAS RESURSI UN ORGANIZĀCIJAS

LATVIJĀ

ANO Attīstības programmas Latvijas nodaļa

(United Nations Development Programme)

Skolas iela 24, Rīga, LV1167

tālr. 7242655

e-pasts registry@undp.riga.lv

<http://www.undp.riga.lv>

Amerikas Informācijas resursu centra bibliotēka

Smilšu iela 7, Rīga, LV1050

tālr. 7216473

<http://www.usis.bkc.lv>

Britu Padomes bibliotēka

Blaumaņa ielā 5a, Rīga, LV 1011

tālr. 7320468

e-pasts maira.erliha@bcriga.lv

<http://www.britcoun.org/latvia>

Eiropas Padomes Informācijas un dokumentācijas centrs

(Latvijas Nacionālā bibliotēka)

Kr.Barona iela 14, Rīga, LV 1423

tālr./fakss 7286865

e-pasts centre@coecidriga.lv

<http://www.centre.coecidriga.lv>

Freedom Forum bibliotēka

LU Komunikācijas un žurnālistikas katedra

Visvalža ielā 4a, Rīga, LV1011

tālr. 7224705

fakss 7213405

PIELIKUMI

Gētes institūts

Torņu iela 1, Rīga, LV 1050

Tālr. 7223704

Latvijas cilvēktiesību un etnisko studiju centrs

11. Novembra krastmala 35, Rīga, LV 1050

tālr./fakss 7243033

e-pasts nils@sfl-paiv.lv

Nevalstisko organizāciju centrs

Akas iela 5/7 - 11, Rīga, LV1011

tālr. 7312606

e-pasts info@ngo.org.lv

<http://ngo.org.lv>

Sorosa fonds - Latvija

Kr. Barona iela 31, Rīga, LV1722

tālr. 7280641

fakss 7821251

<http://www.sfl.lv>

Tiesiskās informācijas centrs

Brīvības bulv. 21, Rīga, LV1943

tālr. 7225646

UNESCO Latvijas Nacionālā komisija

Pils laukums 4 - 415, Rīga, LV 1050

tālr./fakss 7222762

e-pasts unesco@latnet.lv

<http://www.unesco.org>

Valsts cilvēktiesību birojs

Elizabetes iela 65 -12, Rīga, LV 1050

tālr. 7287210, 7281604

fakss 7244074

e-pasts vcb@vcb.lv

Ziemeļvalstu informācijas birojs

Basteja bulv.14, Rīga, LV 1666

tālr. 7211006

fakss 7213233

e-pasts ingrida@latnet.lv

PASAULĒ

Article 19.

The International Center Against Censorship

33 Islington High Street

London N1 9 lh

http://www.oneworld.org/index_oc/index-html

Centrs vāc, analizē un publicē informāciju par vārda
brīvības ievērošanu dažādās valstīs.

Centre for Research in Ethnic Relations

University of Warwick

Conventry CV4 7AL

e-pasts crer@warwick.ac.uk

http://www.warwick.ac.uk/fac/soc/CRER_RC/

Centram ir elektroniska datu bāze, kurā pieejama
informācija par publikācijām, kas skar etniskos jautājumus.

Commission of the European Union DG V

200 rue de la Loi

B-1049 Bruxelles, Belgium

<http://europa.eu.int/en/comm/dg05/home.html>

Nodarbojas ar problēmām par darbā iekārtošanu, darba
attiecībām un sociālajiem jautājumiem.

The Commission for Radio and Television Policy

Duke University

Box 90241

Durham, NC 27708-0241, USA

e-pasts cpm@pps.duke.edu

<http://www.pubpol.duke.edu/centers/dewitt/crtp.html>

Komisiju izveidoja bijušais ASV prezidents Džeims Karters,
lai sekmētu demokrātisku mediju politikas attīstību.
Komisija publicē informāciju, organizē apmācības kursus,
konferences utt.

The Freedom Forum

1101 Wilson. Blvd.

Arlington, VA, 22209, USA

<http://www.freedomforum.org>

dažāda pētnieciskā un izglītojošā darbība, informāciju izplata kā iespiestā tā elektroniskā formā.

Human Right Watch

15 rue Van Campenhout

1000 Brussels, Belgium

e-pasts hrwatchheu@gn.apc.org

<http://www.hrw.org>

Cilvēktiesības aizsargājoša organizācija, kas seko cilvēktiesību pārkāpumiem visā pasaulē un katru gadu publicē pārskatu par cilvēktiesību ievērošanu 70 valstīs.

Institute for War and Peace Reporting

33 Islington High Street

London N1 9lh

e-pasts warreport@gn.apc.org

<http://www.demon.co.uk/iwpr/iwpr/html>

Neatkarīga organizācija, kas seko konfliktiem visā pasaulē un studē masu mediju lomu tajos. Izdod ikmēneša žurnālus "War Report" un "Tribunal" (par Starptautiskā kara noziedznieku tribunāla darbību).

International Center for Journalists

1616 H Street, NW

Washington DC 20006, USA

e-pasts editor@cfj.org

<http://www.isfj.org>

Izdod informatīvus materiālus, realizē izglītības programmas un citus pasākumus.

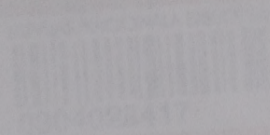
Open Media Research Institute

Motokov Bldg., Na strzi 63

14062, Prague 4, Czech Republic

e-pasts transition@iomri.cz

Institūts vāc, apkopo un analizē informāciju par bijušajām PSRS republikām un Austrumeiropas valstīm un izplata informāciju *Internet*, glabā *Brīvās Eiropas* arhīvu un realizē dažādas apmācības programmas.



PIELIKUMI

datāde tehniskā un tehniskā darība, kas nodrošina
izpildē kā iespējamā elektroniskā forma.

Human Right Watch

15 rue Van Cammenhou
1000 Brussels, Belgium
e-posta hrwatchbel@gt.apt.org
<http://www.hrw.org>

Civiltiesību aizsargājoša organizācija, kas veido
civiltiesību pārkāpumiem veid pasākus un katra gada
publiskā pārskatu par civiltiesību ieviešanu 70 valstīs.

Institute for War and Peace Reporting

23 Islington High Street
London N1 9Jh
e-posta warrep@btinternet.com
<http://www.demon.co.uk/warrep/>

Neatkarīga organizācija, kas veido konfliktu veid pasākus
un štābi nāso mediju formā, izveido katra gada žurnālus
"War Report" un "Tribunal" (par Starptautiskā kara
noziedznieku izpildē darību).

International Center for Journalists

1616 H Street, NW
Washington DC 20005, USA
e-posta editor@icj.org
<http://www.icj.org>

Iedro informatīvais materiāls, reālais izpildes
programmas un citi pasākumi.

Open Media Research Institute

Muršov Bldg, Na str. 63
14002, Prague 4, Czech Republic
e-posta hravaton@seznam.cz

Izstrādā vāc, apkopo un analīze informāciju par bijušajam
PSRS republikām un Austrumropes valstīm un izpilda
informāciju izstrādā, glabā, Siles Europe arhīvu un veido
datāde apmaiņas programmas.

0.98
OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA



0304028417

98-3
L 842